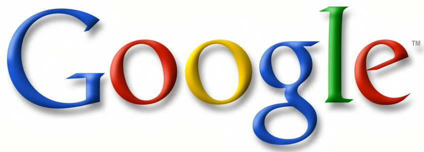
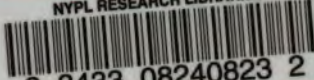
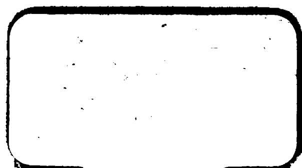

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08240823 2

BDB

Vambery

DEN ANNALKANDE

STRIDEN OM INDIEN.

1. India – Hist., 19th cent.
2. Russians in Asia.
3. Asia, Central – Hist., 19th cent.

1 & 2 Sln. D.

2 & 3 O.D.

DEN ANNALKANDE

STRIDEN OM INDIEN.

EN SKILDRING AF

RYSSLANDS INKRÄKTNINGAR I CENTRAL-ASIEN OCH DE FAROR,

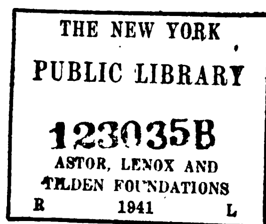
SOM DERIGENOM HOTA ENGLAND.

AF

ARMIN~~IUS~~ VAMBÉRY.

AUKTORISERAD ÖFVERSÄTTNING AF O. W. ÅLUND.

STOCKHOLM
SVENSKA FAMILJ-JOURNALENS FÖRLAGS-EXPEDITION.

STOCKHOLM.
O. L. SVANBÄCKS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1885.

FÖRSTA KAPITLET.

Vägen till Tasjkent.

Stora händelser kasta sin skugga framför sig. De omisskänliga tecknen till tyst annalkande historiska revolutioner hopa sig omkring oss, och om vi det oaktadt ej vilja sätta tro till oåterkalleliga fakta, fulla af betydelse, måste det tillskrifvas, ej slöheten i vår uppfattning, utan det rådande, strängt konservativa kynnet hos det stora flertalet politiker.

Att England och Ryssland skulle bli rivaler, måste ha varit klart allt ifrån det ögonblick Spanien, Portugal, Holland och Frankrike, det ena efter det andra, försvunno från eröfringsfältet i Asien och detta gamla moderland lemnades öppet för de båda förstnämda nationernas förstoringslystnad. England, som söderifrån inträdde på eröfringsbanan, hade långsamt, men stadigt, banat sig väg genom Indien, tills af det lilla handelskompaniet blifvit ett mäktigt välde, — ett välde, grundadt på hjeltemo-

det, fosterlandssinnet och företagsandan hos dessa öbor, som, kännande hemmet för trångt för sin verksamhetslust, begifvit sig ut till den fjärran östern för att tillfredsställa sin vetgirighet, fästa sina namn vid någon lysande bragd för menskligheténs sak och sprida glans öfver fäderneslandet.

I början kände ingen den yttersta gränsen för den nya besittningen. Den ena eröfringen framkallade den andra, och när staten intog det simpla handelskompaniets plats, var det indiska väldet lika vidsträckt, som något de forna mongoliska eller hinduiska herskarne någonsin förenat under sin spira. Indiens eröfring var och är otvifvelaktigt vår vesterländska civilisations ära; hon är det bästa kännetecknet på öfverlägsenheten af vår okufliga europeiska anda samt styrkan hos det unga Europa, jämförd med det gamla och till sitt fall lutande Asiens.

Orsakerna till Rysslands eröfringar och det förlopp de togo voro deremot af en helt annan art. Det ryska väldets hela byggnad hvilar uteslutande på eröfringar och annektering, ty man måste komma ihåg, att det ej är en nationel, utan endast en politisk enhet. Ryssarne voro i början endast ett litet antal på ugriska, turko-tatariska och finska element inympade slaver, som dock med tidens lopp efter hand tillväxte och redan i medeltidens histo-

riska tilldragelser skulle spelat en framstående rol, hade ej revolutioner och krig, framkallade af asiatiska eröfrare, mellankommit och fördröjt statskroppens utveckling. Bland dessa hinder räkna vi mongolernas inbrott under Djengis-khan och det stora kriget under Timur, båda historiska tilldragelser, som förlamade och stympade storfurstendömet Moskva; men till slut segrade dock den kristna civilisationens anda öfver Asiens råa och barbariska representanter. Den gyllene horden föll sönder i stycken, Timurs välde ströddes för vinden, och det segrande Ryssland, som annekterade den ena delen deraf efter den andra, såg sig ej blott arftagare till sina asiatiska föregångare, utan äfven i besittning af medel att fortgå på eröfringarnas bana och befästa sina nya landförvärf, vida öfverlägsna dem, som stått de asiatiska herskarne till buds.

Sedan det lagt under sig mellersta och nedre Volga, vände Ryssland sin uppmärksamhet dels åt öster, dels åt vester, och i båda riktningarna vann det oväntad framgång. I öster uppträdde det som en representant af Europa för två hundra år sedan, och utrustadt med den tidens bästa vapen, lyckades det med en jämförelsevis liten styrka besegra ofantliga massor. Sibirien eröfrades i sextonde århundradet, och när Kutchum-khan förlorat krona och

rike i striden mot Yermaks tappra, med eldvapen väpnade ryttarskaror och upphunnen midt i skogarna uppfordrades att gifva sig, svarade den gamle blinde mannen: »jag är blind, döf, fattig och öfvergifven, men jag klagar ej öfver förlusten af mina skatter; det enda jag sörjer öfver är, att ryssarne tagit min son, min älskade Asmanak. Hade jag honom i behåll, skulle jag gerna afstå min krona, mina rikedomar och alla mina andra barn och deras mödrar. Nu skall jag skicka min familj till Bokhara och sjelf bege mig till nogajerna. Jag gick ej till czaren under mina lyckligare dagar, när jag var rik och mäktig; skulle jag nu gå till honom för att möta en neslig död?»

Från de östra tatarerna i Sibirien vände sig Ryssland till de vestra tatarerna på Krim, till dessa samma nogajer, hos hvilka Kutchum-khan hoppades finna en fristad. Här hade vid denna tid den turkiske sultanens välde försvagats, och kejsarinnan Katharina plockade nya lagrar åt sin krona efter en hård kamp, som för alltid beseglade Bagtchi-Serai-khanernas öde. Från Isker i Sibirien till Pruths stränder blef allt ryskt område. De olika befolkningarna måste undergå förryskningssprocessen, och de nyförvärfvade landsdelarna hade knappt blifvit införlifvade med den moskovitiska statskroppen, när

framryckandet mot söder redan började och kirghis-steppernas underkufvande redan var i full gång.

Här är den verkliga begynnelsen till de ryska eröfringarna i Centralasien.

Det var en hård nöt Ryssland här hade att knäcka, en utomordentligt svår uppgift det hade att lösa. Ty utom den strid, som måste utkämpas med menniskor, hade det mött ett allvarsamt hinder i naturen, i de ändlösa, ofruktbara stepperna, omvexlande med hård lera, alnsdjup sand och stora vattenlösa landsträckor. Hvarje annan styrelse skulle tvekat att inlåta sig i ett sådant företag; men det despotiska Ryssland, som ej hölls tillbaka af någon hänsyn till de förluster af menniskolif och penningar, det skulle kosta, vågade det, fast beslutet att öfvervinna alla hinder. Stepperna angrepos från två sidor på en gång: från öster och från vester. För den östra vägen bildade Sibirien basen, och ned gledo de ryska kosackerna från Altai längs Kinas vestra gräns till sjön Issyk-Kul, lika lugnt och obehindradt, som de ryska posteringarna lyckades kringgå kirghislandets vestra gräns från den Lilla horden till Aralsjön och Sir-darja. Det var ett verk af två århundraden, underbart utfördt med denna kännetecknande moskovitiska seghet, list och hänsynslöshet, som gjort så många under och beredt

den vesterländska verlden så många öfverraskningar.

Kirgiserna, som räknade öfver tre millioner själar och framstälde urtypen för det nomadiska turkiska samhället, gjorde från första början detta särskilda slag af motstånd, som vi finna hos Asiens och Amerikas nomader. Först blefvo några inflytelserika höfdingar vunna genom mutor, gåfvor och imaginära utmärkelser, som vanligt understödda af den frikostigt bjudna vodkiflaskan. Den på detta sätt erhållna underkastelsen var naturligtvis utan värde och varaktighet, ty den ryska tchinovniken hade knapt försvunnit från scenen för hans verksamhet, förr än kirgishöfdingen glömde både trohetsed och de dyrbara presenter, han erhållit från den hvite padishahen vid Neva.

Ryssland måste då tillgripa andra medel. Det bygde på flere olika punkter små fästen, ursprungligen ämnade att herbergera köpmännen på deras väg till steppen; ty czaren är en omtänksam herskare, som är angelägen att hans undersåtar skola vara försedda med alla lifvets förnödenheter, och han gick till och med så långt i sina omsorger, att han bygde moskeer och muhamedanska skolor åt de fromma kirgiserna, en åtgärd, hvilken mycket ofta blifvit klandrad som opolitisk och oklok.

Dessa faderliga omsorger buro dock ej den önskade frukten. De så kallade rastplatserna för ryska köpmän förvandlades snart till små, med soldater besatta fästen, från hvilkas vallar kanongap skådade långt ut på steppen och höllo de oroliga nomaderna i tygel vida kraftigare, än någon kejserlig ukas, skrifven med guldbläck, och alla de heliga eder, höfdingarna aflagt på koranen, förmått. Genom att utsträcka denna befästningslinie in i kirgisernas land, lyckades Ryssland drifva en fruktansvärd kil in i sin motståndares kropp. Tvedrägt bland kirgiserna sjelfva gjorde det öfriga, och trots en och annan resning, kunde Ryssland med skäl påstå, att det kort efter Krimkriget blifvit obestridd herskare öfver hela kirgislandet ända till högra stranden af Sir-darja, inberäknadt Aralsjön, der en liten flottilj af krigsfartyg understödde dess landoperationer.

Medan dessa omfattande operationer pågingo, hade Europa, som alltid med belåtenhet såg Ryssland sysselsatt i Asien och derigenom hoppades blifva det qvitt i den europeiska politiken, mycket litet frågat efter, hvad den nordiska kolossen hade för sig i dessa aflägsna delar af österlandet. Endast mycket litet om dessa nya eröfringar trängde fram till verldens kunskap, och detta lilla kom vanligen genom europeiska resande, *savants,* som voro för-

tjusta öfver det varma mottagande, de rönte af ryska ämbetsmän, och ej nog kunde loforda det civiliserande arbete, Ryssland utförde i dessa aflägsna barbariska land, der hvart enda steg åtföljdes af vesterlandets civilisation och der hvar enda kanonblixt sades vara en ny uppgående sol af europeisk odling. Lyckliga illusioner för våra sorglösa diplomater! Men ännu lyckligare tillfällen för det eröfrande Ryssland, och hade blott ej dessa förrädiska ljusskymtar varit, som började kasta ett något misstänkt återsken på andra sidan Suleimanbergen, skulle vårt förnöjda Europa ännu uppsända brinnande böner till himlen för det heliga Rysslands civiliserande härar, såsom våra kortsynta diplomater ännu i denna dag göra.

England, som med rätta oroades af den ryska rörelsen mot Khiva, hade funnit rådligt att försöka, om ej diplomatiska underhandlingar med de tre khanaten i Turkestan kunde hejda det ryska framryckandet. Lord Auckland trodde, att man genom att fästa de tre khanernas uppmärksamhet på den hotande faran och förmå dem att sluta sig till sammans skulle kunna resa en barrier mot ryssarnes framryckande. Detta var anledningen till den unge, begåfvade skotten sir Alexander Burnes' sändning till Bokhara, der han blef väl mottagen

af Nasrullah-khan, den nu varande emirens fader. Hans underhandlingar ledde till ett handelsfördrag med England och framkallade ett vänskapligt förhållande mellan Indien och Bokhara; men hvarken Khiva eller Khokand kunde denne skicklige diplomat besöka, och han hade knapt återvändt till Europa, förr än genom Nasrullahs förste ministers död hela resultatet af den lyckliga resan gick om intet och Bokhara förblef, som förut, ytterst likgiltigt för kommande händelser och fortfor att, som förut, försvaga grannstaterna, i stället för att stärka och understödja dem mot den annalkande faran.

Ryssland var på samma gång ej sent att parera detta politiska hugg genom ett närmande till Englands omedelbara granne Afghanistan. Först började det genom shahen af Persien, som det efter fördraget i Turkmantchai gjort till sin ofrivillige bundsförvandt, att blanda sig i Herats angelägenheter. Konungarnes konung af Iran, en sjuklig man, hade jämte sin halfförryckte minister länge umgåtts med en plan till återeröfring af shah Abbas den stores vidsträckta besittningar. Den kusaniska toppmössan, som föreställer Persiens krona, såg gammal och maläten ut och var i stort behof af nya juveler. Messingsbeslagna träkanoner gjordes snart i ordning, och grefve Simonitch, den ry-

ske ambassadören, behöfde endast röra om elden, för att föra den persiska armén, en i trasor klädd tiggarskara, utanför Herats murar.

Lyckligtvis hade England i tid märkt den hotande faran och i Eldred Pottinger, en engelsk officer af sällsynta egenskaper, funnit den rätte mannen att omintetgöra sin rivals stämplingar. En enda man var tillräcklig att kasta öfver ända alla Persiens storordiga planer. Träkanonernas eld gjorde ingen verkan: marmorkulorna, en uppfinning af den sinnrike persiske premierministern, sprungo i tusen bitar mot de murar, som uppförts under den kunnige och tappre engelsmannens ledning. Shahen fick rödsot i stället för lagrar, och hans halft uthungrade och starkt decimerade armé återvände med sina ryska rådgifvare till Teheran. Herat var ännu en gång tryggadt mot en rysk öfverrumpling.

Medan detta pågick, hade en ung rysk officer af polsk härkomst vid namn Vitkovitch hos Dost-Mohammed-khan i Kabul utfört samma rol, som sir Alexander Burnes så förträffligt spelat i Bokhara. I de memoarer, som nedskrifvits af den nu aflidne general Blaremberg, en tysk officer i rysk tjenst, läsa vi bland andra intressanta detaljer om ryska göranden och låtanden i Herat och Kabul, hur

Alexander von Humboldt i Sibirien träffat på en ung dit förvist polsk adelsman med ovanlig bildning och särdeles angenämt väsen, och huru denne unge man lyckades till en sådan grad tillvinna sig den store tyske vetenskapsmannens sympatier, att han lade sig ut för honom hos kejsar Nikolaus och lyckades utverka hans benådning på det vilkor, att den unge polacken inginge i rysk tjenst och egnade sin förmåga åt Rysslands intressen. Denne unge pollack var den sedermera namnkunnige, hemlige ryske agenten Vitkovitch i Kabul. Stor språkkännare, nära förtrogen med sättet att behandla asiater och derför en värdig rival till sir Alexander Burnes, skulle han söka vinna Dost-Mohammeds sympatier för hofvet i St. Petersburg.

Då den sistnämde afghanske fursten misslyckades i sitt försök att erhålla Englands understöd till en återeröfring af Peshawur, som då befann sig i Rendjit-Singhs händer, lånade han helt naturligt ett villigt öra åt anbud, som kommo från Storbritanniens rival. Han lyssnade med synnerlig uppmärksamhet till Vitkovitch, men till följd af det stora afstånd, på hvilket de ryska förposterna då ännu befunno sig från Afghanistan, kunde sändebudet endast gifva tomma löften, som på intet vis förmådde tillfredsställa den gamle listige räfven i

Afghanistan. Underhandlingen blef derför endast en tom såpbubbla. Vitkovitch återvände till Petersburg med oförrättade ärenden, och desavuerad af sin regering, tog den olycklige unge mannen lifvet af sig i sjelfva blomman af sina år.

Sådan är sakernas ordning i Ryssland. Lyckliga generaler och diplomater, som offentligt förklaras ha handlat emot czarens vilja, bli ej blott erkända, utan äfven belönade, medan de, som ej ha lyckan med sig, få höra skarpa ord eller falla helt och hållet i onåd.

Hvad Afghanistan beträffar, blef Dost-Mohammed-khans vresiga hållning mot England snart orsaken till det första afghanska kriget, i hvilket England tillsatte många tusen menniskolif och öfver 20 millioner pund i penningar. Kabul och Kandahar togos, men måste utrymmas igen, och krigets olyckliga utgång, som är att tillskrifva ej så mycket brist på tapperhet hos de britiska soldaterna, som fullkomlig brist på kännedom om, hur man skall umgås med asiater, satte den första fläcken på den britiska krigsäran i Asien.

Det är af största intresse att se, hur all den personliga tapperheten, all den hjeltemodiga sjelfuppoffringen, den sällsynta intelligensen och dugligheten hos enskilda gagnlöst förspillas genom kort-

syntheten hos ledande politiker, vacklande statsmän och en obeslutsam regering. Underrättelsen om det engelska nederlaget i Afghanistan spred sig öfver hela Centralasien och var det första kraftiga hugget mot Storbritanniens anseende i orienten. Khanerna, emirerna och begerna jublade af fröjd öfver sina afghanska trosförvandters seger. Det muhammedanska barbariet ansåg sig åter tryggt mot de hotande anfallen af vår vesterländska odling och förbiság fullkomligt i sjelfbelåten blindhet de svarta moln, som hopade sig i norr, — moln, som redan vid denna tid kastade sina mörka skuggor ända till stränderna af Sir-darja och voro laddade med dessa omisskänliga tecken, som bebådade den förhärjande storm, hvilken två årtionden derefter skulle svepa fram öfver Centralasien.

ANDRA KAPITLET.

De tre khanatens eröfring.

Ryssland, som emellertid kufvat kirgiserna och utmed venstra stranden af Sir-darja hunnit de nordligaste delarna af Khokand, hade på samma gång träffat alla förberedelser till ett anfall på de tre khanaten. Under min vistelse i Bokhara 1863 hörde jag endast dunkla rykten om ryssarnes framryckande mot Tasjkent. »Sir-darjas förut så välsmakande vatten», sade en from muhamedan till mig, »har blifvit helt och hållet skämdt och odrickbart, ty ryssarne ha vattnat sina hästar och doppat sina otäcka gudabilder uti den; men Khokand skola de aldrig kunna eröfra, ty den helige Khodja-Ahmed-Yessevi i Hazreti-Turkestan är på sin vakt och skall aldrig tillåta de otrogna att inränga på islams område.»

Olycklige drömmare! Han och hans landsmän hade helt och hållet glömt, att den stackars Khodja-Ahmed-Yessevi var en mycket tvifvelaktig motståndare till den djerfve general Tsjernajeff, hvilken med endast två tusen man ej blott trampade på nämde helgons graf, utan äfven lyckades taga Tasjkent, som 1864 var det stora handelscentret i khanatens norra del, och slå en fiende, som var minst tjugu gånger så talrik som hans lilla tappra skara.

Det var samma år jag kom till London, som underrättelsen om Tasjkents fall hade hunnit Europa. Några veckor förut hade jag af en händelse sammanträffat med lord Palmerston, och jag anser för ingen ringa utmärkelse att ha haft denne Englands störste statsman i nyare tider till en uppmärksamt lyssnande åhörare. Sedan jag gifvit honom en öfversigt af mina vexlande äfventyr och berättat allt, hvad jag hört om Rysslands anryckande, samt på samma gång tillagt några ord om den jämförelsevis stora lätthet, hvarmed moskoviterna skulle framtränga mot Amu-darja, yttrade den ädle lorden bland annat, att vi ungrare, liksom polackerna, hade en allt för liflig fantasi och att många mansåldrar måste förgå, innan Ryssland skulle bli i stånd att rifva ned den tatariska barrieren och närma sig det land, som ligger emellan Indien och Bokhara.

Jag betviflar mycket, att den store engelske statsmannen verkligen menade hvad han sade, ty hans noggranna frågor rörande flere detaljer motsade denna skenbara likgiltighet. I alla händelser bibehöll han ej detta olympiska lugn, hvarmed han först sökt imponera på mig, och delade på intet vis den likgiltighet, som efter offentliggörandet af furst Gortssjakoffs cirkulär af 1864 visades af de engelska statsmän, jag allt emellanåt träffade. Man måste lägga märke till, att Ryssland, fullt medvetet af vigten af det steg, det tagit, här nedlät sig att afgifva förklaringar, utan att bli anmodadt derom. Nämde cirkulär, som var afsedt att lugna en möjlig oro, berättade i ett mästerligt skrifvet memorandum, huru czarens regering blifvit tvungen att mot sin vilja och utan hopp om materiel fördel annektera kirgisernas område, och huru dessa kirgiser, oroliga sällar, endast kunde styras och beherskas från en punkt, der den odlingsbara jorden kunde ge inkräktaren fast fotfäste och det bästa tillfälle att hindra oordningar och laglöshet.

I detta ryktbara cirkulär yttrades, att det hufvudsakligen varit följande skäl, som påskyndat Tasjkents eröfring:

1. Det hade ansetts oundgängligt, att våra två befästa gränslinier, af hvilka den ena utgick från

Kinas gräns och sträckte sig till sjön Issyk-Kul, den andra från Aralsjön längs Sir-darja skulle genom befästa punkter sammanbindas på sådant sätt, att alla våra posteringar vore i stånd att i händelse af behof understödja hvarandra och ingen lucka lemnades, genom hvilken de nomadiska stammarna strafflöst kunde verkställa sina härjningar och plundringståg.

2. Det var af vigt, att vår på detta sätt uppdragna förpostlinie skulle ligga i ett land, som ej blott vore tillräckligt bördigt att betrygga dess proviantering, utan äfven underlätta en regelbunden kolonisering, ty endast genom att på detta sätt vinna de närboende befolkningarna för ett civiliseradt lif kan en framtid af lugn och välstånd beredas ett eröfradt land.

3. Slutligen vore det ytterst nödvändigt, att denna linie uppdroges på ett definitift sätt, så att man befriades från *den farliga och nästan oundvikliga lockelsen att ständigt fortgå från den ena eröfringen till den andra, hvilket kunde leda till en ändlös utvidgning.*

»För detta ändamål måste man uppställa ett system, som grundar sig ej blott på förnuftsskäl, som äro tänjbara *utan äfven på geografiska och politiska förhållanden, som äro af en fast och beståndande natur.*»

Vid genomläsningen af detta dokument har man verkligen mycket svårt att afgöra, om bister humor eller exempellös skenhelighet och oförsynthet dikterat det. Bläcket, hvarmed dessa rader skrifvits, hade knapt hunnit torka, förr än Ryssland, i sin ifver att undvika »ändlösa utvidgningar», störtade sig i nya eröfringar. Khudayar-khan, Khokands herskare, en feg stackare äfven efter centralasiatiska begrepp, hade snart tappat modet och anropade Muzaffar-ed-din-khan om hjelp. Bokhara, som vid denna tid ansågs för ett bålverk af moralisk och materiel styrka i Centralasien, var snart till hands med en armé, tio eller femton gånger talrikare än de ryska äfventyrarne, men icke dess mindre en armé endast till namnet och bestående hufvudsakligen af en sammanraffsad, illa väpnad hop, utan några militära egenskaper. Genom sin stora öfvervigt i antal lyckades dock bokhariotерna vid Irdjar kasta tillbaka den djerfve ryske generalen, hvilken, tvungen att draga sig tillbaka till Tasjkent, genast afsattes af sina förmän i Petersburg, och i stället för den belöning, han väntat sig för Tasjkents eröfring, fick han nu känna tyngden af rysk otacksamhet.

Hans efterträdare, general Romanovsky, spelade rollen af en ordnare och förberedare, och så

snart detta uppdrag var verkställdt, blef äfven han ersatt med general Kauffmann, en tysk från de ryska Östersjöprovinserna, som förenade sin företrädares egenskaper i en person och följaktligen beslutsamt och lyckligt på en jämförelsevis kort tid utförde det honom anförtrodda värfvet. Under loppet af 1868 föll hela Sir-darjadalen jämte Samarkand, Timurs forna hufvudstad, i Rysslands händer, och general Kauffman skulle ha ryckt fram till Bokhara och ännu längre, hade ej Muzaffar-ed-din-khan, skrämd af de tunga slag, han erhållit, och fruktande en resning i Bokhara af sin egen son, underkastat sig och bedt om fred.

Genom fördraget i Serpul fick emiren behålla det land, han hade qvar, från Kermineh i norr till Tsjar-djui i söder, och tillförsäkrades ej blott kraftig hjelp för bevarande af alla sina besittningar på andra sidan Amu-darja, utan den ryska vänskapen gick äfven ända derhän, att man hjelpte honom undertrycka ett uppror, som utbrutit i Sjeri-Sebz, och det såg nu ut, som ett vänskapligt förhållande hade inträdt mellan dessa båda nyss oförsonliga fiender.

Emiren måste naturligtvis förbinda sig att bli en trogen bundsförvandt åt Ryssland. Han måste betala de dryga krigskostnaderna, inberäknadt alla de ryska officerarnes rofferier och underslef; han

måste ställa sin son under czarens förmynderskap och låta honom uppfostras i Petersburg, midt i sjelfva hjertat af den svartaste otron, och slutligen måste han till Ryssland afträda tre punkter på sin södra gräns, Djam, Kerki och Tsjar-djui, för att gifva denna makt en operationsbas mot söder i händelse af behof.

Allt detta var säkerligen ytterst tunga vilkor, men hvad skulle emiren ej velat gifva för att rädda skuggan af sin makt? Ryssland var naturligtvis nog klokt att låta honom behålla illusionen om sitt oberoende, ty utom de dryga kostnader, en omedelbar annexion skulle medfört, hade landets förvaltning af ryska ämbetsmän varit en gagnlös utgift för statskassan.

Denna återhållsamma politik hade burit sina frukter, ty Ryssland vann derigenom ej blott sin besegrade fiendes erkänsla, utan framstod äfven för de angränsande khanaten i en helt annan dager än förut, då enligt de tatariska åsigterna eröfring är likbetydande med mord, plundring och tillintetgörelse. Centralasien var ordentligt öfverraskadt af att se sig behandladt med skonsamhet af sin kristne fiende.

Knapt fem år hade gått, förr än samma Ryssland, som förklarat sig så ifrigt att undvika »änd-

lösa utvidgningar», kastade sina ögon öfver Amu-darja på khanen af Khiva, som det beskylde för att, i likhet med lammet i Aesopus' fabel, vid Amus nedre lopp grumla vattnet för det högre upp vid samma flod. En *casus belli* var lätt funnen. Den unge khanen af Khiva, sonen till samme man, öfver hvilken jag under min vistelse i hans hufvudstad uttalat min välsignelse, hade fåfängt sökt ursäkta sig och gifva alla möjliga upprättelser. De ryska krigsförberedelserna hade länge varit färdiga, proviantförråd hade på flere ställen blifvit upplagda, och general Kauffmann, en stor älskare af teatralisk ståt, marscherade på den farligaste vägen genom bottenlös sand från Sir-darjas till Amus stränder.

Sällsamt nog, valde han samma väg, på hvilken jag för många år sedan, plågad och nästan döende af törst, släpade mig fram. Vid rastplatsen *Adam Kirligan* (stället der män dö) måste han ha erinrat sig dervischen, ty jag har från säkert håll hört, att han färdades med min bok i fickan. Ställets olycksbådande namn skulle också blifvit ödesdigert för den ryska armén, om usbegerna haft det minsta militäriska förutseende eller känt till krigets allra enklaste element. Ryssarne, som från tre olika håll ryckte emot khanatet, hade en mycket

lätt uppgift. Utan att behöfva utkämpa en enda strid eröfrade de hela landet vid nedre Amu-darja.

Åter visade sig Ryssland storsinnadt och uppsatte å nyo den unge khanen på fädernetronen, sedan det tagit ifrån honom hela landet på Amus högra strand och pålagt hans nacke bördan af ett krigsskadestånd, som skall tynga ned honom till jorden så länge han lefver och äfven förlama hans efterträdare, om han får några sådana.

Tre ytterligare år hade förgått, då Ryssland, alltid ifrigt att undvika »ändlösa utvidgningar», åter började utvidga östra gränsen för sina besittningar i Sir-darjadalen. I juli 1876 befann sig händelsevis (?) en af de välbekanta ryska vänskapsbeskickningarna vid Khudayar-khans hof i Khokand, då plötsligt en resning utbröt, som icke blott satte den ryska ambassadens, utan äfven khanens eget lif i fara. Ej underligt derför, att Ryssland måste taga sig an sin vän och bundsförvandt i hans nöd. En armé sändes till Khokand, upproret qväfdes, och hela khanatet blef, som en naturlig följd, införlifvadt med czarens besittningar.

Men kokhandianerna, och särskildt en del af dem, de så kallade kiptsjaks, gåfvo sig ej så lätt som deras bröder i Bokhara och Khiva. Kampen mellan segraren och den infödda befolkningen blef

blodig och långvarig, och massakern vid Namangan, en affär, der den sedermera så ryktbare general Skobeleff vann sina sporrar, öfvergår alla hittills kända exempel på rysk grymhet. Dylika scener föreföllo i Endidjan och på andra ställen, tills den för sin tapperhet öfver hela Asien kända kiptsjakstammens makt fullkomligt bröts. Nu rådde i alla Ferghanas dalar »lugn», ett motstycke tills Veresjtsjagins ryktbara tafla »Lugnet i Schipka», och den ryska örnen kunde obehindradt utbreda sina vingår öfver hela Centralasien, från Kaspiska hafvet i vester till Issyk-Kul i öster, och från Sibirien till de turkmeniska öknarna i söder.

Centralasiens eröfring var sålunda bokstafligt fullbordad, och det återstår oss endast att kasta en blick på den hufvudorsak, som underlättat framgången och satt Ryssland i stånd att intränga i den hittills oåtkomliga muhamedanska fanatismens innersta näste.

Hos oss här i Europa väckte underrättelsen om dessa nya ryska vapenbragder helt visst en stor öfverraskning. Nationer, som yfvas öfver krigiska bragder, afundades och beundrade på en gång Djengis' och Timurs moderne efterträdare, men det är endast okunnighet om verkliga förhållandet och grof öfverdrift, som vilseledt dem. De hade från

gamla tider varit vana att förbinda namnen tatar, kalmuck, kirgis o. s. v. med all möjlig råhet, styrka och makt och alla ett vildt krigarfolks tänkbara egenskaper. Jag hade först samma uppfattning, men hur helt olika var ej den erfarenhet jag vann på stället, då jag under tatarens skenbara bisterhet, upptäckte en exempellös feghet och fann att jag, trots mitt halta ben, kunde, endast beväpnad med en käpp, drifva fem eller sex man på flykten.

Sådana voro det stora flertalet af de fiender, Ryssland hade att bekämpa. Hvinandet af en enda kula var tillräckligt att jaga på flykten dussintals barska sarter, tadjiker och usbeger. Och hur kunde det också vara annorlunda, då man erinrar sig skilnaden mellan den ryske eröfrarens och de infödda försvararnes vapen? Geväret till exempel! Ryssen är beväpnad med en god bakladdare af nyare system, och hans krut är af bästa sort, medan den stackars tataren ej har någon ting annat, än ett gammalt rostigt muskedunder, som hvilar på ett slags trägaffel. Innan han försöker skjuta, ser han sig om efter en jämn fläck, der han kan plantera sin trägaffel. Han måste hälla det grofva krutet i fängpannan, derefter slå eld med flintan för att tända sköret och behöfver minst fem minuter för att

stöta ned krutet. Den rostiga pipan springer, gaffeln faller till marken, och hvart kulan tagit vägen, vet himlen allena.

Utom denna olikhet i vapen, måste vi äfven komma i håg den fullkomliga brist på sammanhållning, som gjorde Centralasiens infödingar oförmögna af ett kraftigt försvar mot en inkräktare. Bokhara kan med skäl anses för den ledande staten i Centralasien, men dess inflytande öfver grann-khanaten var aldrig så stort, att det förmådde samla khokandianerna, khivanerna och turkmenerna under dess fana, ej heller var emiren sjelf genomträngd af insigten om nödvändigheten af en sådan sammanslutning. Han var stolt, högdragen och mer än lofligt sjelfbelåten; hans inbilskhet täflade med hans enfald, och när han träffade mig i Samarkand, frågade han mig bland andra saker, om sultanen af Turkiet kunde skryta med en så fruktansvärd armé som hans, en armé, med hvilken han skulle kunnat eröfra Kina, om han velat. Hans undersåtar hade ej den ringaste aning om den ryska farans annalkande, och när jag antydde på en sådan möjlighet, fick jag vanligen till svar: »tala ej sådana barnsligheter, hadji; Samarkands och Bokharas jord är så full af aflidna helgons och fromma muhamedaners qvarlefvor, att de otrogna skola falla ned döda, om de blott sätta sin fot derpå.»

Löjliga, barnsliga yttranden, som voro glömda, när Bokharas, Khivas och Khokands armeer blefvo i grund slagna, och dessa samma stortaliga, inbilska män voro de första att underkasta sig det ryska oket och betrakta sakernas nya ordning som en af den allsmäktige gudens vilja längesedan besluten sak!

I korthet sagdt, Bokhara, Khiva och Khokand föllo det ena efter det andra. Ryssland hann Amu-darjas venstra strand och erhöll hvad det länge eftersträfvat. Det skulle nu kunnat gifva sina besittningar från Sibirien till hjertat af Asien en fast gräns; ty sedan det hunnit Amu, denna gamla naturliga gräns mellan iranier och turanier, hade det bort kunna nöja sig med att ha lagt nästan hela den tatariska stammen under sitt välde. Det stora civilisationsverk, det skref på sina fanor, skulle nu kunnat i lugn börjas; men statsmännen i St. Petersburg hade helt andra planer i sigte. Humanitära syften äro endast en vacker lockbeta att fånga Europas lättrogna statsmän med. Ryssland hyste andra, vidt gående planer, för hvilkas verkställande det öfverskred mången tusenårig gräns, och utan att fråga efter möjliga förvecklingar, störtade det sig med gladt mod in i sina äfventyr på andra sidan Amu-darja.

TREDJE KAPITLET.

Den materiella och moraliska segern vid Goek-tepe.

I ryssarnes rörelser på venstra Amu-stranden skulle man redan från början kunnat se ett omisskänligt tecken till deras ytterligare planer på Indien. Vi äro benägna att tro, att de ryska statsmännen med de tre khanatens eröfring begingo ett misstag, och att de först sedermera kommo under fund med, att den från Orenburg till Amu-darja gående vägen var en mycket svår och olämplig väg för en armé, som från det inre Ryssland ämnade marschera i riktning mot Suleimanbergen. Af det misslyckade försöket att bygga en järnväg från Orenburg till Tasjkent, medelst hvilken Lesseps åtog sig att på nio dagar befordra ett iltåg från Calais till Calcutta, en vägsträcka af närmare 1100 sv. mil, kunna vi också draga den slutsatsen, att ryssarne verkligen

öfverskattat besittningen af khanaten och funnit, att Centralasien, som allt sedan belastat statskassan med ett årligt deficit af mellan 8 och 10 milliöner rubel aldrig skall betala sig och alltid förblifva en ofruktbar besittning för staten. Vi vilja ej heller neka, att, hvad denna provins beträffar, utgifterna för en europeisk förvaltning, vore det också en rysk, aldrig skola betäckas af inkomsterna. Centralasien skall alltid förblifva en dyr koloni, en lyxbesittning. Men Ryssland måste icke desto mindre för sina ytterligare planer underkasta sig denna uppoffring. Det var nödsakadt att skaffa sig en säker position i sin rygg, medan det framryckte på hufvudlinien från nordvest till sydost, det vill säga från södra Ryssland öfver Kaukasus, Kaspiska hafvet och längs Persiens norra gräns till sina önskningars mål. Detta var den väg, som från första början utstakats för den ryska marschen mot Indien, och den ihärdighet, förslagenhet och skicklighet, hvarmed denna förbindelselinie började och fortsattes, söka verkligen sin like i eröfringarnas historia.

Utrymmet tillåter oss ej att här ingå i en närmare redogörelse för denna plan, som nu i nära två århundraden fullföljts. Vi skola i stället tala om den del deraf, som rör östra kusten af Kaspiska hafvet, och erinra då att börja med, att de ryska

angreppen mot denna kust gå tillbaka ända till 1825, då den sedermera beryktade Muravjeff på sin beskickning till Khiva tog vägen öfver Krasnovodsk för att utforska öknen och hemföra underrättelse om denna föga eller intet bekanta landsträcka. Omedelbart efter honom följde 1835 Karelin, hvilken undersökte kusten från Gurganfloden till Krasnovodsk, och sedan denna tid har knapt ett år förgått utan att några ryska officerare, under förklädnad af de välbekanta ryska vetenskapliga expeditionerna, besökt denna kust för att fortsätta forskningarna. Följden var, att medan det öfriga Europa fortfarande sväfvade i fullkomlig okunnighet, om folk och land på Kaspiska hafvets östra kust, Ryssland var temligen noga underrättadt så väl om landets geografiska beskaffenhet, som om de turkmeniska stammarnas inbördes förhållanden. Galkins skildring torde väl ha sina brister, men hon är den första tillförlitliga berättelsen, och jag öfverdrifver ej när jag säger, att sedan Asjuradas besättande ryssarne ej längre voro främlingar bland yomuterna och goklanerna.

Sedan landet blifvit tillräckligt rekognosceradt, började operationerna mot turkmenerna först efter de tre khanatens underkufvande och särskildt efter den förfärliga massakern på de khivanska turkme-

nerna 1873. Den blodiga affären vid Kizil-Takir, der nära 10,000 yomut-turkmener satte lifvet till, afkylde blodet hos deras bröder söder om Balkanviken. Den ryska ställningen vid Tsjikisjlar blef lätt tryggad mot alla anfall, och ingen allvarsam strid egde heller rum under hela tiden, sedan ryssarne beträdt yomuternas land tills de kommo i beröring med de närmaste turkmenstammarna, nämligen tekke-turkmenerna, som bebo landet öster om yomuterna och alltid varit berömda för sin styrka, rikedom och tapperhet. Af denna turkmenstam, särskildt dess akhalska gren, blefvo ryssarne flere gånger på ett mindre behagligt sätt tagna ur sin villfarelse, att de hade framför sig motståndare, liknande de tre khanatens usbeger, sarter och tadjiker eller turkmenerna af yomutgrenen. De fingo till sin öfverraskning erfara, att de hade att göra med en härdig och krigisk folkstam, som, trots underlägsenheten af sina vapen, var beredd att kämpa och försvara sina hem.

Historien om Lomakins nederlag, om Lazareffs olyckliga anfall och de dryga kostnader af blod och penningar, som de särskilda ryska expeditionerna medförde, är ännu i allt för friskt minne att här behöfva berättas på nytt. Tack vare Charles Marvins nyttiga och väl skrifna skildringar, kunna vi

här förbigå de närmare omständigheterna vid Goek-tepes belägring och intagande af Skobeleff 1880. Vare nog sagdt, att lika hjeltemodigt, som de belägrade turkmenernas försvar varit under ledning af deras båda höfdingar Makhdum-Kuli och Tekme-Serdar, lika stora voro de mödor och försakelser, ryssarne måste utstå och den utomordentliga kallblodighet och uthållighet de visade. Af de 40,000 turkmener, som varit hopade inom Goek-tepes vallar, funnos efter stormningen 6,500 som lik inuti fästningen, 8,000 flyktingar nedhöggos, och många hundra qvinnor och barn dödades, så att nära halfva garnisonen omkom. »Under stormningen och den derpå följande flykten afsköt infanteriet 273,804, kavalleriet 12,500 och artilleriet 5,864 skott, hvarförutom 224 brandraketer uppsändes» (Marvin).

Med detta kraftiga hugg mot akhal-tekke-turkmenerna har Ryssland nästan helt och hållet brutit Centralasiens hittills mest fruktade nomaders styrka och makt. Med tillhjelp af vår tids fulländade eldvapen och sin väl öfvade armé hade det utfört en bedrift, af hvars like hvarken Djengis-khan eller Timur eller någon annan asiatisk eröfrare kunde berömma sig.

Turkmenerna, som utgöra omkring en million själar, hade med rätta, i forntiden, liksom ännu i dag

namn för att vara Asiens tappraste krigare. Efter att ha lefvat ibland dem, medan de ännu voro i fullt åtnjutande af sitt oberoende, och haft tillfälle att iakttaga dem i deras dagliga lif och studera deras karakter, kan jag till fullo underskrifva detta omdöme om dem. »Allah i främsta rummet, dernäst häst och vapen och derefter i tredje rummet familj och fränder», är ett vanligt talesätt ibland dem, och den omsorg turkmenen egnar sin häst och sina vapen är vida större, än den ömhet han brukar visa sin hustru och sina barn.

Ett ibland dem gängse ordspråk säger: »ser du en skara anfalla din faders och moders hus, för att röfva och plundra det, så slut dig till den», och i sjelfva verket, så gränslös är deras begifvenhet på plundringståg, strider och djerfva äfventyr, att de i brist på bättre falla öfver hvarandra, äfven för en småsaks skull. De mödor och umbäranden dessa menniskor kunna uthärda äro någonting högst underbart, ej mindre deras mod och dödsförakt, och ehuru de ha ett ordspråk som säger: »försök två gånger, och om du ej ändå lyckas, så vänd om tredje gången», händer det dock mycket sällan, att ett en gång förnyadt anfall af en turkmen förfelar det afsedda ändamålet.

Stor var också den skräck de brukade injaga hos grannfolken, och jag skall derpå endast anföra ett exempel, hvartill jag sjelf var vitne. En dag ombedd att utdela min välsignelse åt en skara, som skulle bege sig ut på ett plundringståg, fick jag det infallet att sjelf följa med och bevitna en af deras strider. Sedan vi vadat öfver Gurgan, kommo vi in på persiskt område. Jag red vid sidan af serdaren, d. v. s. ledaren för expeditionen. Han spejade med sina falkögon rundt omkring sig, och hans blotta åsyn var tillräcklig att skrämma en hel persisk karavan af omkring fyrtio män på flykten.

Ej underligt derför, att dessa röfvare blefvo en skräck ej blott för hela Persien, på hvars område de i små skaror inträngde hela tjugumilen och derutöfver, utan äfven för hela det öfriga Centralasien, i synnerhet Bokhara, Khiva och det turkestanska Afghanistan, der de framträngde ända till Maimenes murar. »Måtte du falla i turkmenernas händer!» var den fruktansvärdaste förbannelse, och yttrandet »khoufi turkmen» (turkmenen kommer!) var egnadt att jaga en kall kåre utefter ryggen äfven på den tappraste centralasiat, med undantag af afghanerna, hvilka ofta visat sig vara en dem vuxen motståndare.

Sådant var det folk Skobeleff besegrat vid Goek-tepe, sådan den fiende Ryssland krossat i norra Persien, och läsaren kan lätt tänka sig, i hvilken grad dessa vapenbragder skulle höjt Rysslands anseende i alla asiaters ögon. Först kom beundran för den stora makt och tapperhet, som utvecklats af den hvite padisjan vid Nevas stränder, hvilken i ära och storhet till och med öfverträffat en Djenghis, en Timur och en Nadir.

Ej mindre djup var den tacksamhet, som de ryska segrarna på turkmenstepperna väckt hos perserna. Sedan århundraden utsatta för dessa skoningslösa nomaders plundringståg, hade Irans fredliga och idoga invånare förgäfves sökt skydd hos sin konung och regering. Det runda skyddstornet på åkerfälten kunde endast ge en tillflykt för ögonblicket, och den slutliga befrielsen från den svurne fienden och det förfärliga plågoriset kom endast från en kristen herskare, från Ryssland, som nu kallades halfva Persiens verklige förlossare.

Det förblir alltid en sak att beklaga, att England, af hvars civiliserande verksamhet så många asiater hittills haft godt, ej försökte förekomma sin rival i detta stora verk, som det säkerligen skulle utfört både lättare och långt bättre. Hvad det genomruttna Persien beträffar, svarade sjahens mini-

strar, när de tillspordes, om de ej kände sig tacksamma för de tjenster ryssarne gjort dem, temligen oförsynt: »vi ha ej bedt moskoviterna befria oss från turkmenerna och ha ingen synnerlig anledning att tacka dem för att de gjort det.»

Folket betraktade dock saken på ett helt annat sätt. Längs hela vägen genom Khorassan, ifrån Sjah-rud till Mesjed och Sarakhs, men i synnerhet i de till det nyförvärfvade ryska området stötande trakterna, särskildt i Kabusjan, Budjnurd och Deregöz lägger man nu ifrigt i dagen sina sympatier för den nordiske eröfraren. Ryska drägter blifva modet för dagen, ryska drycker komma allt mer i bruk, hvar enda person af någon betydenhet söker lära sig det ryska språket, och det är ingen öfverdrift att säga, att Ryssland redan moraliskt eröfrat de södra sluttningarna af Kubbetbergen, så att den verkliga eröfringen endast är en tidsfråga.

Den närmaste fördel Ryssland skall skörda af akhal-tekke-turkmenernas underkufvande är den strategiska och kommersiela ställning, det vunnit genom sin eröfring af de norra sluttningarna af Kubbetbergen, i forntiden bekanta som parthernas land. Med undantag af Gurgans mynningar är Kaspiska hafvets östra kust ända till Kizil-Arvat ingen ting annat än en dyster öken, en ofruktbar och vatten-

lös landsträcka. Odlingen börjar först vid den sistnämda platsen, dit man ledt vatten från bergen. Men ju längre man kommer österut, dess bördigare blir jordmånen, dess ymnigare vattentillgången i de konstgjorda kanalerna, dess mera omvexlande och yppiga naturalstren. Till början af trettonde århundradet var också denna landsträcka berömd för sin bördighet och sina blomstrande handelsstäder. I forntiden gick den stora handelsvägen från det inre Asien vesterut längs Kubbetbergens norra sluttningar till Kaspiska hafvet, och trots mongolernas härjningar voro Kahka, Mehne, Abiverd och ännu andra berömda handelsplatser ända till slutet af sjuttonde århundradet.

Det ligger derför mycket nära till hands att antaga, att Ryssland, sedan det nu kommit i obestridd besittning af detta fruktbara land, skall göra allt som i dess förmåga står för att återupplifva landets forna kultur. Landet kan mycket lättare koloniseras och befolkas, än någon annan af dess senare eröfringar i Turkestan. Ryssland måste här påskynda kolonisationsarbetet för att få fast fot på östra kusten af Kaspiska hafvet, på den punkt som är ämnad att bli den andra länken i den stora förbindelsekedjan från det inre Ryssland öfver Svarta

hafvet, Kaukasus och Kaspiska hafvet till utsprången från Paropamisus.

Det var i full insigt af denna nödvändighet, som en jernväg med en kostnad af öfver 160 millioner kronor drogs öfver Kaukasus från Batum till Baku, och då man erinrar sig den utomordentliga tillväxt sjöfarten på Kaspiska hafvet under de senaste tjugu åren erhållit, var det endast naturligt, att ryska regeringen ej skyggade för kostnaden, utan samtidigt med eröfringen af turkmenernas land började byggandet af den transkaspiska jernvägen, hvilken, utgående från Mikhailofsk vid Balkanviken söder om Krasnovodsk, redan är färdig till Kizil-Arvat, en sträcka af 20 sv. mil, och derifrån nu fortsättes till Asjkabad och Merv.

Rysslands första omsorg efter utdelandet af detta tunga slag var att pacifiera landet och visa turkmenerna, att czaren ej blott kunde gifva skarpa hugg, utan äfven läka såren, visa barmhertighet och bli en mild fader för sina undersåtar. Skobeleff, massakerns upphofsman och turkmenernas fruktade gissel, återkallades från scenen för sina blodiga bragder och ersattes med general Röhrberg, en tysk-rysk officer, känd som skicklig administratör och tydligen den lämpligaste representanten för det välgörande solskenet efter stormen, som svept fram öfver akhal-

landet. Han började med att locka till sig de stora massor af flyktingar, som voro kringspridda i alla delar af de svårtillgängliga öknarna norr om Karakum, inbjöd dem att återtaga sina gamla bostäder, smekte och uppmuntrade dem att fortsätta sitt vanliga arbete, lofvade och gaf äfven allt slags hjelp, samt fordrade endast, att de skulle utlemna de vapen de gömt och förhålla sig fredligt och stilla under den sakernas nya ordniog, som väntade dem.

De återvändande akhal-tekke-turkmenerna företedde den ömkligaste anblick af dyster nedslagenhet och förvirring. Större delen af deras egendom var förlorad och skingrad, mer än hälften af deras hjordar hade omkommit i öknen, och de utmerglade och af skräck intagna nomaderna, glada att åtminstone ha qvar något att lefva af, voro säkerligen det bästa material, hvaraf den första kärnan till fredliga ryska undersåtar i ödemarken kunde bildas.

Regeringen gjorde allt, som i hennes förmåga stod, för att vinna dessa olyckliga menniskors tillgifvenhet, men den moskovitiska soldatesken kunde ej hindras från att till sista öret utplundra dessa halfnakna invånare i det en gång så blomstrande akhallandet. Mattor, prydnader, smycken och särskildt vapen, inlagda med guld och silfver, dyrbara schabrak och sadlar gingo lasstals öfver Kaspiska hafvet

och Kaukasus till Ryssland, och så stort var det byte, som bortförts från öknen och såldes i de ryska städerna, att en del deraf äfven hann Ungern, och författaren till dessa rader hade tillfälle att i Buda-Pesth köpa mattor, broderier och smycken, som tillhört turkmeniska qvinnor. Köpmannen, som utbjöd dessa varor till salu, en kaukasier, som deltagit i kriget och varit ögonvitne till de ryska plundringarna, yttrade skrytsamt: »vi ha återgäldat dessa skurkar många hundra års rofferier och grymheter; en del af dem ha vi skickat till afgrunden, de öfriga ha vi lemnat *lukht-i-pukht* (nakna och utarmade) och gifvit dem god tid att grubbla öfver den hvite czaren, som är af helt annat slag än den fege kadjaren i Teheran.»

Dessa *lukht-i-pukht* turkmener underkastade sig äfven i ordets fulla bemärkelse och måste börja ett lif, hvarvid de säkerligen hittills ej varit vana. Den mest känbara bristen var dock den manliga befolkningens ytterst glesnade led, och af resande, som alldeles nyss färdats i dessa trakter, hör jag äfven, att månggiftet, som hittills knappast varit kändt bland turkmenerna, blifvit en befallande nödvändighet, och att en turkmen ofta måste taga sex till åtta hustrur, en börda, som öfvergår hans medel att försörja dem. Följden blir också ofta fattigdom.

FJÄRDE KAPITLET.

Från Asjkabad till Merv.

Till medelpunkt för förvaltningen af sin nya provins utsågo ryssarne Asjkabad, ett ord, som betyder »kärlekens bostad». Det blef samlingsplatsen för de högre officerarne, liksom för den skara köpmän, som följde den eröfrande armén i spåren.

Till största delen kaukasier, så väl muhamedaner som kristna armenier, och förtrogna med turkmenernas språk — ty den turkiska, som talas af turkmenerna, skiljer sig endast obetydligt från den dialekt, som talas i Kaukasus —, voro dessa köpmän utan fråga det bästa förbindelsemedlet mellan infödingarne och den utländske eröfraren. De kunde utan fara framtränga ända till de aflägsnaste delarna af akhallandet, ty sedan turkmenen en gång blifvit besegrad och uppriktigt underkastat sig sitt öde, anfaller han ej mer någon enslig resande.

Dessa köpmän berättade om ryssarnes storhet och makt, talade om czarens välgörenhet och slog sålunda småningom lugnt och stilla en bro öfver det vida svalg, som endast för en kort tid sedan skilde turkmenerna och de fruktade ryssarne. Hvad handeln beträffar, var den i början obetydlig, och de flesta kunderna kommo ur ryska arméns led; men småningom började äfven turkmenerna köpa åtskilliga artiklar och lärde sig särskildt mycket snart hitta vägen till bränvinsförsäljarnes bodar, hvilkas affär också mycket hastigt blef särdeles blomstrande. Inom loppet af två år anlades sex särskilda brännerier i Asjkabad och kringliggande trakt, och så hastig var spridningen af europeisk civilisation *à la russe*, att äfven kortleken, som förr var känd under namnet »moskoviternas koran», letat sig väg till den simple turkmenens tält.

Om de andra faserna i den nya civilisations-aeran vill jag ej tala; vare nog sagdt, att turkmenerna mycket snart fingo ögonen öppna för nöjet att bära stora bronsmedaljer på bröstet och styra ut axlarna med epåletter. Qvinnorna och de äldre voro de enda, som höllo på gamla seder och undveko närmare beröring med den utländske eröfraren. »Kismet», ödet, eller, rättare sagdt, det oinskränkta förlitandet på den allsmäktiges beslut, bevisade å nyo sin kraft, och

dess inflytande på turkmenerna var så mycket naturligare, som deras nationalskald, Makhdum-Kuli, för nära hundra år sedan förutsagt de händelser, som nu inträffat. I ett poem, kalladt »Verldens slut», berättar den turkmeniske skalden på sitt enkla, men uttrycksfulla språk, huru alla städer och länder (naturligtvis inom området af hans geografiska vetande) skola förgås, huru de särskilda nationerna skola försvinna från jordens yta, och i slutet af stycket säger han: »det är *russen*, som skall uppsluka den moslemitiska verlden, medan han sjelf skall uppslukas af Antikrist.»

Men vi vilja återvända till Asjkabad. Denna plats, som gjorts till medelpunkt för den ryska förvaltningen samt för den nya civilisatoriska och kommersiella rörelsen, lockade mycket snart till sig ej blott de turkmener, som redan stodo under ryssarnes välde, utan äfven medlemmar af de ännu sjelfständiga stammarna: turkmener från Merv, från Tedjend-oasen, ja, äfven af Salor- och Sarikstammarna, hvilka dels af nyfikenhet, dels för att handla begåfvo sig dit för att se landets nya herskare. Jag kan mycket lätt tänka mig dessa turkmeners öfverraskning, när de sågo sig trygga midt ibland de fruktade eröfrarne; ty enligt deras begrepp om förhållandet mellan krigförande, var det enda öde, som

kunde vänta den besegrade, död eller slafveri. Förvåningen måste varit utomordentlig; den skingrade all fruktan, ja, förvandlade den i viss mån till sympati för den nya saken.

Det var Merv i synnerhet, som skickat en talrik kontingent af handlande och nyfikna gäster till Asjkabad, Merv, högqvarteret för den ännu sjelfständiga och större delen af tekke-turkmenerna. Ty man bör komma i håg, att medan akhal-tekke-turkmenernas antal beräknas till omkring 150,000 själar, uppgår de mervska turkmenernas till 250,000. Å andra sidan voro ryssarne ej mindre angelägna att få kasta en blick på »Verldens drottning», den ståtliga benämning, som orientaliska författare ge den eländiga ruinhög, som i dagligt tal kallas Merv. I forntiden eller, rättare sagdt, under den för-mongoliska tiden var Merv också verkligen ett stort centrum för kultur och handel i denna aflägsna del af Persien, och gamla arabiska geografer tala om de hundratals portar, hundratals moskeer, tusentals palats och bad, milslånga basarer, ofantliga karavanserier, med mera, för hvilka Merv var namnkunnigt.

Äfven om vi fästa tillbörligt afseende vid de österländska geografernas poetiska flygt, kunna vi antaga, att Merv i forna tider verkligen varit en

stor stad; ty liggande på Murghabflodens stränder och rikt bevattnadt, var det den bästa hvilplatsen för handelskaravanerna mellan Bokhara och Persien. Men dess glans hade, som sagdt, längesedan försvunnit; Djengis-khans armé förvandlade det till en ruinhög, och alla sedermera gjorda försök att återuppbygga det ha visat sig fåfänga och hopplösa.

Ryssland, som alltid har en öppen blick för sina intressen, visste dock mycket väl, hvad Merv var värdt. Det hade också knapt satt sig fast i Asjkabad, förr än det lade ut sina nät, ty det låg midt i vägen för dess politik, och det var endast för att undvika beskyllning för snikenhet som det fann rådligt att gå tyst och stilla till väga och låtsa moderation. Först utspriddes ett rykte, att Merv, som i forna dagar varit en del af khanatet Khiva, skulle öfverlemnas till khanen, och det tillades, att turkmenerna sjelfva längtade tillbaka till sitt förra vasallförhållande under furstarne vid nedre Amu-darja. När jag i en persisk tidning läste denna nyhet, kunde jag ej låta bli att skratta rätt godt för mig sjelf åt ryssarnes sinnrika idé att begagna khanen af Khiva till eldtång i denna brännheta Mervaffär. Ryktet visade sig dock snart ogrundadt. Röhrberg aflägsnades af obekanta skäl, och hans plats intogs af general Komaroff, en äkta ryss af oförfalskad

moskovitisk härkomst och säkerligen mycket lämpligare för fisket i turkmenaffärernas mörka vatten, än den nämde tyske officeren, hvilken, oaktadt sin långa vistelse i czarens tjenst, måste ha bibehållit för mycket af europeisk redlighet för att kunna med framgång arbeta i de asiatiska intrigernas mörka och krokiga gångar.

För oss, åskådare på afstånd, voro förhållandena mellan Asjkabad och Merv helt och hållet obekanta, och vi voro beredda på ett kraftigt motstånd från mervianernas sida. De ryska myndigheterna i Asjkabad kände dock bättre sakernas verkliga ställning. De sågo den oupphörligt växande strömmen af mervbor som kom till Asjkabad för att handla, och det föll dem helt naturligt in att föreslå dessa, att de ryska köpmännen, för att spara dem besväret, skulle sjelfva komma till Merv och föra med sig de varor, de önskade. Om turkmenerna antogo detta artiga tillbud, veta vi ej bestämdt, men visst är, att en karavan snart gjordes i ordning och i februari 1882 afgick till Merv, dock först sedan Fazil beg, en usbeg från Khiva, som genom sina täta resor till Ryssland blifvit russifierad, skickats att på förhand rekognoscera terrängen och utverka skydd åt karavanen.

Alikhanoff, med familjenamnet Avarski, en man af avarstammen, en folkstam i Daghestan, stod i

spetsen för denna karavan. Han tillhör denna klass af ryska officerare, som utan att uppgifva sin religion bli fullkomligt russifierade dels genom den uppfostran, de erhålla, dels genom långvarigt umgänge med sina kamrater inom armén. Genom att sätta ett »off», som motsvarar det svenska »son», i slutet af sitt namn, antaga de officielt rysk nationalitet och, förenande, som de göra, en lätt anstrykning af europeisk bildning med asiatisk förslagenhet, bli de vanligen mycket dugliga män och ha ofta gjort den ryska staten väsentliga tjenster. Sådana russifierade tatarer voro, bland andra, Velikhånoff, den namnkunnige resanden i Kasjgar, Naziroff, Tahiroff, Muratoff och andra, och en sådan är äfven den russifierade kalmucken Dondukoff-Korsakoff, hvilken, trots sitt paraderande med fransk vältalighet, hade en kalmuckisk farfar vid namn Donduk Korsak.

Rörande Alikhanoff, hvars namn nyligen varit omtaladt i vesterlandet, ber jag få hänvisa läsaren till Charles Marvins »Ryssarne vid Herats portar», en väl skrifven bok, full af intressanta upplysningar, hemtade ur ryska källor. Vare nog sagdt, att Alikhanoff, förklädd till köpman och tjenstgörande som tolk och sekreterare åt den ryske köpmannen Kosikh, lyckades komma in i Merv och jämte sina ryska kolleger temligen väl mottogs af Makhdum Kuli-khan,

samme turkmenhöfding, som ledt försvaret af Goek-tepe, men sedan han jemte Tekme-Serdar räddat sig med flykten, i följd af rysk öfvertalningskonst helt och hållet ändrat åsigt och blifvit en hemlig vän till sin förre dödsfiende. Hvad de varor beträffar, som de så kallade ryska köpmännen förde med sig, måste de ha blifvit afyttrade på ungefär samma sätt, som nära fyrtio år sedan användes af Conolly på hans resa genom yomuternas land, endast med den skilnaden, att medan den britiske officeren sökte köpa sig fram genom plundrande nomadstammar, de förklädda ryska köpmännen lyckades köpa en plats af strategisk och kommersiel betydelse, endast för att slå blåa dunster i ögonen på Europa och särskildt på England.

Sedan de uppehållit sig fjorton dagar i Merv, återvände de förmenta köpmännen i trygghet till Asjkabad, förande med sig öfvertygelsen, att Merv ej, som Goek-tepe, skulle behöfva köpas med strömmar af blod, utan att det endast behöfdes litet tid och tålamod, för att det redan halfmogna äplet af sig sjelf skulle falla i ryske kejsarens hand. Bland de saker, Alikhanoff utverkat, var äfven ett löfte af Makhdum-Kuli-khan att infinna sig vid Alexander III:s kröning i Moskva, der hans närvaro betydligt höjde den orientaliska ståtens glans, på samma gång

den gaf den vilde nomaden rikt tillfälle att vid återkomsten till sina landsmän berätta underbara saker om den hvite padisjahens härlighet och makt. Glansen af de festligheter, han bevittnade, förbländade hans ögon, och det är då lätt att tänka sig, hvilken förvåning och häpnad hans berättelser, ännu mer färgade af hans österländska fantasi, måste ha väckt bland hans åhörare.

Medan dessa händelser pågingo, utsträckte general Komaroff äfven ett känselspröt mot sydöstra delen af turkmenlandet genom att sända öfverste Muratoff till Tedjend-oasen, belägen omkring 18 sv. mil från Asjkabad, dels för att förbereda marschen omkring Persiens nordöstra gräns, dels för att upprätta en kosackpostering mot det 12 sv. mil aflägsna Merv och, om de vänskapliga underhandlingarna skulle misslyckas, ha en truppstyrka till hands för att hastigt kunna ge den ryska kärleksförklaringen eftertryck.

Som utgången sedermera visade, var detta försigtighetsmått ej öfverflödigt. Vid 1884 års början voro sakerna i Merv mogna för en kraftåtgärd. Åtföljd af ett litet antal ryttare och Goek-tepes hjelte, infann sig Alikhanoff i Merv och uppläste inför en församling af stadens befolkning ett bref från general Komaroff, deri han uppmanar Mervs invånare

att underkasta sig Rysslands välde. Vid hans antydan om, att han skulle kunna ge sin uppmaning eftertryck med kosackerna i Tedjend-oasen, satte de förnämsta aksakalerna eller »gråskäggen» genast sina sigill under det ödesdigra papperet. Alikhanoff återvände till Asjkabad, förande med sig fyra höfdingar och tjugofyra notabler, hvilka den 6 februari 1884 i general Komaroffs salong aflade trohetseden. Hr Heinrich Moser, en schweizisk resande, som vid tillfället uppehöll sig i Asjkabad, har gifvit mig några intressanta meddelanden om den brådska och hemlighet, hvarmed akten verkstäldes.

För att göra sig sina nya herrar förbundna, hade de turkmeniska notablerna bland andra presenter äfven medfört några persiska slafvar af båda könen och till gengåfvor erhållit stora penningsummor, hedersdrägter och vapen af europeiskt arbete. Komedien med deputationen var sålunda till ända; men ännu återstod den stora massan af turkmenerna i Merv, hvilkas underkastelse ännu ej blifvit köpt och som skulle gjort ett kraftigt motstånd, om de blifvit i tid varnade och hunnit rusta sig till försvar. Som sakerna nu voro, blef det talrika antiryska partiet så godt som öfverrumpladt; de lyckades endast afskjuta några få skott som protest; flere tusen af dem, under ledning af Kadjar khan, anföllo ryssarne, men blefvo genast

tillbakaslagna och nedgjorda. Kadjar khan flydde in på afghanskt område, hans anhängare underkastade sig segraren, och ryska armén besatte den 16 mars Kalai-Khursjid-Khan, i Europa oriktigt kalladt Kosjut-Khan, i hvars ena hörn ryssarne sedermera uppfört ett fäste, kalladt Nikolajeffsk.

Så föll Merv, »Verldens drottning», men på europeisk prosa en ruinhög, i Rysslands händer. Alikhanoff befordrades till major, Makhdum-Khuli-khan belönades med guvernörskapet öfver Tedjend-oasen, Komaroff fick Hvita örnen och utnämndes till generalguvernör öfver Transkaspien. Andra medspelande blefvo ej heller glömda, och för att kröna verket, infann sig generalguvernören öfver Kaukasus, Dondukoff-Korsakoff, samme man, som kallat Berlinfördraget en operett *à la Offenbach,* kort derefter i Merv för att tillkännagifva den stora glädje och tillfredsställelse, den hvite padisjahen vid Neva erfarit öfver denna frivilliga underkastelse af hans älskade turkmeniska barn.

Väl förtrogen med snikenheten och begifvenheten på rusdrycker hos dessa nya medlemmar af den stora ryska familjen, var exkalmucken Dondukoff äfven öfverbringare af ett stort förråd konjak, hedersdrägter m. m., som utdelades bland turkmencheferna. Äfven hofvet i S:t Petersburg tog en verk-

sam del i merviernas så kallade »frivilliga underkastelse», ty vi läsa i ett bref från en rysk officer, infördt i *Turkestan Gazette* för maj 1885, att kejsarinnan skickade en rikt broderad klädning, som sades vara ett arbete af hennes egna händer, till Nurverdi khans enka, Gul-Djemal, d. ä. »Rosens skönhet», ett fruntimmer med stort inflytande bland mervierna och som ej hade liten del i denna »frivilliga underkastelse».

Som slutomdöme öfver det ryska besittningstagandet af Merv kunna vi säga, att det var ett mästerdrag af den ryska politiken att bemäktiga sig denna framskjutna post i turkmenlandet, och det af följande skäl:

1. Genom annekteringen af Merv och hela tekkestammens underkufvande har Ryssland gjort nästan hela turkmenfolket till sina undersåtar. De turkmeniska besittningarna kunde nu sammanslås till ett kompakt helt, och man behöfde ej vidare frukta någon fiendtlighet från detta håll.

2. Mervs läge midt emellan Bokhara och Persien erbjöd det bästa förbindelsemedlet mellan den nyanlagda järnvägen öster om Kaspiska hafvet samt handelsvägen mellan Zerefsjan och östra Persien. De underrättelser, som nyss kommit oss till handa om planen till byggande af en järnväg från Bokhara

till Merv och Sarakhs, ha derför ingenting öfverraskande. Från urminnes tider har stora stråkvägen från khanaten till Persien gått fram öfver Merv, och sedan Ryssland fått händerna fria från turkmenaffären, skall det säkerligen söka afleda hela den centralasiatiska handeln i denna fåra.

3. Genom att oskadliggöra alla fiendtliga rörelser från de merviska turkmenernas sida, har Ryssland tillika tryggat sin flank för det ögonblick, det kan tänka sätta sig i rörelse på sin hufvudlinie från Sarakhs mot Herat. Det har genom iakttagande af detta försigtighetsmått endast följt alla de asiatiska eröfrares exempel, som framträngt från Centralasien i akt och afsigt att anfalla och eröfra Indien. Alldeles som Alexander den store lade under sig det forna Marghiana (Merv), innan han inträngde i våra dagars Afghanistan, se vi på alldeles samma sätt Djengis' armé besätta och förstöra Merv, innan den inryckte i Herat. Och alldeles samma plan följdes äfven af Timur, usbeghen Sjeibani khan och Nadir sjah. Det var derför i fullkomlig öfverensstämmelse med en häfdvunnen strategi, som Alexander III satte sig i besittning af Merv som en förberedelse till sina ytterligare planer på Indien.

Mina åsigter i detta ämne delas af många andra samtida engelska författare, och för att styrka, hvad

jag här yttrat, skall jag tillåta mig anföra några ställen ur dessa auktoriteters arbeten. Så yttrar general sir Edward Hamley, obestridligen en af de första nu lefvande auktoriteter i militära frågor: »Den stora fördelen af Mervs egande ligger deruti, att karavanvägarna öfver Bokhara till Mesjed och det inre Persien samt från Indien öfver Herat till Centralasien gå båda genom Merv. Att denna plats en gång var ett blomstrande handelscentrum, synes deraf, att der ännu finnas lemningar af fyra stora städer, af hvilka den senaste endast för ungefär ett århundrade sedan förstördes af halfbarbarerna. Under rysk styrelse skall platsen utan tvifvel åter uppblomstra, fälten skola ännu en gång bölja af skördar, som endast behöfva ett förbättradt jordbruk för att framkallas, och när den ännu en gång blifvit folkrik och fruktbar, skall den utgöra en framskjuten operationsbas mot den afghanska gränsen. Under tiden fyller det den lucka, som här funnits, och så snart Ryssland skarpare än hittills uppdragit sin gräns, skall hela detta ofantliga välde från Östersjön till Donau, vidare längs Svarta hafvet öfver Kaukasus till Kaspiska hafvet, utmed persiska gränsen till Merv och Turkestan och så vidare till Sibirien ligga som inom en ringmur. Ett sådant omfång har den makt som nu af ett gränsland, hvilket på intet vis kan

anses för en barrier, skiljes från en gräns, vi ej torde kunna tillåta henne att öfverskrida.»

Öfverste Valentine Baker skref vid sin återkomst från den persisk-turkmeniska gränsen 1873: »Merv, med sin nästan fullständiga vattenförbindelse, ligger endast omkring 34 sv. mil från Herat, hvars nyckel det är. Det kan ej vara något tvifvel om, att Merv är ett naturligt utanverk till Herat, med den stora fördelen af vattentillgång hela vägen mellan de båda städerna. Ur strategisk synpunkt skulle en rysk ockupation af Merv vara det samma, som en förskansning på sjelfva glacisen af Herat. Den skulle öfverlemna Herat fullkomligt i dess våld.»

Sir Charles Macgregor skref 1875: »För mig fins intet tvifvel, att den verkliga faran ligger deruti, att vi låta ryssarne utan motstånd koncentrera sig i Merv, hvarifrån en kupp mot Herat med lätthet låter utföra sig, och det är häruti som Mervs värde för ryssarne ligger. Gör blott Herat omöjligt att tagas med öfverrumpling, och jag kan ej tänka mig, att Rysslands förslagna statsmän skulle envisas att besätta en enstaka plats i öknen, hvars bibehållande måste kosta ganska betydligt.»

Till slut skola vi anföra några ord af Charles Marvin, nedskrifna i februari 1884: »Mervs eröfring är någonting mer än en annektering af en oas i

öknen. Den betyder den fullständiga föreningen mellan stridskrafterna i Kaukasus och Turkestan. Den betyder, jämte annekteringen af Akhal, uppställandet af 100,000 man det bästa irreguliera kavalleri i verlden på sju dagsmarschers afstånd från Herat. Den betyder det första mötet mellan kosacken och afghanen. Den betyder Khivas fullständiga inneslutande inom det ryska riket och Bokharas förvandling från en sjelfständig gränsstat till en eröfrad lydprovins. Den betyder införlifvandet af ett område på mer än 200,000 engelska qvadratmil och det ryska väldets ökande med en landsträcka, lika stor som Frankrike. Den betyder fullbordandet af de centralasiatiska öknarnas eröfring och påbörjandet af den stora och bördiga persiska och afghanska bergsregionens annektering. Den betyder det afsigtliga besättandet af en strategisk punkt, som i sig innesluter politiska förvecklingar af en så vidtomfattande art, att Ryssland, så framt det ej förekommes och hejdas af England, med eller mot sin vilja skall derigenom ledas till Mesjed, Herat, Balkh och Kabul. Och det skall ej stanna der. Det skall fortsätta sitt snabba framryckande, tills det triumferande utstakar sin kosackgräns utmed Indiens sepoylinie.»

Jag skulle lätt kunna anföra andra yttranden af engelska och utländska auktoriteter rörande detta

ämne; men, jag hoppas, att jag redan lyckats bevisa, att Merv, ehuru för närvarande en ruinhög och ett hem för laglösa röfvarskaror, ingalunda är denna värdelösa sandsträcka, som optimistiska politiker vilja få oss att tro, ty om sanden rödjes undan, skall man under den torra skorpan finna en dyrbar juvel af stor militärisk och kommersiel betydelse.

FEMTE KAPITLET.

Englands politik gent emot de ryska eröfringarna.

Vi ha hittills följt gången af de ryska eröfringarna från Tasjkent till Merv. Vi ha gifvit en kort skildring af de vexlande händelserna, utan att afbryta vår berättelse med en sidoblick på den hållning, de dels medelbara, dels omedelbara grannarna iakttagit under hela gången af de ryska inkräktningarna. Vi skola nu vända oss till denna sida af frågan och till en början visa, på hvad sätt man i England uppfattade dessa händelser. I England, der man med lifligare intresse än på något annat ställe bort följa dem, har icke dess mindre, det är med ledsnad vi nödgas säga det, brottslig likgiltighet, parad med ytterlig brist på mod och tillbörlig uppfattning af frågans vigt, utmärkt hela det långa förloppet af dess diplomatiska förhållanden till Ryss-

land, äfvensom af de försvarsåtgärder, som vidtagits i denna riktning.

I början, när det svarta molnet först började visa sig i norden, var det visserligen ingen brist på oro, snarare väl mycken, öfver den annalkande faran för ett ryskt angrepp. Men, som vanligen blir fallet, när en fara länge hotat, elden har småningom mattats af, tills den, som helt nyss, var nära att utslockna och Storbritanniens vigtigaste intressen insveptes i detta ödesdigra mörker, i hvilket det nu famlar.

När i början af detta århundrade Napoleon I förband sig med Ryssland och planen att förlama England genom ett anfall på Indien först uppstod, hade den tidens anglo-indiska statsmän tillräcklig skarpsynthet att inse ställningens fara. Den engelska makten i Indien hvilade på en vacklande grund, och att faran var allvarsam, synes af det egenhändiga bref kejsar Paul skref till kosackernas chef, furst Orloff, af den 12 januari 1801, och som sedermera offentliggjordes.

»Engelsmännen», skrifver monarken», rusta sig till ett anfall med sin flotta och sin armé mot mig och mina bundsförvandter, svenskarne och danskarne. Vi måste derför sjelfva anfalla dem och på en punkt, der slaget kännes mest och är minst väntadt. Från

Orenburg till Indien är det blott tre månaders (?) marsch och från oss till Orenburg en månad, summa fyra månader. Jag anförtror denna expedition åt er och edra trupper. Detta företag kan bereda er alla ära, skaffa oss rika inkomster, öppna en ny marknad för våra produkter och sålunda träffa fienden midt i hjertat.» Och längre fram i brefvet heter det vidare: »Vi måste befria infödingarne (Englands undersåtar); jorden måste ställas i samma beroende af Ryssland, hvari den nu befinner sig till England, och vi måste taga hela handeln i våra händer.» I ett följande bref (af den 13 januari) läsa vi: »Jag skickar er en ny, ganska detaljerad karta öfver Indien. Under er marsch bör ni bemäktiga er Bokhara för Rysslands räkning, att ej kineserna må få det i sina händer.» (W. Danewsky, »La Russie et l'Angleterre dans l'Asie centrale», London, 1881, p. 25.)

På dessa djerft uppgjorda, men för tidiga, planer utgjorde sir John Malcolms beskickning ett lämpligt och passande svar. Denne högt begåfvade engelske statsman lyckades lätt omintetgöra verkningarna af de franska beskickningarna under Gardanne och Joubert, ty den af indiska regeringen med nödiga medel rikt utrustade Malcolm behöfde blott visa sig för att korsa den franska och ryska diplo-

matiens bemödanden. Det af Malcolm påbörjade verket fortsattes modigt af sir Gore Ouseley och andra britiska ministrar vid hofvet i Teheran. Persien visade sig ganska mottagligt för europeisk civilisation, den persiske tronföljaren slog sig med ifver på lärande af engelska språket, och de britiska officerare, som användes att inöfva den persiska armén på europeiskt vis, hade öfver alla förväntningar löst sin uppgift.

För en tid rådde i Persien mycket starka sympatier för England, hvilket naturligtvis väckte Rysslands afund. En tvist kokades snart ihop, som ledde till det rysk-persiska kriget, hvars olyckliga slut var fördraget i Turkman-tsjai, som förvandlade Kaspiska hafvet till en rysk insjö och lärde Persien, att engelska försäkringar, gifna i ögonblick af fara, ej äro mycket värda i nödens stund. Ej underligt derför, att sjahens sympatier med ens vände sig till Ryssland, och att Englands inflytande från den stunden var i hastigt aftagande. Då personer, som sättas på sin rätta plats, ha en benägenhet att göra underverk, kan det ej förvåna oss, att sir Henry Rawlinson under sin beskickning till Persien lyckades återställa Englands sjunkna anseende i Teheran. Men då han illa understöddes af regeringen vid

Thames, blef hans stora förmåga fruktlöst förspild, och han återvände mycket snart till Europa.

Sedan denna tid har Englands ställning i Persien i jämförelse med Rysslands allsmäktiga inflytande alltid varit en underordnad. På begåfvade och nitiska engelska ambassadörer var ingen brist, men hvartill tjenar enskildas nit, om de ledande statsmännen i hemlandet äro oförmögna eller ovilliga att understödja de bemödanden, som göras af deras representanter i utlandet? Persien förklarades ha blifvit för alltid ovärdigt de omsorger, som egnades det, och genom att uppgifva alla förhoppningar att återvinna det för den vesterländska civilisationen, kastade man i en olycklig stund det i armarna på dess nordiske friare.

Då Ryssland fann vägen öppen för sig i denna del af Asien, dröjde det ej att tillgodogöra det gynsamma tillfälle som erbjöds det, genom att, som vi i det föregående sett, medels Persien blanda sig i Afghanistans angelägenheter. Det blef sålunda den verkliga orsaken till det första engelsk-afghanska kriget; ty hvilka orsakerna än må ha varit till tvisten mellan Dost-Mohamed-Khan och lord Auckland, skulle den förre säkerligen ej vågat inlåta sig i öppna fiendtligheter med Storbritannien, hvars makt och storhet han så väl kände, om ej Ryssland ge-

nom sina hemliga och offentliga beskickningar underblåst hans hat och uppmuntrat den eljes så varsamme herskaren öfver Afghanistan att korsa klinga med England.

Under detta första engelsk-afghanska krig hade den britiska vaksamhetspolitiken mot Ryssland nått sin höjdpunkt. Ja, den gick till och med, som jag redan anmärkt, längre än som var behöfligt, ty de ryska förposterna stodo vid denna tid mycket, mycket långt från någon punkt, som skulle kunnat kallas Indiens port.

Men ack, det är med stater som med enskilda i lifvets vanliga förhållanden. Utomordentligt kraftiga handlingar åtföljas nästan oundvikligt af reaktion; den ytterliga engelska vaksamhet, som inledts med lord Aucklands något för hastiga politik, öfvergick från tiden närmast efter det olyckliga första afghanska fälttåget småningom till sorglöshet och likgiltighet. De hvitnande benen af de engelska soldater, som qvarlemnats på andra sidan Khejberpasset, samt den afghanske fiendens exempellösa falskhet, grymhet och vildhet synas ha qvarlemnat ett outplånligt spår i engelsmännens sinnen.

Lägg härtill berättelserna om det förfärliga mordet i Bokhara på Stoddart och Conolly, och man skall lätt fatta den blandning af afsky och förakt,

hvarmed engelsmännen betraktade allt, som rörde afghanska och centralasiatiska förhållanden. Ja, denna motvilja kunna vi nog förstå, men vi kunna ej gilla den, ty hvarje annan europeisk makt, som bättre än engelsmännen förstår att behandla asiater, skulle säkerligen undgått detta fälttågs katastrofer och, äfven om de hemsökts af olyckan, ej låtit helt och hållet nedslå sig deraf. Se på Ryssland! Trots nederlag på nederlag, slappades det ej i sitt svåra arbete i Kaukasus, tills de otillgängligaste klyftorna voro tagna och dess fana segerrikt svajade från alla dess klippfästen.

Liknande prof på ihärdighet gaf det äfven i sina strider mot turkmenerna, då det, tre gånger tillbakaslaget med blodig panna, åter drog svärdet och ej gaf sig någon ro, förrän fienden var krossad och akhal-tekkerna lågo vid dess fötter.

Om orsakerna till denna engelsmännens benägenhet att slappa af skola vi längre fram tala; här skola vi endast tillägga, att Englands likgiltighet för Rysslands åtgöranden i Centralasien daterar sig från just denna tid. Sådan var den officiella ton, som med få afbrott sedan denna tid rådde vid Downing Street, ej mindre än vid Hugly, och om de individuella åsigterna hos vissa ministrar och ledande statsmän understundom bildade ett undantag till denna

regel, så förmår dock ej undantaget och de dermed sammanhängande enstaka sakförhållandena ändra karaktären af den utstakade politiken.

Sålunda skall mången finna det temligen förvånande, hur lord Palmerston kunnat låtsa likgiltighet för den ryska eröfringen af Tasjkent, då man ser honom i ett bref till lord Clarendon af den 31 juli 1851 uttala sig på följande sätt: »Ryska regeringens politik och vana har alltid varit att utsträcka sina inkräktningar så långt och så hastigt andra regeringars fasthet ville tillåta henne gå, men också att alltid stanna och draga sig tillbaka, när hon mötte ett bestämdt motstånd, och då afvakta nästa gynsamma tillfälle att taga ett nytt språng mot sitt tillämnade offer.

»För främjandet af denna politik har ryska regeringen alltid haft två strängar på sin båge: ett hofsamt språk och försäkringar om oegennyttiga afsigter i Petersburg och London och aktiva angrepp af sina verktyg på operationsfältet. Lyckas angreppen, godkänner Petersburgregeringen dem som ett *fait accompli,* hvilket hon ej eftersträfvat, men som hon ej med heder kan förneka. Misslyckas hennes agenter, desavueras och återkallas de, och det hittills förda språket åberopas nu som ett bevis på att agenterna öfverskridit sina fullmakter.

»Exempel härpå gåfvo fördraget i Unkiar-Skelessi samt Simonitchs och Vitkovitchs bedrifter i Persien. Orloff lyckades aftvinga turkarne fördraget i Unkiar-Skelessi, och det framstäldes som ett verk af en plötslig ögonblickets ingifvelse och ej som en följd af några föregående instruktioner. Men en gång afslutet, kunde det ej göras om. Å andra sidan misslyckades Vitkovitch och Simonitch, i följd af Englands kraftiga mellankomst, att sätta sig i besittning af Herat, och då de misslyckats, blefvo de förnekade och återkallade, och det språk, som förut förts i Petersburg, åberopades som bevis på förnekandets uppriktighet, oaktadt ingen menniska med någorlunda vaken blick kunde ett enda ögonblick tvifla på, att de handlat på grund af särskilda instruktioner.»

Det är derför utom allt tvifvel, att trots uttalade antiryska åsigter och trots det dyrbara, men alldeles ändamålslösa Krimkriget de britiska statsmännens hållning gent emot de ryska inkräktningarna i Centralasien redan från första början hade denna prägel af undfallenhet och obeslutsamhet, som olyckligtvis ända till denna dag bibehållit sig. Då och då har man visserligen i deras politik sett en plötslig uppbrusning, ett osäkert rusande, som dock mycket snart slappat af, förlamats och aldrig ledt till något resultat. Under hela gången af eröfringarna, från Tasjkent till

Bokhara, höra vi sålunda knappast en enda röst höjas mot Rysslands inkräktningar. Den allmänna meningen i England beherskades af den humanitära frasen, och när författaren till dessa rader utvisade den fara, som låg i ryssarnes framryckande mot Indien, möttes han alltid af båda partiernas ledande organ med en medlidsam axelryckning, ja, förebråddes till och med för det han sökte motarbeta civilisationens välsignelserika verk och den stora välgerning Ryssland sökte bereda det barbariska och fanatiska Centralasien.

Det var först 1869, när czarens förposter hunnit Amu-darja, som man i de optimistiska kretsarna i England började bli allvarsamt orolig. Tillspord af lord Clarendon om Rysslands ytterligare planer, försäkrade furst Gortsjakoff på det bestämdaste, att hans suverän, czaren, ansåg Afghanistan ligga helt och hållet utanför den krets, inom hvilken Ryssland kunde se sig föranlåtet att göra sitt inflytande gällande. För en tid blef denna begränsning äfven troget iakttagen. Kabinettet i S:t Petersburg afhöll sig i norra Afghanistan från att gå öfver Amu-darja; men fyra år derefter gick det icke dess mindre öfver samma flod i norra Khiva och förklarade detta sistnämnda land krig. England, som af de stora rustningarna anade oråd, vågade åter göra en artig för-

frågan, hvad allt detta betydde. Rysslands svar gick ut på, att expeditionen mot Khiva skulle bli mycket anspråkslös, endast bestå af fyra och en half bataljoner och endast ha till syfte att bestraffa röfvartåg; czaren hade ej den aflägsnaste tanke på att sätta sig i besittning af Khiva, och bestämda order hade äfven gifvits för att förekomma en sådan åtgärd.

Denna anspråkslösa armé af fyra och en half bataljoner bestod i sjelfva verket af 53 infanterikompanier, 25 sotnior kosacker, 54 kanoner, 6 mörsare, 2 mitraljöser, 5 raketdivisioner och 19,200 kameler med en reserv af omkring 14,000 man. Den tidens britiska statsmän, som envist trodde på historien om de fyra och en half bataljonerna, funno ingenting misstänkt i Rysslands förehafvande, och när ett sändebud från khanen kom till Simla för att begära Englands bistånd, fick han af den då varande vice-konungen, lord Northbrook, det svar, att drottningen vore ytterst ledsen öfver den tvist, som uppstått mellan khanen och ryske czaren, men kunde omöjligt göra något åt saken; det bästa khivanerna kunde göra vore att sluta fred med ryske kejsaren och underkasta sig hans vilkor.

Nå väl, Khiva underkastade sig, och Ryssland fick fast fot på Amu-darjas venstra strand; men trots

alla försök att invagga sig i trygghet, växte Englands oro för ett omedelbart ryskt grannskap till Afghanistan. Vigten af ett bättre skydd för gränserna till det mellan England och Ryssland liggande landet insågs väl, men tillräcklig vilja och förmåga att åstadkomma en önskvärd lösning af frågan saknades. Under en af sina gemensamma promenader i Baden-Badens alléer fingo lord Clarendon och furst Gortsjakoff en alldeles ny idé: skulle man ej kunna göra Afghanistan till ett neutralt område, ett slags buffert till förekommande af sammanstötningar i framtiden? Hans majestät czaren gaf de heligaste löften att respektera Afghanistans neutralitet, och de engelska optimisterna, som ej begärde bättre än ett kryphål att komma ifrån hela saken, voro mycket förtjusta öfver denna anordning.

Men ack, czaren är långt borta i norr, och hans representant i Tasjkent har händelsevis åsigter rörande Afghanistans neutralitet, som helt och hållet skilja sig från hans herres. Medan engelsmännen i behaglig ro öfverlemnade sig åt tillfredsställelsen öfver detta fredliga arrangement, skickade denne samme czarens representant oupphörligt hemliga budskap och bref till emiren af Kabul, deri man sade honom, hvilken djup och innerlig del Ryssland tog i hans öde och särskildt hur ondt det gjorde ryssarne att

se honom vara ett offer för Englands tyranni, falskhet och egennytta.

Om dessa ryska *billets-doux* har endast mycket litet blifvit bekant i Europa; men deras verkan visade sig klart och tydligt i den politik, som följdes af Sjir-Ali-khan, en furste ej utan förmåga och säkerligen vida öfverlägsen Afghanistans nu varande herskare. Förbittrad öfver den indiske vice-konungens obeslutsamma politik på den tid han måste kämpa hårdt för sin tron mot sina många medtäflare, behöfde han blott denna hemliga uppmuntran och dessa oupphörliga eggelser från Tasjkent för att bli Storbritanniens förklarade fiende.

Utrymmet tillåter oss ej att här ingå på en närmare redogörelse för hufvudorsakerna till det andra afghanska kriget, lika litet som på en pröfning af frågan, om det var kortsyntheten hos de konservativa i England eller lord Lyttons öfverilning, som påskyndade det afghanska krigets utbrott. Men vi kunna ej underlåta att anmärka, att Sjir-Ali ingalunda var det oskyldiga lam, de liberale i England ville utge honom för. Lemnad åt sitt öde, tack vare den »mästerliga overksamhetens» grundsatser, kunde han omöjligt, trots de subsidier, han i form af gåfvor erhöll från Calcutta, bli någon trogen och pålitlig vän till England. Han var alltid missnöjd och

pockande på en tillökning i subsidierna, ty han var den sniknaste bland afghanerna, och då han hemligt sporrades och framsköts från Tasjkent, var det helt naturligt, att det goda förståndet mellan honom och Storbritannien skulle taga slut, att mötena i Umballa och Simla visade sig fruktlösa, och att det andra afghanska kriget blef en oundviklig följd af detta långvariga spända förhållande.

Historien om Stoljetoffs beskickning till Kabul och emirens vägran att mottaga en britisk beskickning är i för friskt minne att här behöfva upprepas. I den hemliga korrespondens, som påträffades i Kabuls citadell, fans äfven en afskrift af det mellan Sjir-Ali och general Kauffmann afslutna fördraget, ett officielt dokument i tio punkter, som tydligt visar, att Ryssland sedan lång tid planerat för sina underhandlingar med Afghanistan, trots detta lands officielt erkända neutralitet. Som ursäkt för dessa hemliga operationer förebar Ryssland, att det tvungits dertill af den engelska flottans uppträdande utanför Konstantinopel under det senaste turkisk-ryska kriget. Det gaf sig nu utseende af fullkomlig oskuld, men hvem genomskådar ej dessa listiga anläggningar och måste ej, med dessa obestridliga fakta för sina ögon, bli fullt öfvertygad om

den exempellösa falskhet, hvarmed det här gick till väga mot England?

Sällsamt att säga, fins dock ännu en klass af politiker, som ej ser sakerna i detta ljus. Kriget mot Afghanistan fördes med vexlande framgång, och landet underkufvades nästan ända till Hilmend. Sjir-Ali-khan dog strax i början af kriget och efterträddes af sin son Jakub-khan. Denne hade nyss blifvit afsatt och internerad i Murree för det han sett igenom fingrarna med det förrädiska mordet på sir Louis Cavagnari och den engelska beskickningen i Kabul, då, på våren 1880, de liberale återkommo till makten i England och snart började helt och hållet förändra sina företrädares politik.

Det är väl bekant, att hufvudsyftet med den konservativa ministèrens krig mot Afghanistan var att åstadkomma en s. k. »vetenskaplig» gräns i stället för den förra ovetenskapliga, det vill säga otrygga och opålitliga. Den vetenskapliga gränsen kan angifvas, om vi säga, att den skulle innefattat ett område från Kheiber till Quetta, inberäknadt Khejber- och Misjnipassen, äfvensom några andra från Indien till Afghanistan ledande pass, jämte Kuram-, Sibi- och Pisjin-dalarne, för att, som sir Henry Rawlinson mycket träffande anmärkt, gifva Indien en stark, vänskaplig och sjelfständig granne på dess nordvestra

gräns, utan att det behöfde ikläda sig några mycket betungande förbindelser. Genom fördraget i Gundamuk erhölls denna vetenskapliga gräns. Kabul jämte hela Afghanistan till venstra stranden af Amu-darja skulle stanna i emirens händer.

Kandahars bibehållande eller utrymmande var den enda fråga, som ännu återstod att afgöra. De liberala beslöto sig mycket snart för att utrymma den sistnämnda platsen, men voro tillika nog dåraktiga att uppgifva hela den vetenskapliga gränsen, som så dyrt köpts med tusenden dyrbara lif och en kostnad af öfver 20 millioner pund. För att utplåna alla spår af sina företrädares verk, upprefvo de de på Pisjinbanan nedlagda skenorna, öfvergåfvo alla de afghaner, som slutit sig till England, och visade en nästan ofattlig fanatisk lust att tillintetgöra äfven de minsta resultat, som vunnits genom det andra afghankriget.

Som främling måste jag naturligtvis afhålla mig från ett allt för djupt ingående i det engelska partilifvets invecklade förhållanden; men med bästa vilja att bli denna föresats trogen, kan jag dock ej undertrycka den anmärkningen, att om Storbritanniens liberala politiker hittills följt den »mästerliga overksamhetens» politik mot det eröfringslystna Ryssland, de sedermera ändrat den till en den »mästerliga

svaghetens» politik, ty medan de, mot de tydligt uttalade åsigterna från sådana militära och politiska auktoriteter, som lord Napier af Magdala, general Roberts, öfverste Malleson, general sir Edward Hamley, lord Lytton, sir Richard Temple och ett stort antal andra, som bäst höllo på att utrymma Kandahar, fortsatte deras ryske vän oupphörligt sin marsch genom turkmenlandet mot Paropamisusbergen. Mr Charles Marvin har derför fullkomligt rätt, då han i sin bok illustrerar detta förhållande på följande sätt:

»Strax innan Kandahar utrymdes, utkom i Ryssland en qvick karrikatyr med underskrift 'England och Ryssland i Centralasien'. Man såg der två ben: det ena, med en engelsk sko på foten, hade just stigit öfver ett med stora bokstäfver skrifvet 'Afghanistan', medan det andra, iklädt en ofantlig rysk stöfvel, följde tätt efter, i tydlig afsigt att gifva det retirerande benet en spark.»

Om den sjelfmördande politik, som låg i Kandahars utrymmande, skola vi sedermera tala. Här skola vi endast i förbigående nämna, att Kandahars invånare sjelfva ej voro mindre emot utrymmandet än den engelska allmänheten. Äfven medgifvet, att det i muhamedanska samhällen funnits och alltid skall finnas fanatiker, får man dock ej glömma, att

ett stort flertal af Kandahars befolkning, och i synnerhet den del, som utgöres af tadjiker och parser, är ett idogt handelsfolk, som föredrog den af engelsmännen införda stränga ordningen och rättvisan framför de roflystna afghanska serdarernas tyranni. Och de beklagade ej endast briternas aftåg, utan jag påminner mig äfven ha läst ett »kasideh» (poem) till de nye herskarnes lof, deri dessa förebrås för det de öfvergifvit dem.

SJETTE KAPITLET.

Rysslands planer på Herat.

Sedan det makthafvande partiet i England lyckats helt och hållet nedrifva sina företrädares verk, fick det under de senaste fem åren rikligt tillfälle att öfvertyga sig om de grofva misstag det i sin blindhet begått. Men ack, blindhet, en stor olycka hos enskilda, är säkerligen vida förderfligare hos en stor korporation, och i synnerhet om denna korporation fått sig anförtrodd ledningen af en mäktig stats angelägenheter, sådan som Storbritanniens.

Medan de offentligt, med en seghet värdig en bättre sak, allt jämt förklarade sig öfvertygade om sundheten af sina åsigter, synes deras säkerhetssömn mycket ofta ha störts af elaka drömmar. Då de ryska kolonnerna rörde sig fram längs Kubbetbergen i norra Persien, grepos de ledande statsmännen i London mer än en gång af onda aningar. Förfråg-

ningar, affattade i ett artigt och skonsamt språk, skickades till St. Petersburg, der man gjorde sig all möda att ej stöta sina kära vänner vid Thames. Sådana artiga, men intetsägande svar gåfvos vid den tid, då Ryssland »reglerade» gränsen vid Gurgan mot Persien. Af samma art var den ursäkt, som sändes efter segern vid Goek-tepe, och hvem erinrar sig ej den förtjusning, som väcktes i underhuset, då sir Charles Dilke der meddelade, att czaren, för att lugna engelsmännens farhågor, återkallat general Skobeleff från skådeplatsen för hans hjeltedater, och att hädanefter intet enda steg mer skulle tagas mot öster, ty czarens afsigt vore endast och allenast att tukta de oförsynta turkmeniska röfvarne och göra slut på dessa laglösa stammars förfärliga menniskoröfveri.

Det filantropiska England jublade af fröjd, och de, som vågade se sakerna i ett annat ljus, brännmärktes som hänsynslösa barbarer. En kort paus inträdde; men med den omättliga landhungern hos Ryssland, hvilket, som vi berättade, mycket snart utsträckte ett känselspröt mot Merv, kunde vederbörande, tyvärr, endast en mycket liten tid få öfverlemna sig åt en ostörd slummer.

Åt det ryska påståendet, att den sistnämda platsen frivilligt gifvit sig, började äfven de, som

blindast trodde på ryska löften, betänksamt skaka hufvudet. Merv var det sista halmstrået, som bröt den ministeriela britiska kamelens rygg, och den stackars sir Edward Thornton i St. Petersburg hade ej för angenäma dagar, ty han måste oupphörligt springa från czaren till Giers och från Giers till czaren. En dag får han en depesch från London med befallning att begära förklaring rörande ockupationen af Merv. Czaren förnekar bestämdt uppgiftens riktighet, försäkrande, att han aldrig haft den ringaste afsigt att taga Merv och att han aldrig skall taga det. Sir Edward telegraferar hem hans ryska majestäts lugnande svar, men måste efter mottagandet af alldeles motsatta underrättelser från London göra nya förfrågningar och får nu höra, hur ledsen och förtörnad hans ryska majestät är på sina generaler vid gränsen, som alltid handla i strid mot sina order och vålla honom så många, många ledsamheter. Den stackars czaren är verkligen den maktlösaste herskare i verlden; men godhjertad, som han är, ger han slutligen efter och behåller ej blott saken, som vållat honom så mycken förtret, utan slösar äfven hedersbevisningar på dem, som pröfvat hans långmodighet.

Detta har varit tillvägagåendet vid många ryska annekteringar i Asien, och det skulle visat sig lika

verksamt i Merv, hade det ej varit sista droppen, som kom de ryska lögnernas och trolösheternas bräddfylda bägare att rinna öfver.

Äfven de mest optimistiska politikerna vid Thames började skakas i sin tro. De engelska noternas flod svälde allt högre, maskinen vid Downing Street arbetade med högtryck, men den oroligt väntade förklaringen hade ännu ej anländt, då det liberala England vaknade till en ny öfverraskning, nemligen besättandet af Sarakhs, en plats som ligger på andra sidan det så kallade turkmenlandet och hvars ockupation ej kunde ha någonting att skaffa med de civiliserande åtgärder, som vidtogos mot turkmenerna.

Jag kallar detta nya ryska schackdrag en öfverraskning, ehuru det från första stunden måste ha varit klart för en hvar, att Ryssland, sedan det lyckats annektera landet norr om Persien, äfven skulle glida ned utför östra gränsen af samma land, så mycket mer, som gränstrakten mellan Afghanistan och Persien med rätta kallas »ingens land» och ej heller hade kunnat kallas någons tillhörighet sedan två hundra år, under hvilken tid turkmenerna i Tedjend- och Murghab-oaserna begagnat denna landsträcka som en stor stråkväg för sina plundringståg in i hjertat af Persien.

Detta kände också Ryssland mycket väl redan vid början af sina eröfringståg mot turkmenerna, ty uppmärksamma iakttagare af Rysslands göranden och låtanden i denna del af verlden skola erinra sig den utförliga rapport, som general Petrusevitch afgaf, då han var guvernör i Krasnovodsk, och der han ifrigt uppmanar sin regering att ockupera detta »ingens land» och såmedelst skjuta in en kil mellan Persien och Afghanistan. Detta råd följdes äfven kort efter eröfringen af Merv, en plats, som en viss klass af engelska statsmän förlöjligade som en liten hop lerkojor och alldeles icke värd, att den engelska allmänheten oroade sig deröfver.

Då landet mellan Herat och Persien hittils varit så godt som ett *terra incognita,* skola vi försöka gifva läsaren en på en gång så trogen och så kort skildring deraf som möjligt. Vid en blick på denna del af Asiens karta skall läsaren upptäcka två floder, som rinna i nästan parallel riktning från öster till vester, derefter göra en tvär krökning mot norr och försvinna i Kara-kums sandöken. Den ena är Murghab, som upprinner på norra sluttningen af Sefid-kuh-bergen, genomflyter den af hezarerna bebodda bergstrakten och på andra sidan Marutsjak inträder på den till turkmenlandet gränsande slätten, sedan hon på andra sidan Penj-deh vid en plats,

kallad Pul-i-khisti, d. v. s. tegelstensbron eller, som turkmenerna kalla den, Daj-kopri (stenbron), förenat sig med Khusjk-floden. Den andra floden, Heri-rud, d. v. s. Herifloden, upprinner 34 sv. mil öster om Herat, flyter derifrån mot vester förbi orterna Sjekivan, Rusenek, Sjebesj och Tirpul, vänder sig nära Khusan nästan rakt mot norr och flyter längs Persiens östra gräns förbi Sarakhs till den så kallade Tedjend-oasen, der hon förlorar sig i sanden.

Det är landet mellan dessa båda floder, som utgör det omtvistade området mellan afghanerna och ryssarne. Vattnadt af en mängd åar och bäckar, såsom Kasj, Egri-Goek, Gurlan-su och Khombu-su (alla tillflöden till Murghab), är det äfven genom sin fruktbarhet och de mångfaldiga produkter, det kan frambringa, värdt den strid det föranledt. I södra delen finna vi Borkhutbergen, en fortsättning af Sefid-Kuh, en kedja, som växer i höjd ju närmare hon kommer persiska gränsen och bildar hufvudlänken mellan Paropamisus och Elburs. Längre mot norr, ungefär vid 36° n. br., träffa vi på den mycket lägre kedja, som af Lessar kallas Elbirin-kir och egentligen endast utgör en rad af kullar, som sträcker sig till Pul-i-khatun. Ej synnerligt högre äro de bergkullar, mellan hvilka Khusjk och dess bifloder flyta, de så kallade utsprången från Paropamisus. Trakten

erbjuder derför jordbruket inga svårigheter; hela området ända upp till Noruzabad och Sarakhs, der öknen börjar, är i sjelfva verket odlingsbar.

Klimatet är mycket olika i olika delar af landet och skulle i det hela kunna kallas angenämt, om ej de skarpa nordliga vindarna vore, som här svepa fram större delen af året och gåfvo anledning till att hela landet i forntiden kallades Badkhys, d. v. s. trakten hvarifrån vinden kommer. Växtligheten kan sägas vara ej blott rik, utan äfven yppig. Utmed stränderna så väl af Her-i-rud som af Murghab (säger Lessar i *The Scottish Geographical Magazine* för Maj 1885) växa poppel, mulbärsträd, pil och buskar i stor mängd och på sina ställen så tätt, att det är omöjligt ej blott att på hästryggen komma fram till flodstranden, utan äfven att till fots tränga sig igenom snåren. På foder för hästar och af god beskaffenhet är öfver allt riklig tillgång. Träden, som växa der, hinna, ej obetydliga dimensioner .... I trakten mellan floderna på den sandblandade lerjorden växa mulbärsträden endast i närheten af källorna, men pistacieträden ses krinspridda på alla backsluttningarna, oftast enstaka med stora afstånd mellan hvarje träd.

Jag kan till Lessars ord endast lägga, att på de ställen, der jordbrukaren är fredad för turkme-

nernas infall, säden växer frodigt ända till norr om Elbirin-kir, medan öster ut, i synnerhet på Kusjks och Murghabs stränder, den rikliga bevattningen möjliggör allt slags kultur, och säd, ris och en mängd olika fruktsorter trifvas ypperligt utan synnerlig möda för odlaren.

Bland landets minerala rikedomar intages främsta rummet af salt, som fås från gölarna på slätten och utgör den turkmeniska befolkningens förnämsta utförselvara. Det är af utsökt beskaffenhet. Andra slags mineral finnas sannolikt i bergen och vänta endast på att bli tillgodogjorda. Om jag ej mins orätt, hörde jag af en hezarah norr om Herat, att äfven stenkol skall finnas här, men i alla händelser skola de engelska geologer, som just nu resa i landet, ge oss tillförlitlig upplysning om, hur härmed förhåller sig.

Till slut bör jag i fråga om städer, byar m. m. anmärka, att alla de storståtliga namn, som på senaste tiden kommit till den tidningsläsande verldens kunskap, antingen endast beteckna en hop eländiga kojor eller utmärka ruiner efter forntida städer; ty i följd af den ständiga faran för turkmenernas anfall är hela landet en ödemark, och det är endast minnet af det förflutna, som ännu håller den resandes fantasi i verksamhet. Allt ifrån Bundehesch, denna

märkvärdiga samling af gamla ariska sägner, ända till de persiska krönikorna, som gå till sjuttonde århundradet, ha de böcker, som skildra denna del af Centralasien, att berätta om de under af bördighet, för hvilka landet på Murghabs och Heri-ruds stränder var berömdt. Men, som sagdt, krigens barbariska härjningar, de infödda herskarnes despotism och framför allt de turkmeniska röfvarskarornas plundringståg ha beröfvat landet dess glans och gjort det lika naket och öde som öknen i norr.

Det är derför öfverflödigt att anmärka, att Ryssland visade prof på en skarp blick, när det stälde sina steg mot detta land och började begagna det som en kil mellan Persien och Afghanistan, en kil, medels hvilken det utan någon svårighet skall kunna utsträcka sina eröfringar mot Herat. Ännu för ej länge sedan troddes det allmänt, att dessa utsprång från Paropamisuskedjan utgöra en oöfverstiglig barrier för en vesterifrån kommande resande, oaktadt de österländska berättelserna om flere olika härtåg från Merv och Persien mot Herat ej ha någon ting att förtälja om dylika hinder. Det är först helt nyligen som denna inbillade gräns helt och hållet försvunnit. Vi veta nu, att det högsta passet ej hinner 900 fots höjd, och en resande skulle utan svårighet kunna färdas i en fyrspänd kalesch hela

vägen från Sarakhs till Herat. Öfver Borkhutbergen, som öfver Elbirin-kir, föra en stor mängd pass, och intet af dem erbjuder en inkräktare någon nämnvärd svårighet.

Under hela tiden medan Ryssland förberedde sig till inmarschen i det ofvan skildrade »ingens land», en förberedelse, hvarill Sarakhs' besättande var det synbara tecknet, pågick den diplomatiska notvexlingen mellan kabinetten i London och Petersburg oafbrutet. Om de liberala statsmännen voro uppbragta på sin så kallade käre vän för det han' gång på gång brutit sina löften, tilltro vi oss ej att med visshet säga, ty det fins äfven nu statsmän i England, som vilja med helig ed gå i god för Rysslands oförvitliga redlighet. Men ett faktum är, att trots erkännandet af de ryska inkräktningarnas befogenhet, äfven bland de ohjelpliga optimisterna ganska många funnos, som frågade sig: »quousque?» och som på fullt allvar öfverlemnade sig åt förhoppningen att kunna aftvinga Ryssland en förbindelse att ej öfverskrida en viss gräns och såmedels åstadkomma en garanti mot all vidare sammanstötning.

Artigt, som vanligt, gick Ryssland genast sina engelska vänners önskan till mötes, och det beslöts, att man på båda sidor skulle tillsätta en gränsreg-

leringskommission med uppdrag att utstaka gränsen mellan Ryssland och Afghanistan från Sarakhs till Kodja-Salih vid Amu-darja, och genom att uppsätta ett antal i olika färger målade råmärken på den öfver 40 sv. mil långa gränsen hoppades våra hederliga optimistiska politiker kunna genast afväpna Ryssland och för alltid aflägsna faran för ett fiendtligt anfall.

Tillfället omfattades naturligtvis med ifver af engelsmännen, gränsregleringskommissionen utnämdes, och sir Peter Lumsden, en medlem af indiska rådet och en officer med tretiosju tjenstår, sattes i spetsen för den. Sir Peter Lumsden, som deltagit i Englands krig i Kina, i olika delar af Indien och i angränsande land och dessutom tjenstgjort som medlem af den särskilda militärkommissionen till Afghanistan 1857—1858, var alldeles afgjordt rätte mannen på rätta stället, och genom sin rika erfarenhet i fråga om gränsaffärer, sitt sunda omdöme samt sin rättframma och hederliga britiska karakter fullkomligt vuxen sitt uppdrag.

En andre kommissarie utsågs i öfverste Patrick Stewarts person, en lika duglig som på karakterens vägnar utmärkt man, och särskildt känd för sitt oförfärade mod och sitt patriotiska nit. Det var samme man som, förklädd till armenisk hästhandlare,

1880 vågade sig in på turkmeniska området och så väl bevarade sitt incognito, att sjelfve O'Donovan, den namnkunnige korrespondenten till Daily News och den djerfve utforskaren af Merv, som mötte öfversten på persiska gränsen, ej kunde i honom igenkänna en landsman, oaktadt han i tre veckor vistades tillsammans med honom på samma plats. Som öfverste Stewart dessutom efter sin resa användts som politisk agent i Khaf, en persisk stad vester om Herat, och väl kände till den omtvistade landsträckan, var han alltså en värdefull acqvisition för sir Peter och expeditionen under hans befäl. En annan officer var öfverstlöjtnant J. West Ridgeway, understatssekreterare för utrikesärenden i Calcutta. Han hade befälet öfver den indiska afdelningen af gränskommissionen, och hans marsch från Nusjki genom öknen till Hilmend vitnar om skarpsynthet och klokhet.

Det återstår att nämna major Napier, känd för sin intressanta rapport om Persiens norra gräns, och mr Condie Stephen, andre sekreterare vid legationen i Teheran, som jag hade förmånen att personligen lära känna och hvars förtroliga bekantskap med ryska och persiska språken verkligen öfverraskade mig.

Jag borde äfven säga några ord om kommissionens indiska och afghanska medlemmar, om ej ut-

rymmet förbjöde mig att ingå i några utförligare detaljer. Jag tillägger derför endast, att kommissionen, för att kunna skydda sig mot plötsliga anfall på turkmeniska gränsen, hade en eskort af 200 man kavalleri af 11:e bengaliska lancierregimentet, mer kända under namnet Probyns rytteri, och 250 man infanteri och att hela expeditionen utgjordes af 35 europeer och 1,300 infödingar. Utgående från olika punkter, hann den indiska afdelningen under Ridgeway Herat den 17 november efter en marsch af 110 sv. mil från Quetta till Kuhsan, medan den mindre afdelningen, bestående af sir Peter Lumsden och de högre officerarne i hans stab, efter en resa af 160 sv. mil, som gått från Resjt vid Kaspiska hafvet genom Khorassan, den 19 november sammanträffade med sina landsmän i Kuhsan.

Den engelska gränskommissionen blef vid sin ankomst ej litet öfverraskad att ej se ett spår till sina ryska kolleger, nemligen general Zelenoj, den ryske generalkommissarien, och hans underordnade biträden major Alikhanoff, hr Lessar och andra med gränsförhållandena väl förtrogna ryska officerare. I stället för sina kolleger funno de deremot vid Pul-i-khatun, omkring 6 sv. mil söder om Sarakhs, en rysk kosackpostering betrakta de nykomna med ögon, som tycktes säga: »hvad ha ni här att göra på

ryskt område?» Vi kunna lätt fatta, att denna första öfverraskning tillräckligt öfvertygade sir Peter Lumsden om den fullkomliga gagnlösheten af det värf, han skulle utföra, samt att de engelska herrarne fingo en obehaglig försmak af det arbete, som väntade dem.

Som läsaren erinrar sig, var det på linien från Sarahks till Kodja Salih, som gränsregleringen skulle ega rum. Ty vi läsa i den Blå boken (»Central-Asia, No. 1» 1884), att hr von Giers, i syfte att förekomma oroligheter på Afghanistans gräns, ansåg det vara af stor vigt, att denna gräns från Kodja-Salih vid Amu-darja till persiska gränsen i närheten af Sarakhs formligt och definitift utstakades, och att han gifvit furst Lobanoff instruktioner att söka förmå hennes majestäts regering att vidtaga för detta ändamål nödiga åtgärder.

Om Rysslands afsigter 1882 voro sådana, må vi väl fråga, hvad som vållat denna plötsliga omkastning och hur det kom till, att gränslinien nedsköts sex sv. mil söder till Pul-i-khatun och sedermera ytterligare sex mil till Zulfikar-passet vid Heri-rud. Svaret är mycket lätt funnet, om vi komma i håg, att engelsmännen, som under de båda senaste åren inlåtit sig på det äfventyrliga företaget i Egypten och dragit sig svåra bekymmer på halsen i Su-

dan, af politikerna vid Neva ansågos oförmögna till motstånd och lätta att göra med hvad man ville.

Detta försök är säkerligen ett af de mörkaste streck, diplomatien någonsin tillåtit sig, när vi komma i håg, att Ryssland, begagnande sig af den liberala engelska regeringens förlägenhet, ej drog i betänkande att rikta en stöt mot denne samme Gladstone, som var första upphofvet till och det bästa stödet för de ryska sympatierna i England, som var färdig att sätta sin salighet i pant för czarens uppriktighet och som nu skulle få så bittert plikta för sina ryska benägenheter. Men sentimentalitet, ett inom politiken okändt ord, hade naturligtvis aldrig burskap i Petersburg, och sättande sig öfver alla föregående löften rörande gränspunkterna, beslöt Ryssland annektera så mycket det kunde och med begagnande af furst Bismarcks valspråk »beati possidentes» uppdraga åt sig en så gynsam gränslinie, som omständigheterna tilläto.

Utom denna rörelse mot söder längs Heri-ruds stränder, hade Ryssland på samma gång börjat en marsch mot den del af Murghabfloden, som var afghanernas obestridliga tillhörighet, nemligen till Penjdeh, för att skaffa sig säkert fotfäste i de fruktbara sträckorna mellan Paropamisus' utsprång.

Planen beträffande denna del af Afghanistan hade redan 1884 blifvit mogen, ty sedan komedien med den frivilliga underkastelsen i Merv var lyckligt afslutad, spredos dunkla rykten om en lika frivillig underkastelse af sarik-turkmenerna, som bo i och omkring Penj-deh. Några höfdingar af denna stam hade äfven verkligen infunnit sig i Asjkabad och, sedan de erhållit skänker af general Komaroff, aflagt trohetsed till czaren, utan att dock, som vi sedermera erfarit, haft det minsta bemyndigande att representera sin stam. För Ryssland var emellertid denna fars en fullt tillräcklig anledning att komma fram med anspråk på Penj-deh. Major Alikhanoff försökte flere gånger sätta sig i besittning af platsen, men sedan han der i juni 1884 träffat på en stark afghansk garnison och funnit, att sarikerna ej hade det minsta begrepp om den så kallade frivilliga underkastelsen, såg han sig nödsakad att draga sig tillbaka till Merv, utan att dock uppgifva hoppet om bättre lycka en annan gång.

Då sir Peter Lumsden såg, hur himmelsvidt olika sakerna tedde sig på stället mot den föreställning derom, han gjort sig i London, och då han fann, hur svårt det var att utföra de instruktioner, han fått af den liberala ministèren, öppnade han genast en liflig depeschvexling med sina förmän och

påpekade, att det måste vara någon ting i olag med hela gränsregleringsfrågan.

Vi, åskådare på afstånd, fattade från första stunden misstroende till hela saken. Författaren till dessa rader var en af de första, som tilläto sig att skämta med hela regleringsaffären. I en uppsats i *National review* för November 1884 fördristade han sig att kalla allt sammans en af de löjligaste politiska farser, som någonsin blifvit uppförda, och afslutade artikeln med dessa ord: »Ty medan allmänna meningen i England af dessa palliativ invaggas i en säkerhetsdvala, har Ryssland det yppersta tillfälle att med tillhjelp af denna illusoriska gränslinie i tysthet förbereda sig till det språng, som skall ge Storbritannien dödshugget, så stort och mäktigt det än i detta ögonblick är.»

Några veckor derefter fäste samme författare, som med harm såg Rysslands afsigtliga långsamhet, i ett bref till *Times* den engelska allmänhetens uppmärksamhet på den nesliga flathet, som det britiska kabinettet visade, då det tillät att kommissionen sålunda månad efter månad gäckades och qvarhölls midt uti en paropamisansk vinter, samt förklarade sig se en afsigtlig skymf i det faktum, att det britiska lejonet på detta sätt tvangs att vänta i den ryske björnens förmak.

Detta bref hade önskad verkan på engelska allmänheten. Det stora flertalet af den engelska pressen förehöll regeringen hennes oförsvarliga och nedsättande flathet. Interpellation på interpellation gjordes i underhuset, den diplomatiska korrespondensen mellan London och St. Petersburg blef allt lifligare och varmare, den antog till och med en viss sträfhet i tonen, och det var först nu frågan började visa sig i sin rätta gestalt och på samma gång förråda den allvarsamma arten af Rysslands anspråk.

Först och främst fingo vi då höra, att kabinettet i St. Petersburg bestämt sig för en strängt etnisk och ej endast en geografisk gräns, samma kabinett, som dock elfva år förut i furst Gortsjakoffs ryktbara cirkulär af 1864 förklarat sig ha en stark tro på »de geografiska och politiska förhållandena, som äro fasta och beståndande». I alla händelser en mycket sällsam glömska i fråga om grundsatser, en glömska, som dock fullkomligt passade i stycke med de planer man hade i sigte, ty medan Sir-darja-linien fullkomligt rättfärdigade användandet af en geografisk metod, voro förhållandena vid Murghab af en helt annan art och fordrade tillämpningen af den etniska metoden af det enkla skäl, att Ryssland, som var angeläget att få den fruktbara delen af Afghanistan i sina händer, måste göra anspråk på sarikstammen. I de

vanliga högtrafvande ordalagen förklarades derför, att det för hela turkmenlandets pacifierande vore oundgängligt nödvändigt, att ingen enda medlem af denna stam lemnades utanför, ty finge sarikturkmenerna i söder förbli sjelfständiga eller under afghanskt öfvervälde, skulle deras plundringsvanor framkalla oroligheter och i hög grad försvåra, ja, omöjliggöra en ordnad styrelse i Merv och Tedjendoasen.

Sällsamma logiker dessa ryssar. När de för tio år sedan underkufvade yomutstammen, hyste de ej den minsta tvekan att lemna en stor del af detta folk under persiskt välde; nöjda med den geografiska Gurgangränsen, tänkte de aldrig ens på en etnisk gräns. Men tiderna och omständigheterna förändras. Nu har den etniska gränsen trädt i förgrunden och är i deras ögon den enda sunda basen för en öfverenskommelse. I alla händelser en löjlig idé, ty medan den geografiska gränsen är fast och oföränderlig, har den etniska, grundad som den är på nomadiska och plundrande turkmeners kringströfvande vanor, en ytterst skiftande karakter. Saken är, att den passade Ryssland förträffligt, som också önskade skifta gräns mot Afghanistan och sökte så mycket som möjligt närma sig de vägar, som hastigare skulle föra det till Indiens port.

Nära fyra månader hade förgått under ändlöst debatterande dels mellan de båda landens kabinett, dels mellan deras tidningar. Hvad dessa noter kunna innehållit, ha vi, oinvigda dödliga, ingen rätt att forska uti, men hvad pressens uttalanden beträffar, ha vi sett, att debatten hufvudsakligen rört sig omkring giltigheten af de ryska eller afghanska anspråken på den omtvistade landsträckan. Af dessa anspråk ha de förra helt naturligt förfäktats af de ryska tidningarna och de senare, med undantag af ett enda russifieradt organ, af Storbritanniens press. Det måste verkligen förvåna oss, att engelska statsmän och tidningsmän, trots sin rika erfarenhet af rysk lögnaktighet och oförsynthet, gjort sig mödan att undersöka frågans juridiska sida, då de mycket väl visste, att den ryska grundsatsen »makt är rätt» i alla händelser hade de största utsigterna att segra.

De ryska argumenten i afseende på Penj-deh hvilade hufvudsakligen på det påståendet, att afghanerna först nyligen satt sig i besittning af Penj-deh, som beboddes af sarik-turkmenerna, och att denna plats alltid ansetts som en del af turkmenlandet.

Detta påstående är emellertid, för att använda det mildaste uttrycket, den oförsyntaste dikt, som någonsin blifvit hopsatt. Emot det talar nämligen ej blott Penj-dehs geografiska läge, utan äfven alla

de historiska uppgifter derom, som förekomma i österländska författares arbeten. I Tarikhi Djihan Kusja, skrifven af Djuveini i senare hälften af trettonde århundradet, berättas om Bagdhis, att det tillhörde Herat och sedermera öfverlemnats åt tsjihar-aimakerna. Senare träffa vi på uppgifter i samma riktning hos Timurs historiograf, äfvensom i krönikorna om de sista timuriderna. Sist, men ej minst, kunna vi nämna, att namnet Penj-deh är fullkomligt persiskt, med betydelsen »fem byar», det sista persiska namnet åt detta håll, ty längre mot norr i öknen är nomenklaturen helt och hållet af turkiskt ursprung. Till stöd för det afghanska anspråket kunna vi dessutom citera en historisk källa af mycket färskt datum, ett i *Times of India* för den 2 juni detta år förekommande bref från dess specielle korrespondent vid gränskommissionen, hvarutur vi skola tillåta oss att återgifva följande utdrag:

»Det är sannolikt genom några spetsfundiga hårklyfverier om rikena Herat och Kabul samt tiden och omfånget för det afghanska väldet i Herat, som ryssarne lyckats öfvertyga sig och många andra, att Penj-deh ej är och ej varit i afghanernas händer och en del af det afghanska området. Vi ha en karta öfver det afghanska eller, rättare sagdt, heratiska riket på Yar Mohammeds tid, utarbetad af Todd.

Denna karta utvisar, att både Penj-deh och Pul-i-khatun vid denna tid lydt under Herat. De ryska ämbetsmännen på denna sidan Turkestan måste ha sett vakttornen ända upp till Pul-i-khatun. Dessa vakttorn bygdes af Vazir-Amir-Kildy-Khan på sjah Zemans tid, d. v. s. för ungefär sextio år sedan. Allt sedan Nadir-sjahs död ha Penj-dehs och Baghdis' områden obestridligen tillhört afghanerna, antingen maktens tyngdpunkt låg i Herat, Kabul eller Kandahar.

»För omkring sextio år sedan beboddes Penj-deh af djemsjidierna och hezarerna. När dessa grenar af aimak-stammen lemnade det, kommo ersari-turkmenerna och betalade skatt till afghanska regeringen. Efter ersarierna kom en liten skara salor-turkmener och bosatte sig i Penj-deh, som vid denna tid alltid styrdes af en der residerande naib, tillsatt af afghanska regeringen. Efter djemsjidiernas och hezarernas aftåg synes afghanska regeringen upptagit tributen genom hezara-höfdingen i Kila-Nau.

»Landets nyare historia sammanfaller med historien om förhållandena mellan afghanerna och sarikerna. För ungefär tjuguåtta år sedan flyttade sarikerna ut från Merv och undanträngde de i trakten kring Penj-deh boende svagare folkelementen. Sedan de satt sig i besittning af Kusjks och Murghabs

fruktbara stränder i närheten af dessa floders förening, aftågade ersarierna österut mot Amu-darja, der de ännu i dag lefva i välstånd, och endast några hundra familjer af salor-stammen qvarstannade i Pul-i-khisti och Kila-Nau. Ersarierna anses af många i fysiskt hänseende öfverlägsna både tekkerna och sarikerna. De äro både vackrare och resligare än några andra turkmenstammar vi sett.

»En mycket klar redogörelse för skatteförhållandena mellan invånarne i Penj-deh och den afghanska regeringen finnes ännu i behåll. De synas aldrig ha undandragit sig att erkänna sitt lydförhållande genom betalande af skatt. *Zukat* i boskap och spanmål har alltid blifvit erlagd. Skattens belopp måste ha vexlat med makten och stabiliteten hos regeringen i Kabul eller Herat, men skyldigheten att betala större eller mindre *zukat* synes alltid blifvit erkänd. Man eger en oafbruten förteckning öfver de afghanska guvernörerna i Penj-deh; det är dock knappast nödigt att här närmare omnämna dessa guvernörer, hvilkas ämbetstid ej utmärkte sig genom några märkvärdiga arbeten eller stod i samband med några minnesvärda händelser. För ungefär sextio år sedan representerade en djemsjid, Dervisch-khan, den afghanska regeringen i Penj-deh.»

Till Merv hörde Penj-deh aldrig. Det utgjorde alltid den sista stationen i Herat-distriktet, och de ryska anspråken äro derför ur alla synpunkter ogrundade och otillbörliga.

Hvad de ryska anspråken på landet söder om Sarakhs beträffar, behöfva vi, för att inse deras halt, endast erinra oss, att Heri-rud från urminnes tider var sjelfva gränslinien mellan Persien och Herat, och att äfven på de tider, då Irans herskare satte sig i besittning af den sistnämnda staden, Heri-rud ansågs som gränsen för Herats område, medan venstra stranden ansågs tillhöra Mesjeds.

Hvad skola vi dessutom säga om Rysslands så kallade etniska rättigheter, när vi komma ihåg, att sarik-turkmenerna redan i femtonde århundradet tillhörde Herat och äfven af den tatariske historieskrifvaren Abulghazi-khan kallas *Herat turkmeni* till skilnad från Merv-turkmenerna? Hvad skola vi slutligen säga om den fullkomliga brist på konseqvens, som Ryssland visade, då det fordrade sarikerna och deras område, men deremot ej gjorde anspråk på yomuterna vid Gurgan och de i Zorabad på persiskt område boende salor-turkmenerna? Men det vore ett rent slöseri med tid att längre tala om Rysslands anspråk, och vi måste ännu en gång uttrycka vår förvåning öfver, att engelska statsmän gjort sig mö-

dan att bekämpa de i S:t Petersburg framstälda anspråken.

Ryssland, som hade fullkomligt klart för sig hvad det ville, sparade ingen möda att öfvertyga det liberala kabinettet om rättmätigheten af sina fordringar, och för detta ändamål skickade det hr Lessar till London som biträde åt hr von Staal, samme hr Lessar, som hade utforskat hela trakten rundt omkring Herat och varit den förnämste medhjelparen vid uppgörandet af planerna mot England. I den stackars lord Kimberley och lord Granville hade säkerligen hrr Staal och Lessar inga jämnbördiga motståndare. Icke dess mindre fortgingo rådpläggningarna; en anordning eller öfverenskommelse träffades, i kraft hvaraf ryssarne och afghanerna skulle under tiden, eller åtminstone så länge öfverläggningarna i London ännu fortgingo, bibehålla sina ställningar i den omtvistade landsträckan.

Ryssland gaf sitt ord härpå under vilkor, att ingen ledsam tillfällighet inträffade, och som inträffandet af dylika ledsamma tillfälligheter låg i dess egna händer, hade det på en gång den fyndigheten och djerfheten att arrangera den beryktade katastrofen af den 30 mars, der, som väl bekant är, nära 700 afghaner i kallt blod nedhöggos på stränderna af Khusjk. Denna händelse, hvilken ännu, då jag

nedskrifver dessa rader, utgör föremål för underhandlingar mellan de båda regeringarna, var, som sir Peter Lumsden skall hafva yttrat till Times' korrespondent i Wien, ett opåkalladt och i högsta grad oursäktligt anfall af general Komaroff, en länge planlagd handling, begången i rak strid mot all folkrätt, — ett yttrande, som rättfärdigas af det förhållandet, att frukten af denna ledsamma tillfällighet skördades af Ryssland, då det satte sig i besittning af det mycket eftersträfvade Penj-deh och ännu i denna stund behåller det.

Det kan ej förvåna, att den blodiga affären vid Khusjk i England väckt en utomordentlig sensation, blandad med bitter harm mot Ryssland. Liberala och konservativa politiker fördömde enstämmigt det ryska förräderiet och ropade högt på krig. Hela England var i eld och lågor. Endast den liberala ministèren bibehöll sin kallblodighet, och i sin outtröttliga ifver att upptäcka den verkliga orsaken till olyckan, voro de nog lyckliga att utfinna, att det moskovitiska lammet äfven nu var oskyldigt och att ryssarne mot sin vilja tvungits att anfalla afghanerna. Ja, de gingo ännu längre. Uppoffrande sin egen landsmans goda namn och rykte, blygdes de ej att påstå, att det var sir Peter Lumsdens och hans följeslagares fiendtliga hållning, som framkallat den olyckliga händelsen.

Sedan detta kryphål, en af de bedröfligaste svagheter, som en britisk statsman någonsin låtit komma sig till last, blifvit lyckligt funnet, fortgingo underhandlingarna åter oafbrutet och fortgå ännu, då jag nedskrifver dessa rader; ty ingen bestämd underrättelse finnes om den tillämnade gränsregleringen mellan Ryssland och Afghanistan, och allt, som hittills blifvit bekant, inskränker sig till det faktum, att Ryssland, trots alla geografiska, historiska och etniska skäl, skall behålla Penj-deh, och att endast dess ställning vid Heri-rud ännu är föremål för underhandlingar.

Beträffande denna del af frågan höra vi, att czaren varit nog ädelmodig att uppgifva Zulfikarpasset *, att han är villig att låta den sydligaste punkten af sin gränslinie stanna norr om det sistnämnda passet, och att denna gräns nu skall gå från Heri-rud, följa Elbirin-Kir i söder, innesluta saltgölarna El Oljan, öfvergå Murghab söder om Penjdeh samt derifrån fortsätta till Amu-darja.

De närmare detaljerna af denna gränsreglering äro sålunda visserligen ännu okända, och en rundlig tid skall säkerligen åtgå, innan de bli fullt afgjorda, men redan nu kunna vi dock som ett af de resultat, Ryssland vunnit under denna långa diplo-

* Som bekant, har denna eftergift sedan återtagits.

Not af öfvers.

matiska aktion, framhålla, *att britiska statsmäns oerhörda kortsynthet till denna makt utlemnat just de nycklar, hvarmed hon nu kan, när hon så finner lägligt, öppna porten till Indien, ty hon är i full besittning af alla de vägar, som på en jämförelsevis kort tid och utan någon som helst svårighet kunna föra henne till Herat.*

SJUNDE KAPITLET.

Herats betydelse.

I full öfverensstämmelse med vår åsigt stå äfven de, som helt nyligen uttalats af behöriga militära hemulsmän i England. Bland andra uttalanden i denna väg skola vi återgifva följande utdrag ur en i *Times* (för den 26 maj 1885) meddelad uppsats med titel »Vår strategiska ställning i Asien med afseende på Ryssland» af en författare, hvars anspråkslöshet att ej utsätta sitt namn endast kan jämföras med den sällsynta förmåga, hvarmed han behandlar sitt ämne:

»Men det är öfverflödigt att utbreda oss öfver vigten af Herat och faran för oss att det kommer i en fiendes händer. I fråga om denna vigt och fara äro alla sakkunniga militärer med få undantag enhälliga och bestämda. En mätare af dess värde ger

oss äfven Rysslands ifver att få det i sina händer. Med den gränsline det nu fått sig medgifven har ej blott staden sjelf blifvit lätt åtkomlig för det; det är äfven utan den i verkligheten herre öfver alla det kringliggande landets ofantliga hjelpkällor, och det är landskapet mer än blotta fästningen, som det eftertraktar och som har värde för det.

»Men äfven om det för ögonblicket nöjer sig med en linie, hvars ändpunkter i fråga om Badghis ligga några få mil norr om Marutsjak och Zulfikar, skall det dock vara egare af ett vidsträckt område, hvaraf en del redan är odlad och den återstående med lätthet kan, åtminstone på betydliga sträckor, läggas under plogen. Det skall bli egare till en dugtig remsa af den *place d'assemblée* det eftertraktar och kan inom loppet af fjorton dagar sätta sig i besittning af allt det öfriga; ty vi kunna vara vissa på, att under de närmaste tolf månaderna järnvägen från Kaspiska hafvet skall bli färdig till Murghab, om ej ända fram till Amu-darja. Ryssland skall då vara i stånd att med trupper från Kaukasus, och med ej mindre än en division i veckan, förstärka det avantgarde, som håller linien Zulfikar—Penj-deh.

»Det är meningslöst att tala om att låta afghanerna behålla det eller det passet i Borkhut- eller Paropamisuskedjan, om ryssarne ega alla dit ledande

vägar. Passen äro talrika, men de flesta af dem kunna lätt forceras, och sannolikt finnes en mängd små bivägar, på hvilka de kunna kringgås. De så kallade oöfverstigliga bergkedjorna äro icke oöfverstigliga alls och kunna, enligt Lessar, öfvergås på en höjd af 900 fot öfver slätten. Några distansuppgifter skola sätta läsaren i stånd att bedöma ställningen. Från Sarakhs genom Heri-rud-dalen till Herat är 28 sv. mil; från Zulfikar till Herat omkring 20 mil samma väg; från Zulfikar till Kusjan 12 mil; från Kusjan till Herat är 9 mil; från Sarakhs till Penj-deh 14 mil; från Zulfikar till Penj-deh 13 mil; från Akrobat till Herat 12 mil; från Penj-deh och Bala-Murghab omkring 20; från Penj-deh till Marutsjak 4 mil och från Marutsjak till Bala-Murghab likaledes 4 mil.

»Man ser således, att en rysk division med en dagsmarsch på 2 sv. mil — en låg beräkning, då man erinrar sig hela afståndets korthet och ryssarnes kända marschduglighet — skall kunna hinna Herat *på tolf dagar från Penj-deh, på sju dagar från Akrobat, och på tio dagar från Zulfikar.* Sir Edward Hamley beräknar den erforderliga tiden till fjorton dagar från Penj-deh och till tio eller elfva dagar från Zulfikar. Jag har dock anledning tro, att afstånden ej äro riktigt utmärkta hvarken på kartorna

eller i resehandböckerna; men man kan tryggt påstå, att en rysk division af alla vapenslag skall under ilmarscher kunna på åtta dagar hinna Herat från den närmaste punkten till den sannolika nya ryska gränslinien, och att kavalleri och kossack-batterier skola kunna hinna det på fyra dagar. När järnvägen blir färdig till Sarahks, skall marschen derifrån till Herat kunna göras på högst tre veckor.»

Sedan vi i det föregående talat något utförligare om trakten kring Herat, skola vi nu vända vår uppmärksamhet till staden sjelf och söka bevisa sanningen af det gamla påståendet, att Herat verkligen är Indiens port, en bevisning som jag hoppas kunna åstadkomma genom att här framlägga största delen af det föredrag i ämnet, som jag den 1 maj 1885 höll inför »Society of Arts» i London, der jag hade glädjen att tala till en lysande krets af åhörare, bland dem flere ledande statsmän och ministrar.

Att i dessa dagar, då så många och så vigtiga bidrag till utredningen af en fråga, som väcker ett så lifligt intresse, se dagen, att nu vilja tala om Herat är, minst sagdt, ett lika vågadt företag, som ett besök i staden sjelf skulle varit för några år sedan. Jag kan derför ej bjuda er synnerligt mycket nytt, och om jag icke dess mindre träder fram inför er

med ett föredrag om Herat, gör jag det endast i den förhoppning, att jag ur min egen personliga erfarenhet skall kunna lägga fram för er en eller ett par saker, som under nu varande förhållanden kunna väcka ert intresse.

I Herat tillbragte jag sex veckor, och dystra veckor voro de. Utan penningar eller sympati och utan hopp om snar hjelp, tillbragte jag många, många timmar i min cell i det förfallna karavanseriet, grubblande öfver stadens vigt, dess forntid och framtid. Sedan dess har jag af mina teoretiska studier ofta förts tillbaka till samma fläck.

Vid min återkomst till Europa fann jag hos den tidens engelska politiker en stark böjelse för optimism och en stor benägenhet att bestrida mina åsigter om Herats vigt, och jag utgaf derför 1869 en liten bok med titel »Herat och den centralasiatiska frågan», der jag kraftigt häfdade Herats anspråk på namnet »Indiens port». Sedan dess ha sexton år förgått. Herats vigt betraktades en tid bortåt endast som en tom fras, tills slutligen i våra egna dagar den öfvertygelsen trängt sig på hela verlden, att Alexander den store, som 327 f. Kr. grundade denna stad, när allt kommer omkring ej var en så klen statsman, och att Indiens följande eröfrare endast läto leda sig af sakernas egen logik,

när de ansågo besittningen af denna plats som ett *sine qua non* för deras framgång söderut.

Herat är i sjelfva verket, af en mängd skäl, en ovanligt vigtig plats, och bland dessa skäl äro äfven de fördelar i afseende på bördighet, handel, befolkning och läge, som jag nu skall söka påpeka. Medan jag med mina följeslagare genomtågade de öde stepperna norr om Paropamisus, tröttnade de aldrig att upprepa: »Haf blott tålamod! Vi äro nu ej långt från det välsignade landet, vi nalkas Herat. Der är brödet hvitare än månen och vattnet sötare än socker. Du kan der få en kanna grädde för några öre, lamsteken har der den läckraste smak, och de utsöktaste fruktsorter kunna der fås för en ren obetydlighet.»

Jag kom till Herat på hösten strax sedan staden genomgått en treårig belägring. Hela platsen var en förfärlig ruinhög, alla träd i de närmaste omgifningarna hade blifvit nedhuggna, och likväl, när jag trängde in i de mera afsides liggande dalarna och såg och smakade den rika mångfald af frukter, der fans, kunde jag ej undgå att ordentligt häpna öfver jordens underbara bördighet. Jag fann, att de gamla geografernas uppgifter på intet vis voro öfverdrifna, och att mina föregångares glödande skildringar voro bokstafligen sanna.

Herats jordmån är otroligt bördig, och med undantag af den odlade oasen i Zerefsjans område fins det ej i hela den asiatiska verlden mellan Sibirien och Indien någon fläck, som i bördighet kan mäta sig med dessa Paropamisusdalar. Hvetet mognar i juni och täflar i godhet med Khivas så kallade Jerusalemshvete. Drufvorna äro långt mera välsmakande än de berömda sorter, som komma från Bokhara, och äfven öfverlägsna Tsjausch-drufvorna från trakten af Smyrna. Persikorna och äpplena äro bättre än de i Asien så högt prisade nathenzianerna, fårköttet saftigare än Sjiraz' och Karamans, hvilket vill säga mycket.

Herats innevånare ha ull i öfverflöd till de väfnader, de behöfva för sin klädedrägt, trävirke till sina byggnader och en stor mångfald mineral, som endast vänta på att bli tillgodogjorda. De ha ej endast nog för sig sjelfva, utan förse äfven sina grannar med deras behof. Sålunda har ris från Herat alltid varit ett af merv-turkmenernas och hezarerernas förnämsta födoämnen, medan Herats slöjdaslter, såsom mattor, pelsverk och olika lädersorter, funno afsättning på långt aflägsna orter.

Jag måste här särskildt nämna, att Herat ej blott på min tid samt under detta och föregående århundrade varit en ruin, utan äfven allt sedan timu-

ridernas makt började aftaga varit ett erisäple mellan perserna, afghanerna, usbegherna, turkmenerna och hezarerna. Lugn har sällan rådt inom dess landamären, och likväl har det vanligen endast behöfts ett par års hvila, för att läka såren och återgifva den bördiga oasen dess forna glans.

Herat eger i sjelfva verket alla hufvudvilkoren för ett blomstrande jordbruk. Klimatet är mildt, och de hetaste dagar följas af svala aftnar och en uppfriskande nattdagg. Vatten, detta så ytterst väsentliga element i dessa trakter, finnes i öfverflöd. Först och främst framströmma der de båda hufvudfloderna Heri-rud och Murghab, som båda flyta i nordvestlig riktning mot turkmensteppen och upptaga en betydlig mängd små åar och bäckar. Thingilab och Kesjef-rud falla ut i Heri-rud, som flyter längs persiska gränsen. Kholari och Khusjk utfalla i Murghab, hvilken dessutom mottager Maghor och Kizil-Bulak, oberäknadt många smärre vattendrag. En sådan rikedom på vatten på ett jämförelsevis så trångt område finnes ej på något annat ställe i Centralasien, Persien, Turkiet och Arabien, och hvar och en som känner, hvilken ofantlig vigt vattnet har för asiaten, skall utan den minsta öfverraskning höra, att Herat alltid ansetts för en kostbar perla, hvars besittande alla eröfrare ända till denna dag ifrigt eftersträfvat.

I denna Herats rikedom måste vi äfven söka förklaringen på det sakförhållandet, att eröfrarne endast så länge lyckats bibehålla sitt öfvervälde, som de kunnat ingifva sina ståthållare den nödiga respekten för sin makt. Ty det behöfdes endast att denna makt började slappa af, för att ståthållarne kunde af provinsens rika inkomster slå under sig så mycket, som behöfdes för att tillkämpa sig sin sjelfständighet.

Detta har i alla tider varit fallet, och för att endast hålla oss till senare tider, är det ett väl bekant förhållande, att hvarken Teheran eller Ispahan eller Kabul kunnat för någon längre tid behålla öfverväldet öfver Herat. På detta sätt kunde Sjah-Kamram, Yar-Mohammed-Khan, under åren närmast efter 1840 göra barekzi-dynastien ett lyckligt motstånd, och efter 1860 kröntes äfven de sträfvanden i samma riktning, som gjordes af den då varande herskaren, Sultan-Achmed, med liknande framgång. Ja ännu på den senaste tiden har Ayub-khan gifvit ett exempel på alldeles samma förhållande, och det var ej långt ifrån att Khuddus-khan, den nu varande emirens ståthållare, fattat regeringstömmarna och gjort Herat oberoende af Kabul.

Orsaken hvarför Herat i alla tider trotsat sina herskares öfverhöghet är ej att söka i det förhållandet,

att det ligger aflägset från maktens medelpunkt, utan i den rika afkastningen af dess jord, som ej blott räckt till att bestrida kostnaden för förvaltningen, utan äfven gifvit ett rikligt öfverskott till utförande af djerfva företag.

Jag skall ej försöka i siffror angifva Herats statsinkomster: i den fullständiga saknaden af alla statistiska data skulle ett sådant försök alltid misslyckas eller endast gifva ett skenresultat; men på grund af mina personliga iakttagelser anser jag mig kunna försäkra, att Herat under en europeisk styrelse skulle kunna bli en verklig guldgrufva, i stånd ej blott att bestrida utgifterna för en kostsam förvaltning, utan äfven att ge rikliga medel för tillfredsställande af samhällets högsta behof i framtiden. I synnerhet nu, då landets stora plågoris, den så kallade »khouf-i-turkmon», d. v. s. skräcken för turkmenerna, blifvit aflägsnadt och plundringstågens härjande flod blifvit hämmad genom den ställning Ryssland intagit, skulle i denna trakt kunna framkallas ett sakernas tillstånd, som der aldrig förr varit sedt. Framför allt har Badghis, som i aprilhäftet af »The nineteenth century» blifvit så mästerligt skildradt af sir Henry Rawlinson, en utsigt att blomstra upp på nytt och i ordets fullständigaste bemärkelse göra Herat till Centralasiens kornbod. Åkerfälten, som hittills legat

i träde, skola bära yppiga skördar, och jag öfverdrifver ej, då jag påstår, att Herat kan bli en tio gånger så gifvande inkomstkälla som hittills.

Ni insen derför nu utan tvifvel Herats vigt ur ekonomisk synpunkt. Jag skall nu vända mig till dess etnografiska förhållanden och i detta hänseende först och främst anmärka, att de olika folkstammar, som här under tidernas lopp samlat och bosatt sig, gifva en eröfrare det bästa medlet i hand att här vinna fotfäste och lägga sin styrelse på den tänkbarast fasta grund. Medan å ena sidan turkfolkets kompakta massa är lägrad norr om Paropamisus, sträckande sig långt på andra sidan Amudarja, medan de afghanska folkelementen äro hopade i söder och den oblandade iranstammen är förherskande i vester, bebos Herat å andra sidan af en mängd olika folkfragment, hvilkas skilda intressen, nationella och religiösa, göra en inhemsk styrelse omöjlig, på samma gång de öka och främja utsigterna för ett utländskt välde.

Den ursprungliga befolkningen är, som välbekant, iranisk och har alltid utmärkt sig genom sin benägenhet för kultur, sitt fredliga lynne, sin motvilja för krigstjenst och sin fullkomliga hörsamhet för landets styrelse. Till denna folkstam höra Herats sunnitiska och sjiitiska perser, parsivanerna, egent-

ligen pars-zeban, d. v. s. persiskt talande, boende söder ut ända till Zebzevar och Ferrah, ett folk, som i den fysiska klassifikationen fått benämningen öst-iranier och hvars ovanliga andliga begåfning och odling alltid förefallit mig fullt jämförliga med dem, man träffar hos våra dagars bildade perser i Ispahan eller Sjiraz.

Från dem ha utgått den muhamedanska lärdomens stora andar i femtonde och sextonde århundradena; ty den långa listan på ryktbarheter från Herat, som Baber i sina memoarer förhärligat, tillhör till största delen denna stam. De ha alltid utgjort gräddan af samhället, men i krig och politik stodo de alltid i sista ledet och voro städse färdiga att utan tvekan mottaga hvarje främmande välde, som för ögonblicket hade öfverhanden.

Den öfriga befolkningen sammanfattas under det gemensamma namnet Tsjihar-aimak, d. v. s. de fyra stammarna, en politisk-etnografisk benämning, som daterar sig från timuridernas tid och med hvilken dessa fullkomligt främmande element betecknades, som tjenat i timuridernas härmassor under deras krig mot sina vestra och södra grannar. Rörande dessa tsjihar-aimakers antal har jag mig mycket litet med visshet bekant; ej heller hyser jag något synnerligt förtroende till de uppgifter i detta

hänseende, som nyligen lemnats af *Times'* korrespondent vid den afghanska gränskommissionen.

Djemsjidierna vid Khusjk och längs Murghab-floden skola för två hundra år sedan utgjort ej mindre än sextio tusen familjer, men ha nu hopsmält till ej fullt sex tusen. Firuzkuhierna, deras grannar i öster, som ha Kalei-No (Nya fästet) till hufvudort, utgöra elfva tusen familjer. Båda äro af oblandad iranisk härkomst och tillhöra denna gren af sin folkstam, hvilken redan i en aflägsen forntid som en utpost bosatte sig i bergstrakten längs gränsen för det iraniska elementet, af hvilken anledning de erhöllo det gemensamma namnet Galtsja, ett namn, som nu användes om de persiska bergsborna i trakten af Samarkand. Ännu mindre känna vi om teimenierna, som bo söder ut och till största delen äro jordbrukare och köpmän, och allt hvad vi veta om timurierna är, att de innehafva gränstrakterna mellan Herat och Persien och äro skattskyldiga än under det ena, än under det andra.

Herats hela folkmängd kan beräknas till öfver en million — en million af en fysiskt och andligt kraftig ras, söndrad, som jag nyss sade, af stridiga intressen, känd för sitt hat både till afghaner och perser, och hvars högsta mål alltid varit Herats sjelfständighet. Detta mål har dock Herat hittills

endast sällan och då blott för en mycket kort tid kunnat uppnå; men de historiska händelsernas riktning i Asien håller nu på att undergå en stor förändring. Herat står vid början till en utomordentlig metamorfos, och den af de två europeiska rivalerna, som lyckas få det i sina händer, skall säkerligen begagna sig af de gynsamma omständigheterna för att der skaffa sig fast fot, och skall dervid finna ett väsentligt stöd i de ofvannämnda tsjihar-aimakerna. Firuzkuhierna, djemsjidierna och timurierna, uppfödda som de äro i ständiga krig och fejder, kunna med en ringa kostnad förvandlas till en ypperlig milis och göras till en pålitlig barrier mot Afghanistan och Persien till försvar för landets gränser, medan på samma gång, under skyddet af en stadgad styrelse, parsivanerna och tadjikerna kunde utveckla sig till kraftiga häfstänger för handelns och industriens lyftande.

Herats läge är i sjelfva verket sådant, att det i kommersiel och strategisk vigt endast öfverträffas af få städer i Asien. Indiens, Sogdias och Kinas handel på vesterlandet gick i forntiden öfver Herat längs Persiens norra gräns och vidare öfver Kaukasus samt fortfor att följa denna väg ända till mongolernas infall och till någon del äfven till en senare tid. Annu i vårt eget århundrade, ja, till helt nyligen, var Herat stapelplatsen för te och indigo å ena sidan

samt amerikanska och engelska varor, såsom bomullstyg, kläde, stålvaror, å den andra. Sjelf har jag i de talrika karavanserierna sett de olika artiklarna packas upp och utbjudas till salu, och så omfattande hade handeln mellan norden och södern blifvit, att landtfolket i närheten af Herat till största delen förtjente sitt uppehälle på varutransport.

Under min vistelse der funnos endast i Kerukh åtta rika kervanbajsier, som med sina många kameler besörjde transporten mellan Mesjed, Bokhara och Kandahar. Köpmännen från Lohani och Kabul förde merendels sina egna karavaner till Herat, men Bokharas och Mesjeds köpmän måste anlita de heratska kameldrifvarne. Och att Herat alltid tjenat till förbindelselänk mellan norden, södern och vestern, bevisas af den skildring historieskrifvarne gifva af dess bazarers glans, hvaraf nu visserligen endast bedröfliga ruiner återstå.

Naturen och menniskan ha samverkat för att göra Herat till en betydande plats. Det är väl bekant, att alla Indiens eröfrare i forna dagar tagit vägen genom Herat, der mönstrat sina härmassor och låtit dem hvila en tid för att förbereda dem för temperaturförändringen i de sydliga latituderna. Ännu i denna dag föredrages denna häfdvunna stråkväg till Indien framför vägen öfver Hindu-kusj och Kabul

ej blott af armeer och karavaner, utan äfven af ensamma resande, såsom pilgrimerna till Mecca. Pilgrimen beräknar tre månader för sin resa från Herat till Karatsji — en lång väg, der vatten ofta tryter, och likväl föredrar han den framför den östligare vägen öfver bergen, en väg, som af alla Indiens eröfrare endast Baber och hans oförskräckta vapenbröder försökt.

Det är dessutom en omständighet, jag önskar fästa uppmärksamheten på, den, att nästan hvar enda eröfrare af Indien under sin marsch från norr till söder satt sig i besittning af Merv och oasen vid Murghabs nedre lopp, innan han anföll Herat. Timur inneslöt ej staden vid Heri-rud förr, än han besegrat turkmenerna kring Merv och stält dem under sina fanor. I samma ordning handlade usbeghfursten Sjeibani i början af sextonde århundradet: han tog först Merv och sedan Herat. Nadir-sjah gick äfven till väga på samma sätt, och det är ganska märkligt, att Ryssland, som äfven framrycker från norr till söder, nu följer alldeles samma politik, planterar sin fana på Mervs ruiner, sedan det lagt under sig de tre khanaten i Turkestan och kufvat turkmenerna; och för att göra likheten med en Timur och en Sjeibani fullständig, närmar det sig nu Herats gränser i lätt genomskådligt syfte att sätta sig i besittning

af staden vid Heri-rud och bringa i sina händer den vigtiga centralpunkt, som är oundgänglig för fullföljandet af dess ytterligare planer.

Men då det just är denna händelse, som föranledt den nu pågående konflikten mellan England och Ryssland, och jag föresatt mig att ej tala politik på denna plats, skall jag ej här inlåta mig i någon undersökning af Rysslands anspråk på Penj-deh och den tillämnade gränslinien från Zulfikarpasset öfver Akrobat och vidare söder om Penj-deh mot Amu-darja. Jag skall i stället fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att så långt historien går tillbaka Badghis-distriktet alltid utgjort en del af provinsen Herat och aldrig ansetts tillhöra vare sig Merv, Mesjed eller Nisjapur. Äfven under Herats glansperiod, under Sjarukh Mirza och Hussein Mirza, hade Badghis sin egen guvernör, alldeles oberoende af Merv och Mesjed, och det samma var förhållandet under sevfiderna, hvilka, som bekant, efterträdde timuriderna och usbegherna i väldet öfver landet.

Riktningen för en sådan gräns har naturen sjelf utstakat, ty der Badghis slutar, börjar turkmensteppens sandregion. Och då så väl Penj-deh sjelf, som Akrobat, ligga inom den odlade trakten mellan Paropamisus' nordvestra utsprång, tillhöra de Badghis och utgöra delar af provinsen Herat och äro som sådana

verkliga nycklar till de vägar, på hvilka hufvudvägen utan besvär kan uppnås. Förvärfvandet af Herat är endast en fråga om tid, och en mycket kort tid, för den makt, som lyckas få de sagda punkterna i sina händer; ty i följd af den obenägenhet, tsjihar-aimakerna och hezarerna hysa för det afghanska öfverväldet, skall det bli en lätt sak för en välförsedd europeisk makt att vinna dessa befolkningars sympati och med understöd af deras goda vilja sätta sig i besittning af Herat.

ATTONDE KAPITLET.

Rysslands utsigter att kunna taga Herat.

Sedan jag uppvisat Herats betydelse som en utgångspunkt för armeer och karavaner samt enskilda resande på väg till Indien, skall jag nu i korthet angifva de utsigter, Ryssland har för framgången af sina planer på denna stad, förutsättande, som jag gör, att ingen tror, att det skall stanna i Penj-deh eller Pul-i-khatun och att dessa båda punkter endast skola utgöra den sista stationen på dess marsch mot södern.

Men först måste vi fästa uppmärksamheten på de fördelar, Ryssland skall erhålla genom sitt omedelbara grannskap med tsjihar-aimakerna, stammar, som lefva under afghanernas osäkra välde och som, äfven med de fredligaste benägenheter, knappast kunna undgå att bli orsaker till gränsfejder och alla-

handa tvister. I sin nya ställning i Penj-deh och i sin ömhet om sina nya undersåtar sarikernas intressen skola ryssarne mycket snart finna anledning till klagomål, antingen öfver djemsjidierna vid Khusjk eller öfver hezarerna och firuzkuhierna vid öfre Murghab.

Om den i tysthet jäsande fiendskapen mellan ryssarne och afghanerna, hos hvilka katastrofen af den 30 mars ännu är i friskt minne, skall jag ej ens tala, då jag är nästan säker på, att det på djupet groende agget svårligen kan försvinna utan ett försök att utkräfva hämd. Lägg härtill de ryska officerarnes gränslösa ärelystnad, deras osläckliga törst efter dekorationer och befordringar och framför allt den länge sedan uppgjorda planen att taga Herat, hur mycket czaren än må försäkra motsatsen, och vi kunna vara fullt öfvertygade, att det slumrande begäret efter besittningen af denna stad ej länge skall bli ouppfyldt.

Politiska författare i England ha nyligen framkastat den förmodan, att hofvet i S:t Petersburg, för att dölja sin verkliga politik, skulle ämna antingen öfverlemna Herat åt perserna eller begagna Abdurrahmans fruktansvärdaste rival Ajub-khan som en marionett i hans ställe och behålla honom som en trumf på hand för sina framtida planer.

Jag anser ingen af dessa suppositioner väl grundad, ty äfven om Ajub-khans fångenskap i Teheran endast är en aktningsfull bevakning och han vid första utbrott af allvarsamma förvecklingar mycket sannolikt skall släppas lös, är jag dock öfvertygad, att Ryssland aldrig skall tro några bundsförvandter eller marionettdockor, utan att det skall taga platsen i egna händer, befästa den och genom att sammanbinda den med den från Sarakhs längs Heri-rud gående järnvägen, lyckas göra Khorassans gamla hufvudstad till det handelscentrum och den *place d'armes,* denna stad i all tid varit och i framtiden allt jämt kan vara. Hvad Tiflis varit för Kaukasus skall Herat bli för östra Khorassan, och jag kan tillägga inom en vida kortare tid och med långt större lätthet, ty der finnas inga oroliga krigiska stammar att besegra och hålla i tygel, såsom tsjerkesserna, tsjetsjenzerna, lesghierna m. fl. voro. I Herat kan ingen sjeik Sjamyl uppträda och utveckla det heliga krigets banér och föra en långvarig kamp mot Ryssland.

Det har allmänt förbisetts, att Ryssland med besittningen af Herat skall få ett obestridt välde öfver hela landet norr ut mot Amu-darja, nämligen ej blott öfver Maimene och And-khoi, utan äfven öfver Kunduz, Ak-tsje, Serpul och Sjiburgan, ja,

öfver hela afghanska Turkestan, der afghanska maktens hela byggnad hvilar på murkna grundvalar och i hvilket ögonblick som helst kan störtas omkull. Jag anspelar ej här på den mycket tvetydiga troheten hos Balkhs guvernör Isjak khan, den nu varande Kabulherskarens kusin, hvilken antagit hållningen af en halft sjelfständig furste och länge kastat längtande blickar mot Tasjkent. Hvad jag här afser är det nationella och politiska tillståndet i detta land på venstra Amustranden, ett tillstånd, som i hög grad gynnar Rysslands afsigter på ett område, der under de senaste åren ett ständigt, underminerande intrigspel pågått.

Hvad de politiska anspråken beträffar, ha vi haft många tillfällen att se, hur ryska journalister, resande, ja, äfven ryska statsmän och militära auktoriteter ifrigt förfäktat Bokhara-emirens rätt till dessa provinser, en rätt, som är historiskt väl grundad, ty allt ifrån turkarnes uppträdande på scenen ända intill nyare tider ha dessa små khanat, liksom Andkhoi och Maimene, i verkligheten styrts från Zerefsjans stränder och ansetts som lydprovinser under khanatet Bokhara.

Hvad de nationella förhållandena åter angår, böra vi erinra, att det öfvervägande flertalet af befolkningen är turkar. På venstra stranden af Amu-

darja, från Tsjar-djui till på andra sidan Khodja-Salih, och blandade med andra klaner af samma stam, bo ersari-turkmenerna, medan atsjmaylierna i Serpul, mingerna och dazerna i Maimene, kungraterna i Ak-tsje, kiptsjakerna i trakten af Balkh, kanglierna i Khulm och en blandning af afsjarer och kara-turkmener i And-khoi kunna sägas i medeltal uppgå till omkring en million.

Dessa turkar ha alltid varit de bittraste fiender till afghanerna, från hvilka de ej blott voro föremål för nationalhat, utan äfven för det hänsynslösaste tyranni; ty de afghanska ämbetsmännens rof- och plundringslystnad äro i stånd att afkyla sympatierna och den goda viljan äfven hos de tåligaste bland undersåtar.

Under min vistelse bland dessa turkar hade jag rikligt tillfälle att öfvertyga mig om det eländiga tillstånd, hvari folket lefver. Betydelsen af ordspråket *hilmi uzbeg, zulmi awghan* — usbegisk mildhet och afghanskt tyranni — blef mig då fullkomligt klar, och det förvånade mig derför ej det minsta att se öfverste Grodekoff, som många år derefter reste i samma trakter, göra samma anmärkningar och återgifva samma klagomål från de under det afghanska oket suckande turkarne.

Det milda Ryssland försummade naturligtvis icke att ge de stackars offren en föreställning om

den menskligbet och lycka, som äro förknippade med den hvite padisjahens välde. Alla de ryska resandena i dessa trakter ha stärkt dem i denna tro, och man kan vara viss på, att Ryssland, sedan det en gång väl är i besittning af Herat, skall förstå att begagna sig af de på denna väg framkallade sympatierna.

Sist, men ej minst, böra vi äfven nämna de handelsfördelar för Ryssland, som kunna blifva ett mycket starkt föreningsband mellan det nyvunna Herat och dess öfriga besittningar i Asien. Uppmärksamma resande kunde för nära två årtionden sedan iakttagit, huru den stigande floden af ryska importvaror långsamt, men säkert, välde fram från södra stranden af Kaspiska hafvet genom Mazenderan och Khorassan. Början gjordes med handelskompaniet Kavkaz-i-Merkur, som rikligt understöddes af regeringen och hvars agenter spridde sig öfver hela östra Persien, och på den tid jag reste i landet voro Sjahruds, Nisjapurs, Mesjeds och Herats bazarer öfverfylda med ryska varor. På senaste tiden ha socker, bomullstyg, järnvaror, vapen, prydnader m. m. af rysk tillverkning anträffats på hela linien, och om vi betänka, hvilken ofantlig lättnad i förbindelser skall åstadkommas dels genom den transkaspiska järnvägen, dels genom öppnandet af vägen

mellan Bokhara, Merv och Sarakhs, kunna vi lätt föreställa oss, hvilken ovanlig utveckling den på dessa båda vägar gående ryska handeln måste erhålla i norra Afghanistan och Persien, och att alla engelsmännens försök att slå dem ur brädet skola bli fruktlösa.

NIONDE KAPITLET.

Englands försvarsmedel.

Nu, då det värsta inträffat och England tydligen nödgas underkasta sig sitt öde, tvingar sig den frågan på oss, om Ryssland, uppmuntradt af engelska statsmäns olycksbådande undfallenhet och oförsvarliga likgiltighet, skall tillåtas fortgå som hittills på sin eröfringsbana eller om ej en fullständig förändring af den britiska politiken i Centralasien blifvit en ovilkorlig nödvändighet. Jag är öfvertygad, att hvar ende lugnt tänkande och patriotisk engelsman skall hålla med mig, då jag säger, att i betraktande af den omedelbara fara, som ligger i hvarje rörelse af en obeslutsam och kraftlös politik, Storbritanniens statsmän måste besluta sig för att se de kommande händelserna djerft i ansigtet. De kunna ej mer gå tillbaka — ej ett enda steg, och med hela den oför-

skräckthet, som är utmärkande för den engelska nationalkaraktären, måste de säga till Ryssland: hit intill, men icke vidare! Tiden för undflykter och tomt diplomatiserande är förbi, och hvarje nytt steg mot söder skall betraktas som en krigsförklaring mot England och bekämpas med hela den makt, Storbritannien och Indien ha att bjuda öfver.

Och i sanning, endast den, som afsigtligt gör sig blind, skall ännu kunna betvifla farans närhet. Gladstones bekanta yttrande (se hans tal den 27 november 1878): »Jag hyser sjelf ingen fruktan för Rysslands landutvidgningar, icke den minsta; jag anser sådana farhågor endast anstå gamla qvinnor», torde nu mera knappast finna några understödjare. Hertigen af Argyll skref för ett par år sedan: »Min egen åsigt har alltid varit, att tekke-turkmenernas och alla de centralasiatiska stammarnas underkufvande af Ryssland var oundvikligt. Jag har dessutom ansett, att ingen civilisation och ingen handel kunde uppstå i dessa trakter förr, än denna eröfring blifvit genomförd, och att af detta så väl som af åtskilliga andra skäl det är på en gång gagnlöst och stridande mot vår värdighet att ständigt göra föreställningar mot 'framryckanden', som vi ej kunna hindra och som vi i mensklighetens intresse ej böra beklaga.»

Jag vågar tro, att den berömde statsmannen skall betänka sig två gånger, innan han uttalar en sådan åsigt rörande en rysk eröfring af Herat.

Hädanefter måste alla partier i England vara ense om, att Rysslands fiendtliga afsigter mot Indien äro öppendagliga, att allt det filantropiska och civiliserande arbete, som Ryssland hittills skrutit med, är ren humbug, och att alla förhoppningar om ett ömsesidigt godt förstånd i framtiden — jag menar den skiftning af det asiatiska bytet, hvarom vi längre fram skola tala — äro af noll och intet värde. Det är i alla händelser ett högst nedslående skådespel, att Ryssland, ledt och uppmuntradt af engelskt sjelfbedrägeri, hittills lyckats bereda sig ofantliga och väsentliga fördelar öfver sin medtäflare, fördelar, som skola utgöra en ständig fara för England och knappast ens kunna motvägas af den utomordentliga ihärdighet och kallblodighet, som i så hög grad utmärka den angelsachsiska rasen.

Först och främst skola vi då hänvisa till den oafbrutna kedja af förbindelser, Ryssland har i sin rygg från det inre af moderlandet ända till Indiens port. Det är väl bekant, att utom den stående armé på 120,000 till 150,000 man, Ryssland har i Kaukasus, det på en dag kan öfverföra förstärkningar från Odessa till Batum, att järnvägen mellan Batum och

Baku kan tillryggaläggas på aderton timmar och att från den sistnämda platsen ångare gå öfver Kaspiska hafvet till Michailoffsk på tjugufyra timmar. Här börjar den transkaspiska järnvägen, som snart blir färdig till Asjkabad och hvars utsträckning ända till Sarakhs nyss blifvit faststäld af regeringen.

Med tillhjelp af dessa förbindelselinier skall Ryssland sålunda kunna på mindre än sex dagar sända trupper från Odessa till Sarakhs, hvilket ligger omkring 30 sv. mil från Herat, medan engelsmännen, förutsatt att den af regeringen fastställda järnvägen till Pisjin hinner bli färdig om två år, ännu befinner sig i det närmaste på 70 svenska mils afstånd från Herat.

Vi kunna dessutom tillägga, att de tretio milen, som skilja Ryssland från Herat, gå genom ett fruktbart, slätt och väl bevattnadt land, medan de sjutio mil, en engelsk armé skulle ha att tillryggalägga, föra genom ofta vattenlösa landsträckor, bebodda af folkstammar, på hvilkas vänskapliga tänkesätt och bistånd ej alltid är att lita. Sammanfattande hvad vi här ofvan sagt, kunna vi alltså antaga, att medan Ryssland skall kunna från ändpunkten af sin järnväg marschera till Herat på åtta eller tio dagar, England i följd af det stora afståndet skulle behöfva fyrtiosju dagar, — minst sagdt en utomordentlig skilnad i tid

och transportmedel, när vi komma i håg den vigtiga rol järvägarna spela i den nyare krigföringen.

Med klar insigt af denna sin stora underlägsenhet vid möjliga förvecklingar med Ryssland, hvars ställning i Penj-deh blifvit ett omedelbart hot, skulle England göra sig skyldigt till det farligaste sjelfbedrägeri, om det hölle fast vid grundsatsen om afghansk neutralitet eller afghansk vänskap, en grundsats uppstäld af statsmän, som i sin ifver att undandraga sig ansvar och sin böjelse för lappverk antingen voro nog kortsynta att förbise omisskänliga sakförhållanden eller visade ytterlig brist på fosterlandssinne, då de sökte på sina efterträdares skuldror vältra bördor, som de ej kände sig sjelfva nog starka att bära.

Tanken att göra afghanernas land till ett slags buffert har alltid förefallit mig i hög grad absurd, då jag är fullt öfvertygad om bristen på nödig elasticitet hos det för ändamålet använda materialet. Jag har aldrig kunnat förmå mig att tro på afghansk vänskap, och ännu i denna stund är det min öfvertygelse, att dylika sympatier endast i det fallet skola vara att räkna på, om en vida större från norden hotande fara tvingar de oroliga, fanatiska bergsborna på andra sidan Suleimansbergen att söka skydd hos det britiska lejonet. Emellertid skulle jag ej vänta,

tills hela nationen blefve öfvertygad om nödvändigheten af ett sådant steg.

Men då blotta tanken på en enig afghansk nation är en orimlighet, enär dessa ohandterliga element svårligen någonsin skola kunna förmås att sluta sig till sammans, återstår endast att nu begagna sig af den del af det afghanska folkelementet, hos hvilken en dylik rörelse lättast kan uppstå, den del nemligen, som nu har i spetsen för sig en furste, hvilken fullkomligt inser ställningens allvar och i följd af sin förtroliga kännedom om det snikna, trolösa och despotiska Rysslands verkliga karakter, skall gifva engelska vänskapsanbud företrädet och som, öfvertygad om nödvändigheten af eftergift, hellre skall vilja förlora en del af sina besittningar, än äfventyra det hela och sätta sin krona och sitt lands sjelfständighet på spel.

Jag känner mycket väl den stora motvilja, som man här i England och särskildt inom ett visst parti hyser mot hvarje politik, som skulle innebära nya fiendtligheter mot Afghanistan, d. v. s. ett tredje afghanskt krig. Nå väl: om det fins någon rimlig möjlighet att lita på emir Abdurrahmans trohet, är det naturligtvis bättre att undvika alla tvångsåtgärder, d. v. s. krig, och söka öfvertyga denne herskare, att det ligger i hans eget intresse att få järnvägen ut-

sträckt från Indus upp till Kandahar med en telegraflinie till Herat.

För att ej ge de ömtåliga afghanerna anledning till misstankar, vore det må hända bäst att, som *Times'* militärkorrespondent (den 26 maj) föreslår, endast besätta järnvägsstationen utanför Kandahar med en liten utvald styrka af 200 till 300 man infödda trupper. Men hvad Herat beträffar, anser jag att intet afseende bör fästas vid afghansk ömtålighet, då fästningsverken på denna plats måste på britisk bekostnad och under öfverinseende af britiska ingeniörofficerare sättas i ordentligt försvarsskick. Residentens eskort skulle bestå af ett regimente sepoys, ett kompani pionierer, en sqvadron infödt kavalleri samt ett batteri infödt artilleri, och provianterad för sex månader, som den, enligt samme korrespondents förslag, kunde bli, om den inqvarterades i citadellet, skall den ge den bästa trygghet mot en rysk *coup de main,* en fara, som sedan Penj-dehs ockupation blifvit öfverhängande.

På dessa förslag skall man naturligtvis svara med invändningen: »vi vilja ej äfventyra våra officerares lif på aflägsna utposter, vi vilja ej ha något förnyande af katastrofer, sådana som Burnes' och Cavagnaris i Kabul, och vi ha ingen lust för öfverenskommelser, grundade på afghanernas vänskap».

Mitt svar på dylika inkast är helt enkelt detta, att om emiren är obenägen och oförmögen att ge tillräckligt skydd åt dem, som arbeta för hans kronas trygghet och hans lands sjelfständighet, så är han antingen ej sitt lands verklige herskare eller hyser han fiendtliga afsigter mot England, och i båda fallen måste England anlita vapenmakt och med alla de medel, som stå det till buds, vidtaga de åtgärder, som äro nödiga för försvaret af dess gränser.

Detta skulle naturligtvis innebära ett tredje afghankrig, en styggelse för många engelska politiker; men då Ryssland ej kan och bör få efter godtycke besätta denna vigtiga plats, hvilket i verkligheten skulle göra det till herre öfver hela Afghanistan och för alltid tillintetgöra den britiska *prestigen* i Asien, anser jag, att af två onda ting, nämligen ett krig med Ryssland eller ett krig med Afghanistan, det mindre är att föredraga, ty det kan ej vara något tvifvel om, att Rysslands omedelbara närhet till Indien är vida farligare och kan bli vida kostsammare, än ett besättande af Kandahar och Herat mot afghanernas vilja.

Hade de liberala ej 1880 följt den sjelfmördande politiken att utrymma Kandahar, ett misstag, som de nu sjelfva erkänna, såsom jag under min senaste vistelse i England hade tillfälle att höra från fram-

stående liberala statsmäns egna läppar, skulle ett tredje afghankrig nu ligga helt och hållet utanför möjlighetens gräns. Men denna riksolycka kan nu éj repareras, och om emir Abdurrahman, hvilken, ehuru fattig som en tiggare, inbjöds att intaga sin kusins tron och i det ögonblicket skulle varit färdig att gå in på hvad som helst, nu helt sannolikt skall, äfven med vapen i hand, sätta sig emot verkställandet af dessa planer, som ej mindre äro till hans än till Storbritanniens fördel, ber jag få anmärka, att England äfven i detta fall ej bör undandraga sig att vidtaga den åtgärd, som är nödvändig för försvaret af dess gräns.

Som sakerna nu stå, skall dock emiren säkerligen betänka sig två gånger, innan han inlåter sig i fiendtligheter mot England, och jag hyser ej den minsta farhåga för, att han skall göra gemensam sak med Ryssland och dela ljuft och ledt med den nordiske eröfraren. Det olyckliga öde, som drabbade hans farbror, Sjir-Ali-Khan, reser sig som ett hemskt spöke för hans syn. Ett tolfårigt umgänge med ryska officerare har gjort honom förtrogen med moskoviternas trolöshet och opålitlighet. Hade detta ej varit fallet, skulle han säkerligen långt för detta blifvit fångad i det ryska intrignätet och, gäckad af fagra löften från Tasjkent, ej kommit till Rawul-

Pindi och ej heller vid Khusjk drabbat samman med Alikhanoff.

Hvad folket i Kandahar beträffar, är, som vi förut antydt, ej det minsta motstånd att befara från dess sida. Vestra Afghanistan är fullkomligt olikt östra och norra delarna af detta land. Här är det afghanska elementet ej så kompakt, ty det sträcker sig endast till Hilmend eller på sin högsta höjd till Girisjk och utmärker sig ej heller för dessa krigiska egenskaper, som vanligen tilläggas hela nationen.

Sir Richard Temple, hvilken skildrar afghanerna som en stridslysten ras och gör full rättvisa åt deras krigiska egenskaper, yttrar bland annat: »Denna skildring passar fullständigt endast in på landet omkring Kabul och på norra Afghanistan, men gäller i långt mindre grad om landet kring Kandahar och södra Afghanistan; många äro till och med af den åsigt, att staden och distriktet Kandahar skulle, om det blefve nödigt, kunna permanent besättas. Det är en betydlig skilnad mellan de norra och de södra stammarnas karakter.»

Sammanfatta vi derför alla de försvarsmedel, som stå England till buds, måste vi komma till den åsigt, att den hittills följda politiken i afseende på Afghanistan måste undergå en fullständig och radikal förändring. Tiden för experimenterande är

oåterkalleligt förbi, och tanken att söka öfvertyga emiren om engelsk vänskap och i utbyte få afghanska sympatier måste för alltid uppgifvas; ty skulle han visa sig halsstarrigt blind för sina egna intressen, kan han ej användas som bundsförvandt vid försvaret af Indien.

Att genom smekningar söka vinna asiaters och särskildt muhamedanska asiaters sympatier är ett tidsfördrif, som endast Ryssland kan tillåta sig, då det vida bättre än England lärt sig till deras fulla värde uppskatta dylika österländska handelsartiklar. Dess åtgöranden gå i första rummet ut på att väl och säkert klafbinda sina asiatiska grannar eller bundsförvandter, ja, äfven att lemlästa dem, och om dessa grannar eller bundsförvandter, sedan de gjorts fullkomligt oskadliga och maktlösa, nödvändigt vilja lägga i dagen sina sympatier, så ger det dem lof att göra sina kärleksförklaringar och tillåter sig äfven någon gång den lyxen att till svar skänka dem ett nådigt småleende.

England deremot, som är ur stånd att efter förtjenst uppskatta asiatiska vänskapsförsäkringar, har i sina transaktioner med muhamedanska furstar i Centralasien endast allt för ofta blifvit fördt bakom ljuset. Det har frikostigt öppnat sin börs och gifvit rika subsidier i vapen och penningar, helt och

hållet glömmande den lexa erfarenheten bort lära det, att dessa penningar och dessa vapen skola af dess goda vänner användas till att bekämpa det. Hvad gagn har det väl sålunda haft af de 120,000 pund, som det årligen utbetalar till emir Abdurrahman, då han ännu allt jämt vägrar att i Kabul mottaga ett sändebud, såsom vice-kungens representant? När regeringens uppmärksamhet fästs på denna anomali, har det alltid hetat, att emiren ej kunde gå i god för den engelske representantens säkerhet bland hans fanatiska och fiendtligt sinnade undersåtar.

Hade ej sir Bartle Frere fullkomligt rätt, då han i detta ämne anmärkte: »Jag har aldrig trott på giltigheten af detta skäl, och jag skulle anse det helt och hållet gripet ur luften, om det ej formligen uttalats af herskaren sjelf. Jag skulle dock till svar vilja fästa hans uppmärksamhet på det orimliga uti, att han kallar sig herskare öfver ett land, der han ej kan svara för en ärad gästs trygghet. Jag skulle vägra att ha några förbindelser med honom annat än genom en representant, som vore anställd hos honom på samma sätt, som våra sändebud vid andra asiatiska hof, och jag skulle tydligt och klart bevisa omöjligheten för oss att tala om vänskapliga förhållanden till en nation, der våra repre-

sentanter ej vore välkomna.» (»Afghanistan and South Africa», 5th edition, London 1881, p. 36.)

Hvad vi här sagt gäller hufvudlinien för ett blifvande ryskt anfall genom Afghanistan. Hvad beträffar sidorörelserna öfver Amu-darja till Balkh och öfver Hindu-kuh till Kabul, äro de knappast värda att ens nämna; och ryssarne sjelfva hade, öfvertygade om omöjligheten att utföra en sådan plan, för åratal sedan egnat sin största omsorg åt den från Kaspiska hafvet genom turkmenlandet och Herat förande hufvudvägen.

Det återstode äfven att yttra några ord om den hittills hemlighetsfullt antydda vägen öfver Pamirplatån, som, utgående från ett af passen i Alai-bergen i Khokand, säges på en mycket kort tid kunna föra en rysk kolonn till Jassin och Gilgit norr om Kasjmir samt sålunda sätta de djerfva äfventyrarne i stånd att som en *Deus ex machina* plötsligt falla ned och anfalla engelsmännen i deras sårbaraste och minst skyddade sida.

Som det emellertid ej fins någon historisk uppteckning om en sådan marschbedrift, skulle vi hellre vända vår uppmärksamhet till en fråga, som under dessa senare dagar varit ämne för så många olika behandlingar, nemligen frågan om de båda täflande makternas militärstyrka samt den krigsduglighet och

förberedelse, som den förestående kampen kräfver. Men då detta ämne ligger inom det strängt militäriska området samt helt och hållet utanför kretsen af mina literära arbeten, ber jag få hänvisa läsaren till det kapitel i öfverste Mallesons nyss utgifna förträffliga lilla bok »Den rysk-afghanska frågan och anfallet på Indien», som bär öfverskriften »Båda sidornas armeer», en utförlig och uttömmande uppsats, som ger oss en god öfversigt af den militära styrka, hvaröfver båda makterna kunna förfoga i en strid om Indien.

I samband härmed skulle jag endast vilja anmärka, att då jag är van att bedöma Ryssland icke efter den utsträckning, det visar på de geografiska kartorna, utan efter den styrka, det kunnat utveckla på Europas och Asiens slagfält, måste jag förklara, att jag ej delar deras åsigter, som tillägga detta gigantiska välde en så fruktansvärd och utomordentlig aktionskraft. En armé, som var nära att med kejsare, generalstab och allt bli kastad i Donau af de illa födda, halfnakna och utmerglade turkiska soldaterna och skulle drabbats af detta öde, om ej det lilla Rumanias regementen skyndat till dess hjelp, en sådan armé kan jag ej kalla fruktansvärd.

Ännu mindre inger den mig fruktan, när den ställes ansigte mot ansigte med Indiens härdiga,

tappra och oförskräckta soldater, hvilka, anförda af sådana generaler som Roberts, Donald Stewart, Charles Macgregor och andra deras likar, säkerligen skulle häfda sitt gamla rykte och göra sin pligt mot sitt land.

Ej heller få vi förbise den ofantliga skilnaden mellan soldater rekryterade från ett fritt land och anförda af högt bildade patriotiska officerare å ena sidan, och den stackars slafven, som af en despotisk herskare med våld instuckits i leden och måste kämpa under officerare, som, uppfödda i spel, liderlighet och utsväfningar af alla slag, knappast kunna lifvas af en fri mans ädla anda. Det är i sanning en bitter ironi af ödet att nödgas uppdraga jämförelser mellan styrkan hos en nation, som står på höjden af vår civilisation, som gifvit mönstret för fria institutioner i hela verlden, den lysande källan till vetenskapliga och många andra härliga menniskoandens bragder, och hos ett samhälle, kändt för sin murkenhet, der talande af ett sant ord är en sällsynt tilldragelse och der en kejsare sade, att han endast när han bygde sitt palats af granit var säker på, att det ej skulle stjälas bort af hans kära undersåtar eller dem, han hade omkring sig.

Medan vi tala om försvarsmedlen mot ett ryskt anfall på Indien, måste vi på samma gång uttala den

önskan, att England måtte återvända till den ställning inom den muhamedanska verlden, det för sex år sedan innehade, en ställning, som det förlorat genom den oförklarliga kortsyntheten hos en viss klass af dess statsmän, hvilka, drifna af grof okunnighet och en olycksalig partianda, voro nog dåraktiga att med förnämt förakt blicka ned på just de vilkor, som gåfvo styrka åt det engelska väldet i Indien och det engelska inflytandet i hela det muhamedanska Asien.

Som läsaren torde ha sig bekant, har den muhamedanske asiaten ända till våra dagar under begreppet Europa förstått två hufvudmakter. Den ena var den ständigt förstörande, inkräktande, utrotande makten, Ryssland, hvilken han gjorde till ett med Dedjal (Antikrist), islams oförsonlige fiende, som aldrig kan blidkas och med hvilken alla öfverenskommelser äro gagnlösa. Som den andra makten, alldeles motsatt den förra, kände han England, hvilket han gjorde till ett med begreppet om ostördt lugn samt fredlig och vänskaplig grannsämja och i hvilket han älskade att finna en icke-muhamedan, som ej kunde kallas en fullkomligt svart otrogen.

Den engelska kyrkan har inga bilder att dyrka, den gillar ej ett fanatiskt hat mot främmande religioner, medan hufvuddragen i den engelska karak-

teren, såsom kallblodighet, lugn, fasthet m. fl., stå i fullkomlig öfverensstämmelse med hvad en turk, en arab och de öfriga muhamedanerna, med undantag af perserna, tänka sig under ordet gentleman.

Under mitt långvariga och förtroliga umgänge med muhamedanerna i Asien hörde jag dem alltid prisa engelsmännens dygder. Engelska varor voro de mest solida och engelsk styrelse den mest välgörande, så att centralasiatiska pilgrimer, som från sina aflägsna hem taga vägen till Mecca genom Indien, ej voro hälften så oroliga för resans faror och mödor, som de valfärdare, hvilkas väg förde dem genom Ryssland och som förde med sig tillbaka de förfärligaste berättelser om de prejerier, plundringar och grymheter, för hvilka de varit föremål från både den officiela och icke officiela verlden.

Under lyssnandet till sådana berättelser började jag förstå den hemliga orsaken till det britiska öfverväldet i Indien, och jag sade till mig sjelf: hvad skulle ej engelsmännen med detta moraliska anseende kunna uträtta? Läsaren kan derför lätt tänka sig min förvåning, när jag sedermera såg engelska statsmän sätta sin ära uti att förstöra denna ofantliga fördel och, förlöjligande hvad man kallar *prestige*, börja täfla med Ryssland i en hänsynslös och oförsvarlig fiendskap mot den muhame-

danska verlden. Jag afser här naturligtvis den hållning, som den liberala ministéren intog mot Turkiet, den ovärdiga komedien i Dulcigno, den ömkliga politiken i Egypten, och många, många andra åtgärder som alla gingo ut på den fullkomliga tillintetgörelsen af Turkiet, den enda makt i verlden, som kan göra England stora tjenster i Asien och hvars vänskap erbjuder den bästa garantien för Englands makt i det muhamedanska Indien.

Naturligtvis har det funnits och finnes ännu åsigter, som förneka sambandet mellan Indiens och Turkiets muhamedaner. Jag har nyligen i en uppsats i *Nineteenth Century* (April 1885), tydligen skrifven af en rättrogen liberal, läst följande anmärkning: »Slutande från min egen erfarenhet i Indien, är jag af den öfvertygelsen, att det ofantliga flertalet muselmaner der, i likhet med det ofantliga flertalet kristna i Europa, hufvudsakligen sysselsätta sig med denna verldens omsorger, tänka på hvad de skola få att äta och dricka i morgon och hvad de skola kläda sig med samt mycket litet bråka sina hufvuden med islams kalif och hans segrar eller nederlag.»

Då denna åsigt delas af många andra inflytelserika statsmän af samma skola, ber jag få anmärka, att min egen erfarenhet, grundad på en lång och

förtrolig bekantkap med den muhamedanska verlden i Asien, ingifvit mig den öfvertygelsen, att det fins ett starkt föreningsband mellan de rättrogna vid Indus och deras trosfränder vid Bosporen, ett band, som under det senaste rysk-turkiska kriget gaf sig tillkänna genom de stora summor, som frivilligt sammanskötos af indiska risexportörer, jordegare och moulvis och sändes till Konstantinopel, och lätt kan, om det tillgodogöres af den inflytelserika indiska pressen, vålla engelsmännen stora svårigheter, om de skulle framhärda i sin fiendskap mot kalifen, den muhamedanska verldens lagliga öfverhufvud.

Om herrarne vid Downing Street äro okunniga om det förhållandet, att hinduiska rajahs af muhamedansk tro aldrig försumma att på återresan från England, der de afslutat sina studier, betyga sultanen i Stambul sin vördnad, skulle jag vilja hviska i deras öra, att det i sultanens närmaste närhet alltid finnes vissa mollahs, dervisjer och sjeiker, som regelbundet företaga resor till Bombay, Calcutta och Lahore och vid återkomsten till det s. k. *Hind Tekesi* (indiska klostret) i Konstantinopel vanligen medföra budskap och idéutbyten af sådan art, att de till fullo styrka sambandet mellan islams båda yttersta länkar.

Ehuru i politisk mening en sjuk och halfdöd man, representerar dock sultanen ännu ur religiös synpunkt en stor moralisk makt, och då jag väl erinrar mig de ord, som Resjid pascha 1857 under seapoysupproret yttrade till en framstående hinduisk muhamedan, ord, som gjorde ett djupt intryck på denne fanatiske man från Indus' stränder, torde jag väl vara berättigad att antaga, att ord i en motsatt syftning, uttalade af sultanen sjelf, ej skulle förfela sin verkan.

För Ryssland, Tyskland, Italien m. fl. må turken vara »outsäglig» och »med pick och pack» böra drifvas ut från Europa, men för Englands ställning i Asien kan han ännu vara till mycket gagn, och ett förbund med det ottomanska väldet är säkerligen det bästa medlet att afvärja ryska inkräktningar i Asien. Turkiet, som ännu eger 400,000 man ypperliga soldater, är ingalunda en bundsförvandt att förakta och skall fylla den lucka, som den engelska krigsberedskapens ofullkomlighet lemnat öppen. Med ett jämförelsevis obetydligt understöd i penningar skulle England, utan att behöfva använda tyskarnes tvifvelaktiga skryt, uttryckt i orden »vårt folk i vapen», snart få en armé, som i det inre Asien kunde göra underverk, en armé, som säkerligen bättre skulle motsvara förväntningarna, än den ryktbara förenade europeiska härmakt, som under Krimkriget sändes

mot Ryssland, en härmakt, som, ledd af Napoleon III:s intriger, gjorde sig odödligt löjlig genom sina bedrifter.

Ehuru i alla afseenden underlägset Turkiet och derför ur stånd att erbjuda samma fördelar, kan dock Persien icke dess mindre bli af gagn för England, om sjahen kan stänga Khorassan för en rysk armé, om han hindrar utförseln af lifsförnödenheter öfver den nordöstra gränsen och på samma gång underlättar utförandet af Englands planer.

Hvad beträffar det förslaget, att man med tillhjelp af de muhamedaner, som nu befinna sig under Rysslands spira, skulle göra ett försök att revolutionisera bokhårerna, khokandierna och khivanerna, så kan jag ej dela de politikers åsigter, som tro på framgången af en så ytterlig åtgärd. Upprorslågan kan lätt tändas äfven af motståndaren, och i sådant fall skulle England få sitta hårdast emellan, ty tadjikerna, sarterna och usbegerna äro fega stackare, och det fins ingen utsigt att förmå dem till en resning mot Ryssland, då blotta skuggan af en kosack är tillräcklig att injaga skräck hos hundratal af de tre khanatens bofasta invånare, hvilka aldrig kunna komma i jämförelse med den indiske muhamedanen, som ärft sina eröfrande förfäders krigiska dygder.

Endast för turkmenerna, med hvilka en lång bekantskap gjort mig förtrogen, skulle jag vilja göra ett undantag. Dessa djerfva och principlösa öknens barn, beryktade för sin gränslösa snikenhet och roflystnad, ha dels blifvit underkufvade med vapenmakt, dels slutit sig till Ryssland i följd af den trollkraft, som den så kallade »vandrande rubeln» utöfvar på dem. Men rubeln är en mycket pauvre krigare i jämförelse med sovereignen; dess öfvertygande kraft är säkerligen mycket underlägsen den senares, och engelska öfverbud, skickligt gjorda, kunna lätt föra sariker, salorer och mervier, och särskildt turkmenerna i trakten af And-khoi, under Union Jack. För en transaktion af detta slag saknar England visserligen agenter à la Alikhanoff, Tahiroff och Naziroff. De torde dock lätt kunna finnas inom den allierade ottomanska armén, osmanlis, hvilkas språk förstås af turkmenerna och hvilka, kända som bröder, kunna, om de behörigt understödjas, föra hela den turkmeniska nationen öfver i det engelska lägret.

Hvad den ofta föreslagna diversionen mot Kaukasus beträffar, kunna engelsmännen visserligen genom en sådan rörelse afskära undsättning, men jag tror ej på möjligheten att bringa detta land till resning mot Ryssland. De georgiska och armeniska patrioterna, om hvilka den engelska pressen brukade

förtälja, befinna sig i en knappast nämnvärd minoritet, och det enda revolutionära element, som skulle kunnat förorsaka bekymmer, de muhamedanska tsjerkesserna, ha för länge sedan blifvit af de skarpsynte ryssarne utdrifna ur landet. Två tredjedelar af dessa sålunda landsförvista krigiska bergsbor ha omkommit i Turkiet.

Vid afslutandet af detta kapitel om Englands försvarsmedel kan jag ej förbigå en punkt, hvilken jag, ehuru det kan anses otillständigt af en främling, dock anser mig böra vidröra, då den utgör just sjelfva *fons et origo mali*. Jag menar partipolitiken i England, hvilken på senare tid så väsentligt skadat detta stora rikes intressen och Englands ställning i Asien, att de ifrigaste bemödanden under många kommande år knappast skola vara i stånd att läka såren och återställa aktningen för England, hvilken genom det ena partiets sjelfviskhet i striden mot det andra blifvit så betänkligt skakad. Den kortsynthet, som ett visst politiskt parti under de senare åren visat och som hann sin höjd i den namnkunniga »egyptiska ögonsjukan», var i sjelfva verket af sådan art, att man kunde vara färdig att förtvifla om gagnet af ett parlamentariskt statsskick.

Vid en ytlig betraktelse skulle man varit frestad att anse de statsmän, som låtit sig steg för steg i

Asien föras bakom ljuset af Ryssland, som gjort hela Europa till Englands fiende och visat en kall likgiltighet, medan Storbritanniens *prestige* i hela verlden föll sönder i bitar, antingen som förbrytare eller rubbade till förståndet. Så tänka utländingar, men min erfarenhet har lärt mig, att engelska statsmän, utan afseende på parti, äro män med hederliga och patriotiska afsigter, och att endast deras politiska åsigter, till landets stora olycka, allt för mycket påverkas af partianda.

För att en gång för alla göra slut på dylika skadliga eventualiteter, synes det mig oundgängligt nödvändigt, att utom landets båda ledande partier ett tredje, nämligen ett nationelt riksparti, skulle bilda sig, ett parti, som uteslutande skulle rikta sina omsorger på Storbritanniens utrikes förhållanden och som, med full insigt om den ofantliga vigten af en stor nationel politik, motsvarande drottningen-kejsarinnans ofantliga besittningar, ej skulle tillåta landets ära att drifva vind för våg på partistridernas upprörda haf.

Men der det ena partiet nedrifver sin föregångares verk, der måste allt framåtskridande, ja, blotta bevarandet af den makt och styrka, riket redan har, bli alldeles omöjligt, och det värsta af allt är, att, enligt det latinska ordspråket »*inter duos litigantes*

tertius est gaudens», tertius, nämligen Ryssland, ej försummat att göra sig dessa små tvister till godo, och medan engelsmännen debatterade om den föreslagna åtgärdens alla möjliga sidor, luffade den listige björnen helt tyst och stilla mot Indien.

TIONDE KAPITLET.

Den enda rimliga försvarslinien.

Den vacklande hållning hos Storbritanniens statsmän, jag i det ofvanstående sökt skildra, påminner mig om det utomordentliga förhållandet, att England, i brist på en bestämd och likformig grundtanke i sin politik, ännu i denna dag ej kunnat afgöra frågan, om Indien bör försvaras af den skenbart naturliga gräns, som bergen i nordvest erbjuda och som innebär Rysslands omedelbara granskap till Indus, eller om det vore klokare att uppföra utanverk, en *glacis,* och följaktligen ej tillåta ryssarne att närma vare sig Khejber- eller Bolanpassen. Och sällsamt att säga, denna i hög grad allvarsamma och vigtiga fråga är ännu lemnad öppen i det land, som företrädesvis kallas praktiskt! *Hannibal ante portas,* och mina engelska vänner tvista oupphörligt

om, huru vida Indus, Hilmend eller Heri-rud böra göras till försvarslinie! Säkerligen en ytterst sorglig anblick att se en man, som anfalles af en listig fiende, stå och fundera öfver valet af vapen i det ögonblick, då fiendens svärdspets redan blifvit satt på hans strupe.

Det är ej min afsigt att här utförligare framlägga åsigter, som jag för tio, femton, ja, redan för tjugu år sedan uttalade i denna fråga, ty jag förmodar, att det är engelska läsare temligen väl bekant, att jag i mina skrifter alltid kämpat för uppförandet af ett sådant bålverk till Indiens försvar, som står i tillbörlig motsvarighet till föremålet, som skall försvaras. Jag vill blott säga, att det alltid varit mig klart — och det gläder mig att häri se mig understödd af de högsta militära auktoriteter — att England för skyddet af sin nordvestra gräns ovilkorligt behöfver utanverk, att tanken att ha Ryssland till Hindostans omedelbara granne måste definitivt öfvergifvas och att det ej längre går an att med en engelsk statsman, som jag för tolf år sedan samtalade med i ämnet, säga: »Alldeles som jag till granne hellre har en välklädd, bildad och belefvad gentleman, än en snuskig och vild barbar, vilja vi hellre ha Ryssland strax invid vår gräns, än de oroliga, ohandterliga och vilda afghanerna.»

Nu mera är något hvar öfvertygad, att Indien under nu varande förhållanden ännu kan jämföras med en krutqvarn, i hvars närhet ingen, med sina sinnen i behåll, skulle släppa en fiende med brinnande tunder i sin hand och färdig att slunga den tändande gnistan i grannens egendom för att vända den följande explosionen till sin fördel. Ryssland har i sjelfva verket redan 1878 med sin vid Amu-darja samlade armé sökt utdela ett sådant hugg, och det är ingen hemlighet, att det påtänkte hvad Skobeleff kallade »ett dråpslag i fronten i förening med ett uppror bakom Indus». Vid denna tid höll Berlinkongressen dess arm tillbaka, men planen förblef en älsklingsidé hos Ryssland. Det skulle dermed tillika utföra Skobeleffs testamente, hvilken i följande ord tecknat denna politik: »Det skall till slut bli vår uppgift att organisera massor af asiatiskt rytteri och kasta dem in i Indien som ett avantgarde, med blod och plundring skrifna på sina fanor, och sålunda återkalla Tamerlans tider.»

Vid en undersökning af möjligheten för Ryssland att lyckas i ett försök att anstifta ett myteri och framkalla en allmän eller partiel resning, måste vi endast taga i betraktande Englands *nu varande* ställning i Indien och, stadigt hållande för våra ögon de resultat, den engelska politiken hittills uppnått,

fråga oss, om det under sitt nära hundraåriga välde, åtföljdt af ett aldrig hvilande civilisationsarbete, lyckats i sådan grad vinna sina 250 millioner undersåtars sympatier, att det kan vänta, att dessa undersåtar ej i ett kritiskt ögonblick skola vara benägna att ombyta herskare, utan betrakta Englands fiende som Indiens fiende och understödja det mot hvarje yttre anfall.

Af svaret på denna fråga bero utsigterna för den stora striden mellan de båda europeiska kolosserna i Asien, ty äfven under de strategiskt mest gynsamma omständigheter skulle England knappast vara i stånd att försvara sitt ofantliga rike mot yttre anfall, om dess invånare, missnöjda med dess välde och i hopp om att förbättra sin ställning, i hemlighet önskade sig en ny herskare.

Denna fråga har under de senaste tjugu åren, ja, under hela detta århundrade, otaliga gånger blifvit från alla möjliga sidor undersökt och diskuterad, och om jag, trots den ansenliga literatur, som vuxit upp i samband dermed, här vågar yttra ett eller ett par ord i ämnet, gör jag det endast och allenast af det skäl, att jag, i följd af den neutrala ståndpunkt, jag intager, och den både teoretiska och praktiska erfarenhet, jag samlat under en tjuguårig vistelse bland asiater, anser mig kompetent att behandla det med den fullkomligaste objektivitet.

Jag upprepar med någon betoning »bland asiater», ty det är i Indien vi finna den rikaste källan till det asiatiska åskådningssättet, och härifrån ha kommit alla dessa egendomligheter, fördomar och vidskepelser, i gestalten af de skarpaste kontraster till våra egna åskådningssätt, som vi ständigt träffa på hos turkar, araber, perser, tatarer, afghaner m. fl. och som vållat oss så stora svårigheter i våra bemödanden att sprida den nyare kulturens ljus i österlandet.

I Indien, der alla dessa kontraster oftare framträda, har förvandlings- och moderniseringsarbetet kostat oerhörda strider, och det är endast engelsk ihärdighet och den britiska civilisationens höga kulturgrad, vi ha att tacka för, att någon bresch blifvit öppnad i dessa den asiatiska ålderdomssvaghetens gamla fästningsvallar, och att på några punkter, der de båda så diametralt olika civilisationernas yttersta ändar kommit i beröring med hvarandra, nittonde århundradets ideer redan börjat bryta sig väg.

Vid en närmare undersökning af de britiska civilisatörernas jättearbete finna vi, att af Indiens båda hufvudelement, det brahminska och det muhamedanska, det förra gör långt mindre motstånd och visar sig långt mottagligare för ett civiliserande inflytande, än det muhamedanska. Trots den obevekliga strängheten hos kastsystemet och de ritualistiska lagarna,

enligt hvilka ingen Visjnudyrkare får komma i direkt beröring med en kristen eller ens låta hans skugga falla på sig, är dock antalet af brahminska hindostaner, som få sin bildning i engelska undervisningsanstalter och användas i britisk tjenst, vida större, än de muhamedanska hinduers, som åtnjuta samma undervisning och ha samma anställning. Detta förhållande kan ej tillskrifvas den brahminska befolkningens större antal, ty samma proportion gör sig äfven märkbar i de trakter, der Visjnudyrkarne äro i en afgjord minoritet.

Den icke-muhamedanske hinduen representerar utan tvifvel den ursprungliga typen för den asiatiska själsriktningen, men det förtryck, han i mer än tusen år varit underkastad, har gjort honom böjligare och undergifnare. Han underkastar sig den utländske herskarens befallningar med större beredvillighet än sin muhamedanske landsman, och om denne på senare tid klagat öfver, att han är utestängd från sin andel i statens ämbeten och i mindre grad än sin brahminske granne gynnas af engelsmännen, har han sig sjelf att tacka derför. Ty det var hans muhamedanska fanatism, i förening med minnet af den rol som herskande klass, han en gång spelat, som alltid hindrat och i viss mån ännu gör assimilationsverket omöjligt.

Ett försök å engelsmännens sida att dölja eller förbise detta synbara missnöje hos det muhamedanska elementet skulle vara ett groft fel och med tiden förfärligt hämna sig. Låt oss ärligt tillstå det. Islam har i sin kamp med den vesterländska kulturen öfver allt, så långt dess välde sträcker sig, visat detta drag. Materielt förfall kan ha gjort honom mottaglig för öfvergående intryck, men dessa intryck har han mycket snart skakat af sig. Han är och förblir den gamle oförbätterlige representanten af asiatisk fanatism, som ej vill inlåta sig i några kompromisser med verldens nya vägar och hellre gå en säker och ohjelplig undergång till mötes, än ge efter för dessa läror, som de otrogna, profetens fiender, förkunna och utbreda.

Jag öfverdrifver ej, då jag påstår, att muhamedanen i Indien går i spetsen för sina fanatiska trosbröder och att det envisaste motståndet mot vår civilisations ideer skall komma från honom. Jag grundar ej heller detta omdöme på de åsigter, som uttalas i mr W. W. Hunters för många år sedan utkomna »Våra indiska muselmaner», eller afser jag här särskildt vahabismens drifhus i Patna, eller de indiska moulviernas zelotism, utan jag talar af egen personlig erfarenhet, på grund af mina minnen från mitt förtroliga umgänge med indiska muhamedaner i högre

samhällsställning i många delar af den muhamedanska verlden, och särskildt med minne af de skaror halfnakna, vilda och ursinniga dervisjer, alla infödda hinduer, hvilka som vansinniga rusa fram genom islams länder och förefalla sina trosfränder af annat tungomål som demoner, förfärliga foster af religiös galenskap.

Samma drag har jag iakttagit hos de furstar och f. d. furstar, som på de ofantliga summor de erhållit för sina kronor lefva i pomp och ståt vid Thames' stränder och öfverhopas med utmärkelser och artigheter af drottningen och landets aristokrati, men som, oaktadt de förstå att vid sina tillfällen foga sig efter europeiska bruk, icke dess mindre äro intagna af det vildaste och djupaste hat till allt som är kristet.

Om vi fördomsfritt söka göra oss reda för orsakerna till denna bittra fiendskap, kunna vi ej upptäcka någon annan än detta hat, som alltid finnes mellan de styrda och de utländska herskarne i ett land, i synnerhet om de äro åtskilda af det djupa svalg, som bildas af olikheter i religion, seder och åskådningssätt, och framför allt om det är muhamedaner och kristna, som på detta sätt stå emot hvarandra. Det skulle knappast vara möjligt att finna någon annan väsentlig orsak till denna instinktmäs-

siga fiendskap. Visst är, att den ej kan sökas i den nu varande rajahns förändrade ställning, i jämförelse med hans föregångares under de infödda furstarne. Att ej se denna förändring, skulle vara att låtsa blindhet. Lag, ordning och fullkomlig trygghet ha, såsom vi längre fram skola visa, efterträdt det asiatiska godtycket och tyranniet samt den osäkerhet till lif och egendom, som förr var rådande..

Den förbättrade ställningen i Indien, den nyare kulturens välsignelser, de förtrycktas återinsättande i sin rätt skola här och der bland de lägsta folkklasserna röna erkännande och tacksamhet; men, ty värr, är det i Asien som i Europa, och i ännu högre grad, att de stora massorna följa sina utkorade ledare, vare sig religiösa eller sociala, och då det är dessa ledare, som förlorat mest på sakernas nya ordning, skola de ej låta blidka sig genom eftergifter af något slag.

Det skall dröja länge, innan folket i Asien blir öfvertygadt om bristerna i sakernas gamla skick och kan förmås att inse oligarkiens omensklighet och onaturlighet, och då England utöfvat ett mycket strängt tryck på just denna oligarki i den muselmanska delen af Indien och i sjelfva verket gifvit henne dödshugget, är det ej att undra på, om man i vissa kretsar redan nu talar om fördelarna af det ryska öfverväldet.

När jag med mina frågor gått dessa framstående och bildade hindostaner, som sade sig önska utbyta det britiska väldet mot ett ryskt, närmare in på lifvet och tillsport dem om den egentliga anledningen till deras nordiska sympatier, fick jag alltid till svar: »Ryssarne äro mera böjliga och mindre stela i sitt umgänge; deras karaktär, deras styrelsesätt och deras åsigter i allmänhet äro mera asiatiska än engelsmännens; de stå oss mycket närmare, och om ödet bestämt, att vi skola bära på ett utländskt välde, är det all sannolikhet för, att vi skola kunna skaffa oss bättre vilkor af dem än af engelsmännen.»

Liknande röster höra vi allt emellanåt äfven från den infödda pressen, i synnerhet den muselmanska, och ehuru jag ej är benägen att i dessa yttranden se ett uttryck af en verklig allmän mening, anser jag dock blotta uttalandet af sådana skäl för farliga tecken och är derför långt ifrån att dela den tillförsigt, som i vissa politiska kretsar i England råder med afseende på de känslor af tacksamhet, som hysas af dessa asiatiska adoptivbarn, hvilka med så många bekymmer och mödor och, tilläggom, med så stora kostnader blifvit vårdade och uppfostrade.

Men vi vända oss från denna till en annan fara. Det har på senaste tiden i den engelska pressen klagats mycket öfver de så kallade vasallstaternas öfver-

drifvet stora militärmakt. Dessa klagomål äro alls icke ogrundade, ty de 49,050,000 muhamedaner och hinduer, som lefva under infödda furstars välde, hvilka ha en armé af 349,800 man med 4,320 kanoner till sitt förfogande, skola sannolikt ej i ett ögonblick af fara visa sig mer tillgifna Englands intressen än de öfriga 200 millionerna asiater, som äro engelska kronans omedelbara undersåtar. Oaktadt deras militärstyrka, såsom sir Lepel Griffin nyligen visat, är af mycket tvifvelaktigt värde, kunna de dock bereda britiska regeringen svåra förlägenheter.

I detta afseende böra vi särskildt framhålla de tjugutvå muhamedanska vasallstaterna, och främst bland dem, på grund af deras ej obetydliga politiska vigt, Hyderabad, Bhopal och Bhavalpur. Det förstnämnda, med en folkmängd af 11 millioner, har 8,000 man rytteri, 36,000 man fotfolk och 725 kanoner; det andra, med en folkmängd af ej fullt en million, har 2,200 man fotsoldater, 700 ryttare och 60 kanoner, medan det tredje, ehuru endast egande en folkmängd af en half million, i följd af sin egenskap af gränsstat, underhåller en mycket större styrka.

Visserligen stå dessa muhamedanska vasallstaters trupper långt efter de engelska i krigsduglighet, men denna brist kan lätt ersättas med religiös fanatism. Ett upprop från en af dessa furstar till hela den-

muselmanska verlden skulle innebära den största fara för England äfven utan någon eggelse utifrån, och det är mig derför alldeles omöjligt att upptäcka dessa element till trygghet, som skulle göra den nordiske rivalens annalkande till Indiens gräns till en för England alldeles likgiltig sak. Ännu mindre förstår jag det låtsade eller verkliga lugn, som åtskilliga politiska kretsar i England ge sig min af, när det blir fråga om möjligheten af en sådan händelse. Ja, ge sig min af är rätta ordet, ty den störste optimist och ryssvän skall för sig sjelf nödgas erkänna riktigheten af den i detta fall så ofta använda liknelsen om dynamitfabriken och den illasinnade grannen och tyst medgifva den oundgängliga nödvändigheten, att ett utanverk uppföres i Afghanistan som den enda starka och pålitliga barrieren mellan de båda makterna. Att detta är den verkliga uppfattningen af saken, synes af de åtgärder, som nyligen vidtagits af samma engelska statsmän, hvilka *à tout prix* lita på rysk vänskap.

Jag vet mycket väl, att olika åsigter hysas i detta ämne, en olikhet, som blir lätt förklarlig, när man vet, att hvarje iakttagare vanligen bedömer indiska folkets sympatier från sin särskilda synpunkt. Det blir derför nödvändigt att i detta ämne citera en stor indisk auktoritet, sir Bartle Frere, som talar

af personlig erfarenhet. Han säger: »Men faran (af en revolution i Indien) är ej af detta slag: hon är tvåfaldig. Först och främst ha vi den fara, som Dost Mohammed i ett af sina samtal med Burnes träffande liknade vid den man fruktar, när man ser en främling titta öfver sin trädgårdsmur. Ni må aldrig så mycket säga er, att han är på andra sidan muren och att han ej gör något synbart försök att komma öfver; ni vet dock, att han ej är der i någon god afsigt, ni gör ert bästa att få bort honom och ger er ej någon ro förr än ni gjort det.

»Äfven om Afghanistan endast vore så mycket russifieradt, att ryska resande rörde sig fritt omkring i landet, att ryska officerare och soldater, som ej derför behöfde vara i ryska regeringens sold, utan endast vore öfverlöpare och vagabonder från Ryssland, exercerade emirens trupper, göte hans kanoner, kurerade honom och hans undersåtar, hvilken verkan skulle detta hafva i Indien? Kan någon, som är vid sina sinnens fulla bruk och känner något om Indien, betvifla, att ett sådant förhållande nu och under många kommande år skulle sprida oro öfver allt i Indien, utom bland denna stora massa af jordbrukare, som sköta sina sysslor på åkern utan att bekymra sig om politik tills domedagsåskan låter höra sig?

»Hvar enda engelsman, från generalguvernören ända ned till den lägste tjensteman, skall bli oroad. De skola inse, att en stor utländsk makt har lika mycket att säga öfver alla de oroliga klasserna, som vicekonungen och hans engelska ämbetsmän. Hvar enda furste och småfurste skall i Ryssland se en möjlig aspirant till väldet öfver Indien; alla de misnöjda och farliga klasserna skola komma i rörelse, färdiga att vid första vink resa sig, och alla de millioner, som ännu ha någon krigisk anda qvar, skola feja sina svärd och tro, att en ny tid med tillfälle att vinna krigarära och rikt byte står för dörren. Alla dessa element kunna hvilket ögonblick som helst sättas i rörelse af en rysk proklamation från Kabul eller endast af ett falskt rykte om en sådan, ty för att sätta några af dessa oroliga element i rörelse behöfver ryktet ej nödvändigt vara sant.»

Och att Ryssland ej skall underlåta att begagna sig af denna sårbara punkt hos sin rival, kunna vi taga för gifvet. Denna *ultima ratio* talas öppet om vid alla tillfällen, när stridens utsigter diskuteras. För att gifva våra läsare en föreställning om det oförblommerade språk, som begagnas vid sådana tillfällen, skola vi citera de ord general Soboleff använde i sin förliden januari i *Russ* meddelade brandskrift. »England», säger general Soboleff,

chefen för det asiatiska departementet i Petersburg, en man, hvars utalanden väga tungt i den politiska vågskålen, »England lägger en tung hand på de folk det beherskar; det förslafvar dem endast för att den engelska handeln må skörda fördelar och engelsmän kunna rikta sig. Engelsk despotism har medelbart varit orsaken till, att millioner i Indien dött hungersdöden. Och ändå utsprider den engelska pressen vidt och bredt, att Ryssland är ett land af barbarer. Tusentals af Indiens folk vänta, att Ryssland skall komma och befria dem».

När vi läsa sådana ord som dessa och fästa tillbörligt afseende vid det förut omnämda förhållandet beträffande omöjligheten att släppa Ryssland i Indiens närhet, måste vi en gång för alla uppgifva tanken på en gemensam gräns vid Indus så väl som den ofta framkastade planen om en fredlig och vänskaplig skiftning af det så kallade asiatiska bytet mellan de båda rvialiserande makterna.

I afseende på den förra måste vi helt och hållet instämma med sir Richard Temple, då han yttrar: »Det är möjligt, att i andra trakter en gräns skulle kunna uppdragas, på ömse sidor om hvilken de båda europeiska väldena i Asien skulle kunna lefva fredligt och i god grannsämja med hvar andra. Men denna gräns får ej sammanfalla med den nu varande

trans-Indus-gränsen till Britiska Indien, det vill med andra ord säga nästan med Indus sjelf. Det skulle vara omöjligt för de båda rikena att lefva vid hvarandras sida i ömsesidig tillit och vänskap. Ryssland skulle möjligen ej kunna med vapenmakt sätta sig i besittning af Afghanistan: en sådan ockupation skulle visa sig lika svår för ryssarne, som den visat sig för engelsmännen. Men det kunde utsträcka sin diplomatiska kontroll och sitt inflytande ända upp till de bergpass, som äro Indiens portar till Centralasien.

»Sådana händelser eller förhållanden skulle göra ett djupt intryck på den ofantliga massan britiska undersåtar i Indien, särskildt på de bildade klasserna, äfven som på de af infödda herskare styrda staterna. Det har visats, huru spridningen af högre bildning allt mer väcker infödingarnes intresse för politiska angelägenheter och hur vigtiga och talrika de under infödda herskare stående rikena i sjelfva verket äro. Verkningarna icke blott af grannskapet, utan äfven af den omedelbara beröringen med en sådan makt som Ryssland skulle kännas öfver hela det indiska väldet. Om en sådan beröring skulle undergräfva lojaliteten hos så många olika nationaliteter, behöfver här ej undersökas, visst är, att dess verkningar skulle vara ofantliga.

»Englands förhållanden till Indien skulle då bli helt andra än de nu äro. En af de vigtiga följderna måste bli, att England skulle nödgas i Indien underhålla en betydligt större europeisk truppstyrka än nu. Men blefve en väsentlig tillökning af den europeiska garnisonen nödvändig, då skulle oundvikligen en stor del af den engelska armeen bli fastläst i Indien. Hvilka militära och finansiella svårigheter en sådan nödvändighet skulle medföra, behöfver jag ej närmare påpeka.»

Hvad den andra planen beträffar, den om en fredlig skiftning af bytet, en plan, som i synnerhet omhuldas af de kontinentala makter, i hvilkas intresse det ligger att afvända alla förvecklingar, som skulle kunna korsa deras egen politik, och mycket litet fråga efter, om det går Storbritannien väl eller illa, behöfver jag knappast säga, att en sådan plan är lika dåraktig som egoistisk och knappast värd att tagas i betraktande. Att inbilla sig, att det förstoringslystna Ryssland skall i århundraden mödosamt kämpat sig fram genom Centralasiens ofruktbara stepper för att till sluts nöja sig med besittningen af de tre khanaten och turkmenlandet — en besittning, som aldrig skall betala igen de dryga offer af blod och penningar den kostat — är verkligen mer än politisk kortsynthet. Kan någon verkligen tro, att

Ryssland, sedan det under detta århundrade gifvit ut öfver aderton hundra millioner kronor på utförandet af sin gamla favoritplan, nu skulle stanna vid sjelfva porten till Indien och kunna motstå frestelsen, som lockar från det soliga landet vid Ganges och Indus?

Nej, jag kan omöjligt tro på uppriktigheten af en sådan plan. Det skulle helt enkelt vara det samma, som att invagga England i falsk säkerhet och uppmuntra Ryssland att rycka sin rivals Akilleshäl ännu närmare. Ty vare sig Ryssland ämnar använda Indiens nyckel till att öppna Bosporens portar, eller det fikar efter besittningen af det rika Indien för att kunna komma ned till det stora hafvet i söder, har det i båda fallen ondt i skölden mot England, mot vår civilisations heliga sak i östern, och mensklighetens ännu heligare intressen.

ELFTE KAPITLET.

Jämförelse mellan den engelska och ryska civilisationen i östern.

Sedan jag hittills uteslutande talat till den engelska allmänheten om den politiska striden mellan England och Ryssland i Centralasien, skall jag nu vända mig till de europeiska och amerikanska läsare, som äro intresserade af frågan, och söka bevisa dem, att mina sympatier för engelsmännens sak ej endast hvila på en omotiverad nyck, att jag älskar det ena och hatar det andra, utan att mina sympatier ha sin grund i ett långvarigt, praktiskt och teoretiskt studium, i ett sorgfälligt och opartiskt vägande af de resultat, dessa båda representanter för vår vesterländska civilisation hittills på sina särskilda verksamhetsfält kunnat uppvisa.

Detta jämförande studium af de båda civilisationerna kunde med rätta göra anspråk på att behand-

las i en bok för sig och skall här, inom den trånga ramen af ett enda kapitel, göra en mycket klen figur. Men jag anser ovilkorligt nödvändigt att åtminstone antyda de hufvudpunkter, hvari de skilja sig åt, smickrande mig med den förhoppningen, att denna centralasiatiska fråga, så länge försummad af våra diplomater, ja, äfven förlöjligad af en viss klass af våra politiker, skall ej blott intressera England och Ryssland, utan äfven hvarje civiliseradt samhälle i verlden. Hon är ej en centralasiatisk, utan en strängt europeisk fråga af en vidt omfattande, politisk och civilisatorisk betydelse.

Då Ryssland — så läsa vi hos många franska och tyska politiska författare — är af asiatiskt ursprung och dess samhällslif utmärker sig genom många rent asiatiska drag, är det långt mer än England i stånd att utbreda vår vesterländska civilisations läror och grundsatser och i Asiens halfbarbariska länder införa en stadgad ordning och styrelse samt mera passande för detta värf än den stele, kalle, oböjlige engelsmannen.

Under mina nu nära tjuguåriga meningsbyten rörande denna fråga har jag ofta fått höra, att jag förbiser den vida klyfta, som skiljer den fullkomligt europeiserade engelmannen från den i en urgammal kultur stelnade asiaten, och i följd deraf gerna

glömmer, att en mindre förfinad odling, som intar en mellanställning mellan två motsatta kulturer, helt naturligt skall och kan vara en verksammare förmedlare, och att alltså det ryska samhället, hvilket så att säga står på gränsen till båda kulturverldarna, skall i orienten med större framgång kunna sprida vår vesterländska odling.

Nå väl, jag har aldrig känt någon lust att bli ansedd för en fanatiker, ej heller satt en ära uti ett halsstarrigt förnekande; ty jag har alltid medgifvit och medgifver äfven nu, att den ryska civilisationen, med alla sina fel och skuggsidor dock står öfver den kultur, som har sin rot i muhamedanismen och som, så fruktbar den senare än förr må ha varit, nu mera ej är någon ting annat än afsägelsen af den enskildes sjelfbestämningsrätt och ett återfall i gångna tiders mörker. Det vore ett gagnlöst försök att neka, att Ryssland, genom införande af en stadgad styrelse i de hittills barbariska trakterna af Asien, tillskyndat dessa våra olyckliga medmenniskor en stor mängd välgerningar. Men jag ber att få fråga: kan det af Ryssland framkallade tillståndet verkligen kallas civilisation, och innehåller det ens den mattaste stråle af detta härliga ljus, som vi kalla det kristna vesterlandets nyare kultur? Och dessutom, hvem skulle väl kunna klandra oss, om vi, som

känna tillvaron af en renare kanal, en mera upplyst fackelbärare, och endast vilja gifva den förtryckte orientalen det bästa, önska utbyta den tvetydige och opålitlige ryske agenten mot den trognare representanten för våra ideer?

Men då sakförhållanden äro vältaligare än teorier, skall jag låta alla de nationaliteter, som nu i nära fyra hundra år genomgått den ryska civilisationsprocessen, passera revy inför läsaren, och han skall med mig erkänna, att de, långt ifrån att ha vunnit någon ting, tvärt om både moraliskt och materielt förlorat och ännu i denna dag äro lika långt från någon föreställning om vår vesterländska kultur som någon af deras bröder, som lefver under ett fanatiskt muhamedanskt välde.

Kasta vi då först blicken på de nära en half million kasanska tatarerna, en andligt begåfvad gren af den turkiska stammen, skola vi finna, att, med undantag af några få drag på ytan, ej det minsta spår af nittonde århundradets verld kan upptäckas i dessa inbitna asiaters sociala och politiska lif. Om vi undantaga en eller ett par tatariska böcker, innehållande en mycket primitiv undervisning i geografi, rysk historia och öfversättningar af ryska fabler, kunna vi med fog påstå, att ryska regeringen ej gjort det minsta för att höja denna befolknings and-

liga bildning. De befinna sig allt jämt i en moralisk dvala, och all den själsodling de ega ha de att tacka de skolor för, som de sjelfva inrättat och underhålla. I Kasan finnes visserligen en af staten grundad skola, men undervisningens riktning och anda äro strängt ryska och dess ändamål intet annat än att förvandla tatarerna till grekisk-kristna och ryssar, att de så mycket lättare må kunna uppslukas af den ofantliga moskovitiska statskroppen.

Samma anmärkning gäller om basjkirerna, en likaledes talrik, i Uralbergen bosatt gren af den turkisk-tatariska stammen, som sedan urminnes tider bebott detta land och, oaktadt de för nära två århundraden sedan kommit under ryskt välde, i moraliskt och materielt hänseende befinna sig i ett ännu sämre tillstånd än sina bröder vid Volga. Utarmade, sedda öfver axeln och förlöjligade af den fanatiske ortodoxe ryssen, ha de sett sitt antal smälta i hop till nära hälften af hvad det en gång varit.

Samma iakttagelser skulle vi kunna göra ända till Tobolsk i nordost och Altai i söder. Öfver allt skulle vi träffa på det förhållandet, att vid den ryske nybyggarens uppträdande landets äldre innevånare hastigt försvinna och att regeringen, långt ifrån att skydda den grymt förtryckte undersåten,

tvärt om uppmuntrar den ryske kosackens, popens och köpmannens förstörelseverk.

Till bekräftelse på hvad vi här sagt skola vi låta en rysk resande tala, genom att återgifva följande ställe ur en uppsats af hr Yadrintzeff i *Russische Revue:* »Nomadernas område blir med hvar dag allt mindre. Altaistammarna utträngas af ryssväsendet från sina berg, skogar och dalar, och skogsbon plundras på det mest samvetslösa sätt af ryssarne, som för detta ändamål använda allt slags list, bedrägeri och våld. Altainomaden får för sina produkter, såsom cedergummi, ekorr- och sobelskinn, samt nötkreatur de pris, den ryske köpmannen sjelf bestämmer, medan han för de ryska fabriksvarorna måste betala oerhörda pris, t. ex. för kläde, som kostar 60—70 kopek, 3 rubel, och för bomullstyg, som kosta 18 kopek, 40 kopek alnen. Han blir dessutom skamlöst uppskörtad medels ocker och hans helsa i grund ruinerad genom bruket af det mördande vodkigiftet, så att den tid ej är långt aflägsen, då Sibiriens talrika invånare, redan nu utarmade och decimerade af sjukdom, endast till namnet skola finnas qvar.»

Inför denna stränga, men sanna anklagelse förefaller den namnkunnige general Skobeleffs beskyllning, att England lägger en tung hand på sina folk, att

det gör dem till slafvar endast på det den engelska handeln må blomstra och engelsmän rikta sig, onekligen något besynnerlig, och läsaren skall finna, att jag varit mer än frikostig på loford, då jag kallat de ryska civilisationsförsöken i Asien en välgerning för menskligheten.

Jag vet dock mycket väl, att Rysslands vänner alltid skola hitta på ett eller annat skäl att ursäkta den moskovitiske civilisatören.

Särskildt hvad detta fall beträffar skola de helt visst säga, att misslyckandet ej kan tillskrifvas brist på förmåga hos herskaren, utan det halsstarriga motstånd det muhamedanska samhället nästan öfver allt gör mot europeiska eröfrares civilisationsförsök, och de skola bland andra exempel åberopa sig på muhamedanerna i Algeriet och särskildt den indiska kejsarinnans muselmaniska undersåtar. Hvad jämförelsens senare del beträffar, skola vi tala om den längre fram; men för att visa hur ytterst resultatlösa Rysslands civiliserande bemödanden varit, måste vi påpeka, att de lyckats lika litet i fråga om dessa främmande nationela element under dess välde, som för länge sedan blifvit kristna och, såsom tillhörande den grekisk-ortodoxa kyrkan, voro helt och hållet tillgängliga för den ryska kyrkans och statens civiliserande inflytande.

Låt oss taga till exempel tsjuvasjerna, som bo på högra Volgastranden och äfven på den venstra i sydostlig riktning ända till Orenburg samt allt sedan 1524 varit czarens undersåtar. Detta turkiska folk, som räknar nära 600,000 själar, hade 1743 omfattat kristendomen. De ligga helt och hållet i den ryska förvaltningens järnhänder och ha, oaktadt de äro synnerligt fredliga jordbrukare, ej haft det minsta gagn af sina nya herrars bemödanden att civilisera dem. Tsjuvasjen är lika okunnig och vidskeplig som tillförene; han är endast till namnet kristen; i hemlighet dyrkar han alla sin gamla hedniska religions gudar, ett förhållande som kan vara af intresse för etnografen, men är en stående skam för denna ryske civilisation, hvars framgångar den ryske kolossens vänner på senaste tiden med sådan ifver trumpetat ut för verlden.

Ställningen bland de ugriska folkstammarna, såsom tsjeremisserna, votjäkerna, syrjänerna och vogulerna, är ännu eländigare. Deras dagliga lif, deras sätt att tänka och deras samhällsförhållanden visa ej det minsta spår till inflytelse af vesterländsk odling. De ha undergått föga eller ingen förändring, sedan de kommit under czarens faderliga spira, hvars regering, nöjd med att skapa lydiga och villiga skattdragare, ej tänker det ringaste på att förbättra lifsvilkoren för det folk, hon tagit under sin vård.

Följden af denna oförsvarliga försummelse har helt naturligt blifvit den, att de underkufvade främmande folkelementen, som uppslukats af moskovitismen, allt mer hopsmälta, såsom man lätt finner vid en statistisk jämförelse mellan folkmängdssiffrorna för ett halft århundrade sedan och nu. Jakuterna långt bort i norr vid Lenas stränder ha smält ihop till nära hälften af sitt förra antal. Vogulerna äro nästan på väg att helt och hållet dö ut, och Krimtatarerna, ett namnkunnigt eröfrande folk, som vid början af förra århundradet räknade nära en half million själar, ha sjunkit ned till 80,000. Samma förfärande folkminskning kan iakttagas hos nogajtatarerna. De ryktbara och sjelfständiga bergsborna i vestra Kaukasus ha nästan helt och hållet försvunnit, och det är ingen öfverdrift att säga, att etnografen, som vill skildra de under Rysslands välde lefvande nationaliteterna af främmande härkomst, måste uppstämma en grafsång och söka efter stället der det folk, han gjort till föremål för sina forskningar, haft sitt hem.

Och hur kan det också vara annorlunda, och hur kunna vi af rysk civiliserande verksamhet vänta bättre resultat? I öfverensstämmelse med ordspråket, att floden ej kan stiga högre än källan, vore det orimligt att af ryska regeringen begära, att hon skall

meddela sina undersåtar en högre grad af kultur än hon är i stånd att lemna. Ett samhälle, der grundvilkoren för en förvaltning saknas, bestickning, försnillning och korruption höra till ordningen för dagen, der nästan hvar enda statens tjenare, vare sig civil eller militär, i första rummet ser sitt eget personliga intresse till godo och ej har det aflägsnaste begrepp om pligt, heder och fosterlandskärlek, är det nästan en omöjlighet att åstadkomma denna på lag och rätt grundade styrelse, som är så oundgänglig för massornas välfärd. »Gud är i himlen och czaren långt borta i norr», utropar det stackars offret för de ryska ämbetsmännens oerhörda grymhet. Hans tårar falla på jorden, och hans förtviflade blick riktas uppåt mot himlen, men han underkastar sig frivilligt och klippes som ett får in på bara kroppen.

Jag skulle i oändlighet kunna fortsätta denna skildring af det sakernas nya tillstånd, Ryssland skapat i Centralasien, ett tillstånd som blifvit så lofprisadt af dess fanatiska, men ytterst okunniga och kortsynta beundrare. Jag skulle kunna och skall äfven vid ett annat tillfälle gifva utdrag från bref, som kommit mig till handa från vänner i Centralasien och äro fulla af de mest upprörande bevis på rysk orättvisa och grymhet. Men dessa få antydningar skola, hoppas jag, för tillfället vara nog att öfvertyga läsaren,

att den ryska civilisationen i Asien ännu lemnar mycket öfrigt att önska, och att vi äro fulkomligt berättigade att göra oss den frågan: är detta den härliga upplysning, för hvars skull vi skola låta främmande nationer falla under Rysslands spira, är denna civilisation ett pris af nog högt värde, att vi derför skola äfventyra ett välde sådant som Englands, till hvilket hela menskligheten står i tacksamhetsskuld för de ädlaste eröfringar på det sociala ej mindre än på det politiska fältet, och af hvilket de åt dess vård anförtrodda folken mottagit så stora välgerningar?

Jag frågar framför allt, hvar är den europé, hvars bröst ej skulle svälla af stolthet vid den härliga anblick, som möter hans ögon i Indien, der ett simpelt och anspråkslöst handelskompani började med ett försök att skaffa sig en marknad för sina varor och slutade med uppbyggandet af ett jättevälde på 1,500,000 eng. qvadratmil och en folkmängd af nära 250 millioner, ett välde som i omfång och betydenhet öfvergår hvarje annan koloni, som hittills af en eröfrare grundats i ett främmande luftstreck och under så olika sociala och politiska vilkor, ett välde, der de kufvade folkens förenade andedrägt skulle vara tillräcklig att blåsa det lilla element, som representerar det herskande folket, ut i hafvet, men

der icke dess mindre skuggan af en enda engelsman är tillräcklig att injaga fruktan hos ofantliga folkmassor och skaffa lydnad och aktning för den från det fjärran landet i vester införda civilisationens läror?

Denna anblick, jag upprepar det, kan omöjligt lemna åskådaren af denna utomordentliga scen kall och likgiltig; ty han måste der finna det kraftigaste bevis på vår vesterländska kulturs öfverlägsenhet, på den framgång, som krönt det okufliga modet, den sällsynta själsnärvaron och uthålligheten hos män, som uppfostrats i den nyare civilisationens högsta och ädlaste grundsatser, och slutligen skall han lära sig inse, att fria institutioner, uppburna af känsla för rätt och billighet, äfven kunna trifvas på asiatisk jord.

Om den värme, hvarmed jag talar om Englands verk i Indien, skulle af någon anses för en öfverdrifven beundran, skall jag endast be att få erinra honom, att det är f. d. dervisjen, f. d. effendin och resanden bland de österländska folken som en af dem sjelfva, hvilken talar i dessa rader. Det är en man, som gjort den österländska karakteren till föremål för mångåriga studier och som derunder kommit till den öfvertygelsen, att det är lättare att få en lastad kamel att gå genom ett nålsöga, än att

i österländingens stockkonservativa sinne bereda insteg åt någonting liknande reform, förändringar och nya ideer.

Tillägger jag nu, att Hindostan är vaggan och källan för alla de egenskaper, som utmärka det österländska tänkandets äkta och oförfalskade art, med alla dess underliga åsigter om lifvet, politiken och religionen, skall den vänlige läsaren lätt fatta min utomordentliga förvåning, då jag såg, hvilken framgång de engelska civilisatörerna redan vunnit i sjelfva asiatismens drifhus, Indien. Endast de, som varit ögonvittnen till de utomordentliga ansträngningar och strider, som i Turkiet och Persien föregingo äfven den obetydligaste reform, endast de som sett, huru de infödda herskarnes goda afsigter ledo skeppsbrott mot vidskepelsens, den blinda fatalismens och det inrotade egensinnets orubbliga klippa, kunna till fullo uppskatta värdet af det arbete engelsmännen utfört i Indien.

Man skall säkerligen ej begära, att jag här skall framlägga ens en öfversigt af alla hit hörande detaljer, ty hvad de dryga volymerna af H. S. Cunninghams »British India and its rulers» eller sir Richard Temples »India in 1880» endast kunde gifva i hastiga, om än tydligt uppdragna konturer, skulle jag svårligen kunna sammantränga inom ramen af ett enda kapitel. Jag

vidrör endast hufvudlinierna i denna stora tafla, när jag säger, att vår vesterländska civilisations anda som en förtrollning utbreder sig öfver det ofantliga området af denna asiatismens klassiska jord, och gryningen af en ny tid kan endast undgå dem, som, förblindade af afund och afsigtlig missuppfattning, begärligt söka upptäcka fel och brister der, hvarest lysande resultat ligga öppna för allas ögon.

Vi läsa vanligen på kontinenten, att dessa en bättre civilisations fördelar dyrt köpas af infödingen till priset af en utomordentligt hög beskattning, och förtalarne gå derhän att påstå, att *ryoten* är tyngre beskattad än någon jordbrukarbefolkning i Europa. Till vederläggning af ett sådant påstående skall jag här återgifva några ord, som en ej just för värman af sina engelska sympatier bekant hindu en dag yttrade till mig:

»På våra inhemska herskares tid kunde vi genom mutor och oordningar i förvaltningen flere år å rad slippa betala skatt. Vi lade betydligt på hullet; men hvad godt hade vi väl deraf? En vacker dag slog rajahn eller någon af hans ämbetsmän plötsligt ned på oss, och vi måste betala ut icke blott hullet, utan stundom äfven skinnet, ja, benen med på köpet. Nu ha vi starkt tycke af en mjölkko; vi fodras väl och regelbundet med ordning och rättvisa

i den af utländingar ledda förvaltningen; men de mjölka oss äfven regelbundet, och slutet på hela visan är, att vi spara ej blott skinn och ben, utan äfven litet af hullet dessutom och i det hela ha det temligen bra.»

Men för att lemna österländska bilder å sido, skola vi vända oss till officiela siffror och till belysning af den nu varande beskattningsskalan återgifva följande utdrag ur hungernödskomiténs berättelse:

»Medelbeloppet af all beskattning på hela befolkningen, grundskatten inberäknad, utgör 4 s. på hvar person. Jordegarne betala omkring 5 s. 6 d. (44 annas) på hvar person, men oberäknadt den grundskatt, de betala till staten, utgör deras andel i beskattningen 1 s. 9 d. (14 annas) på hvar person. Jordbruksarbetarne betala afgifter för de spritdrycker och det salt, de förbruka, uppgående till 1. s. 8 d. (eller 13 ½ annas) på hvar person, eller hvar familj betalar omkring 14 dagars arbetslöner. Handtverkarne betala omkring 2 s. (16 annas) på hvar person eller vid pass medelförtjensten för fem arbetsdagar. Köpmän betala 3 s. 3 d. (26 annas) hvar. Men hvarje inföding, som ej drifver handel eller eger jord och ej bryr sig om att förtära spirituösa drycker eller begagna engelskt kläde eller järn, behöfver endast betala en årlig afgift af 7 d., för det salt han per-

sonligen förbrukar, och för en familj af tre personer uppgår denna afgift till 1 s. 9 d. eller omkring fyra dagars arbetslön för en arbetare och hans hustru.»

Jag vill nu fråga Storbritanniens bittra klandrare, om den ofvannämda beskattningen verkligen är en så dryg betalning för den trygghet, Indiens infödingar åtnjuta, för befrielsen från det tyranni och den despotism, de under sina infödda herskares välde måste utstå, för den upplysning, de få i de af styrelsen underhållna skolorna, för de ofantligt förbättrade kommunikationsanstalterna, med ett ord för alla det civiliserade lifvets och den moderna utvecklingens fordringar.

Om häftiga deklamatörer mot England äro likgiltiga för det faktum, att ohyggliga brott, såsom *thagi* eller resandes öfverfallande och strypande på ensliga vägar, och *dacoity* eller stråtröfveri, som, i följd af vildheten och djerfheten hos några klasser, samt rädslan och undfallenheten hos andra, förr voro mycket vanliga, nu nästan helt och hållet försvunnit och att, enligt ett österlänskt talesätt, »ett barn kan gå tryggt på stora landsvägen med en korg, full af guld, på hufvudet», i följd af den säkerhet polisen åstadkommit, kan jag åtminstone ej dela denna likgiltighet, när jag erinrar mig den fruktan och oro, resande och karavaner äro utsatta för i alla delar

af det muhamedanska Asien, ja, äfven i ryska Kaukasien.

Det är engelsmännens stränga lagskipning, som gjort slut på det förfärliga *sati* eller bruket att hinduiska enkor brändes lefvande på sina mäns grafbål, och det är samma lagskipning, som gjort slut på den upprörande seden att döda späda flickbarn, i följd hvaraf hundra tusen små oskyldiga varelser årligen dränktes i Ganges' heliga vatten. Det är den britiska styrelsens järnhand Indien har att tacka för, att upplopp och oordningar, som hade sin grund i de olika sekternas och religionsbekännelsernas fanatism och inbördes hat, att barnstöld, förfalskning, äktenskapsbrott och mened stäfjats vida kraftigare än förr genom religionens läror och rajahns fala ämbetsmän.

Den engelska lagen känner ingen skilnad mellan trosläror och färg eller kast och rang, och jag kan lätt föreställa mig, hvilken förvåning kejsarinnans indiska undersåtar måste erfara, när den engelska domstolen fäller utslag till förmån för infödingen i ett mål, der kärande parten är en engelsman, och när han finner, att äfven regeringen sjelf kan tappa inför rätta, märk väl i orienten, der ett gängse ordspråk säger: »i en process mot padisjahn vare profeten din sakförare!»

Näst efter införandet af ordning och trygghet i det offentliga och sociala lifvet, lade sig den engelska regeringen särskildt vinn om att förbättra den jordbrukande klassens tillstånd och höja jordens afkastning. Som bekant, äro asiatiska länder beroende af konstgjord bevattning genom kanaler, som medels sinnrika anstalter ledas från källor: regn, fruktbarhetens hufvudkälla i tempererade klimat, äro i orientens torra luftstreck mycket sällsynta. Dessa bevattningskanaler utgöra asiatiska länders verkliga rikedom och välstånd. I forna tider sökte de österländska herskarne odödliggöra sitt namn genom anläggande af sådana ledningar, men den murkna och förfallna muhamedanska verlden har längesedan upphört att genom kanalgräfning fylla, hvad den styfmoderliga naturen lemnat ogjordt.

Det är derför ett stort verk Indiens engelska herskare utfört, då de äfven i detta fall återkallat de stora infödda furstarnes länge sedan försvunna tider genom att dels iståndsätta de gamla, ännu befintliga kanalerna, dels med betydlig kostnad gräfva nya.

För att göra oss en föreställning om storleken och omfattningen af det sålunda skapade kanalsystemet, skola vi erinra, att hela den sammanlagda längden af hufvud- och sidokanalerna i presidentskapen Bengalen, Madras och Bombay uppgår till

700 sv. mil, i Pendjab till 220, i Sind till 800, i Norra Indien till 1200, i allt till nära 3000 sv. mil, oberäknadt mindre, ej tillräckligt kända spridningskanaler. Den nu bevattnade arealen uppgår i Madras och Bombay till 1,900,000 acres, i Behar och Orissa till 360,000, i de nordvestra provinserna till 1,450,000, i Pendjab till 1,350,000 och i Sind till 1,250,000 eller i allt till 6,310,000 acres eller nära sex och en half millioner acres. Det kapital, staten nedlagt på detta kanalsystem, kan beräknas till omkring tjugu och en fjärdedels millioner pund sterling (mer än 360 millioner kronor), som i nettobehållning gifva en ränta af 6 procent. (Sir Richard Temple »India in 1880»).

Då vi läsa dessa siffror, fatta vi lätt, hur Indien förlidet år kunde sända till England 10 millioner cwt. hvete, mot 1 million för tio år sedan, en export, som gör sig känbar i södra Ryssland, Ungern och hela Europa, men i synnerhet i Amerika, samt sannolikt skall antaga ännu större omfång och utöfva ett betydligt inflytande på verldens spanmålshandel.

Medan jag talar om dessa Englands lyckliga åtgärder för höjande af Indiens jordbruk, kan jag ej underlåta att nämna, att Ryssland ett ögonblick hade för afsigt att följa sin britiske rivals exempel och för nu nära tio år sedan började gräfva en kanal

från Sir-darja till den s. k. Hungriga steppen. Arbetet började under starka trumpetstötar i tidningarna, och det gjordes en tid mycket väsen af det, men det tog snart ett snöpligt slut i följd af de försnillningar, som begingos af de dermed ombetrodda officerarne. Dessas fickor mättades, men steppen är allt jämt lika hungrig som någonsin.

När, trots regeringens bemödanden, naturolyckor omintetgjort landtbrukarens arbete och landet hemsökts af hungersnöd, har regeringen alltid gjort stora ansträngningar för att lindra nöden. Från 1873 till 1879 ha flere distrikt hemsökts af hungersnödens förfärliga plågoris. Vi sågo då det rörande skådespelet, huru det aflägsna vesterns kristna invånare, huru Englands folk skyndade att bispringa sina döende bröder i det fjärran brahminska och muhamedanska österlandet. På den britiska pressens upprop svarade tusenden med frivilliga bidrag; Londons lordmayor satte sig i spetsen för rörelsen, och endast vid två tillfällen insamlades summor till ett belopp af nära en million pund sterling. Man kan lätt tänka sig, hvilken moralisk verkan denna hjelp skulle ha på Indiens fanatiska muhamedaner, hvilka i ett dylikt fall skulle vägrat att ge den nödlidande kristne ett enda öre. Regeringen gaf sitt bidrag genom anordnande af en stor mängd nyttiga arbeten,

som gåfvo sysselsättning åt flere millioner personer, genom kostnadsfritt underhåll af ytterligare flere millioner samt i allmänhet genom en utgift af statsmedel, som från 1874 till 1879 beräknats till en summa af 16 millioner pund sterling.

Vända vi oss nu till den upplysning, som Indiens utländska herskare gifvit dess infödda befolkning, kunna vi med skäl säga, att allmänna undervisningen och literaturen knappast någonsin under de mest berömda infödda herskarne voro så vårdade och uppmuntrade, som nu under den kristne eröfrarens välde. Muhamedanerna hänvisa med berättigad stolthet på sin profets yttrande: »Sök lärdom från vaggan till grafven» eller »gå efter vetande, vore det än till Kinas gräns», men jag kan försäkra mina läsare, att lärdom och vetande aldrig af muhamedanska furstar åtnjöto denna utomordentliga omvårdnad, som våra i sina bibliotek begrafna teoretiker så ifrigt bemöda sig att upptäcka hos några af den muhamedanska verldens stora furstar. Deras lärdom och vetande bestodo hufvudsakligen af teologi, grammatik och skolastisk spekulation och egdes endast af en mycket liten krets af män; medan den lärdom och det vetande, som beskyddas af representanterna för vår odling i Indien, afse att sprida ljus bland de stora massorna, utgifva böcker och skrifter för

folket, höja den allmänna bildningen och dermed måtta ett dödshugg mot kast- och rangskilnaderna.

Indiens undervisningssystem, med dess primär- och normalskolor samt de tre universiteten i Calcutta, Madras och Bombay, kostar staten en årlig summa af 800,000 pund (öfver 14 millioner kronor) eller omkring en fyrtiondedel af statsinkomsterna. I Indien finnas 65,500 undervisningsanstalter, omfattande skolor och akademier af alla slag. Lärjungarnes antal uppgår till nära 2 millioner, af hvilka 72,200 äro flickor, som undervisas i särskildt för dem inrättade skolor. Detta antal skolbesökande barn är visserligen ej synnerligt stort, ty det kan endast uppvisa nio lärjungar på ett tusental af befolkningen; men hvar i den muhamedanska verlden finna vi en så pass stor medelprocent, och hur stort är det antal basjkiriska, kasan-tatariska och tsjuvasjiska skolor, som underhålles af Ryssland, i jämförelse med denna siffra?

Märk dessutom, att från dessa af britiska regeringen understödda skolor och universitet utgår årligen en mängd infödingar, hvilka ej blott äro förtrogna med Englands literatur, utan äfven med flere grenar af den nyare naturvetenskapen, och att höra en mörkhyad asiat citera Shakspeare och Homeros är ingen ting ovanligt. Beträffande literaturen böra vi nämna, att

många värdefulla arbeten i historia och skönliteratur, ja, äfven i brahminisk och muhamedansk teologi blifvit på regeringens bekostnad utgifna på landets egna språk. Under loppet af ett enda år ha sålunda utgifvits nära 5000 särskilda arbeten, af hvilka 550 varit skrifna på engelska, 3,050 på de nu talade språken och 1,370 på Indiens klassiska språk samt 570 på mer än ett språk.

Låt oss slutligen tillägga, att inhemska tidningar, som fritt diskutera regeringens åtgärder och landets politiska angelägenheter, med hvar dag ökas i antal och spridning samt i fritt och oförskräckt språk nästan börja täfla med det engelska moderlandets press. Deras antal uppgår till flere hundra och deras spridning till flere hundra tusen exemplar.

Jag skall sluta denna jämförelse mellan Englands och Rysslands civilisatoriska bemödanden med en hastig blick på den stora lättnad och hastighet i fortkomst, som järnvägsbyggnaderna i Indien gifvit. Liniernas hela längd uppgick 1873 till 810, sju år derefter, 1880, till 1,230 och 1883 till 1,470 sv. mil: ett ofantligt järnvägsnät, som i alla riktningar utbreder sig öfver halfön, i anläggning kostat öfver 200 millioner pund sterling (3,600,000,000 kronor), och hvaraf en del tillhör af staten subventionerade bolag, en annan del staten och en tredje del skyddssta-

terna. Sant är visserligen, att engelsmännen sjelfva draga största vinsten af järnvägarna, då de kunna begagna de olika linierna för strategiska syften och för utveckling af sin handel på Indien; men infödingarne skörda ej synnerligt mindre fördel deraf, då de nu kunna färdas långa sträckor till ett pris, som säkerligen är det billigaste i hela verlden.

När vi höra, hvilken mängd lättnader och beqvämligheter infödingarne erhålla för de skatter, de utgöra till staten, kunna vi ej annat än finna den i Europa rådande föreställningen, att Storbritannien utsuger Indien och riktar sig på dess bekostnad, löjlig från början till slut. Slå vi t. ex. upp sir Richard Temples ofvannämda arbete, skola vi finna, att de ordinarie inkomsterna af skatter och andra afgifter 1880 uppgingo till omkring 67 millioner, medan de ordinarie utgifterna under åren 1879—80 och 1880—81 uppgått till 67 $^1/_2$ och 66 $^3/_4$ millioner pund sterling.

Det är derför löjligt att, som Englands fiender göra, påstå, att britiska statskassan årligen får ett betydligt öfverskott från de indiska finanserna. Hvad England får af Indien, skola vi tala om i nästa kapitel; här ville vi endast uppdraga en jämförelse mellan de medel, de båda representanterna för vår vesterländska kultur i Asien hittills användt för att sprida en bättre civilisation och bland orientalerna utbreda

den insigten, att våra eröfringar, ehuru grundade på öfverlägsenhet i materiel styrka, gå ut på att skänka menskligheten i det fjärran österlandet välgerningarna af vår högre civilisation.

I Ryssland, der de besegrade folken äfven kufvats af en öfverlägsen styrka, se vi dem antingen helt och hållet försvinna eller framsläpa en eländig tillvaro under de ytterligt fala ryska ämbetsmännens tyranni, oordningar och ohyggliga missbruk, och gryningen till en bättre tid gömmer sig der ännu i en aflägsen framtid.

I Indien deremot önskar »massan af den ofantliga befolkningen ingenting så mycket, som just det lugn hon åtnjuter under Englands starka, milda och rättvisa spira, der hvar och en kan i fred och trygghet skörda frukterna af sitt arbete, ej tvingas att mot sin vilja lemna ifrån sig sin egendom, kan lugnt insomna utan fruktan för öfvervåld, erhålla upprättelse för den oförrätt, hans granne tillfogat honom, ostörd förrätta sin andakt efter sin religions föreskrifter och i staten se en fader och beskyddare.»

Jag frågar nu: kan någon fördomsfri, rättänkande europé ännu vara i villrådighet om, åt hvilkendera makten han bör ge företrädet i fråga om Asiens civiliserande, och är det ej en skam, att europeiska nationer, under inflytelsen af småaktig afund-

sjuka och nationalfåfänga, ofta äro till den grad förblindade, att de upphöja Ryssland på Englands bekostnad?

Der det gäller mensklighetens heliga sak, få vi ej låta våra åsigter inskränkas inom nationela gränser; de böra höja sig öfver dem och med redligt allvar söka lyfta sig upp till den intellektuela och moraliska ståndpunkt, som ger den vidsträcktaste och mest omfattande utsigten. Så länge nationalitetsideen går i spetsen i striden för civilisationen, hvilken jag anser enahanda med menskligheten, är han värd hvarje ädel menniskas hängifvenhet; men från det ögonblick ideen, glömmande sin stora uppgift, blir skadlig och angriper det civilisationens höga syfte, han en gång kämpade för, utropar jag: »ned med en sådan idé! Må de nationela gränslinierna bli utplånade, om de ej äro någon ting annat än skrankor, på hvilka oblyg egoism och förnuftsvidrig fiendskap mellan det ena folket och det andra stå att läsa!»

När jag nedskrifver dessa ord, afser jag dermed den ovärdiga hållning en viss del af den tyska och franska pressen visade under de senaste tvisterna mellan England och Ryssland i Centralasien, — jag menar vissa författare, som, glömska af det ärofulla verk, England hittills utfört i Asien, på förhand jublade

öfver utsigten till hvad de ansågo för Englands nära förestående undergång och, upphöjande det halfbarbariska och despotiska Ryssland, gjorde allt hvad de kunde för att i den allmänna meningen nedsätta den nation, hvars fana alltid varit och är förebådaren af en ny och bättre tid för österlandets aflägsna folk och hittills varit den tryggaste fristaden för både fransmän och tyskar, som måst fly undan den politiska förföljelsen i hemlandet.

TOLFTE KAPITLET.

Hvarför bör England behålla Indien?

Af den jämförelse, vi i föregående kapitel uppdrogo mellan Rysslands och Storbritanniens verksamhet i Asien, har det, hoppas jag, blifvit i ögonen springande, att Englands ställning i Indien måste ur allmänt mensklig synpunkt taga hvarje europés intresse i anspråk. Det blir derför också vår skyldighet att, så långt vi förmå, understödja den af de handlande parterna, som trognast representerar vår vesterländska odling och hvilken, såsom det verkliga förkroppsligandet af hvad vi kalla europeism, är bäst egnad för det tunga, men ärorika värfvet att äfven i framtiden sprida ljuset af vår vesterländska civilisation, till hvilken vi hoppas omvända de massor af asiater, som ännu sucka under ett gammalt och utlefvadt systems ok.

Men jag måste dessutom göra det klart för hvar enda engelsman, att de måste fortgå i sina fäders ärofulla spår och, snart sagdt, äro af sin heder förpligtade att bevara Indien, fältet för Englands verksamhet under mer än hundra år.

Man skall må hända skratta åt mig, då jag talar om ett *måste* der, hvarest förberedelsen till en bevarelsekamp redan är i full gång. Men min uppmaning är ej så obehöflig, som den kan synas, ty jag har haft rikligt tillfälle att se, huru, trots det nit och den entusiasm för landets ära, som råda bland en stor del af den britiska allmänheten, det ännu fins ett betydligt mindretal, för hvilket Indiens bevarande är någonting ytterst likgiltigt, — ett mindretal, som uppfunnit det famösa »*perish India*» — må Indien gerna gå! — och som till och med förklarar sig skola méd nöje se det förfärliga odjur, som kallas det britiska lejonet, »spricka».

Ursprunget till denna något ovanliga uppfattning — hvad jag skulle vilja kalla aberration — är ej svårt att finna, då vi se den utomordentliga kamp för tillvaron, som pågår på den tätt befolkade ön, der rikedomens och egendomens fördelning är så högst ojämn och de till antalet öfvervägande fattigare klasserna helt naturligt ledas till en sådan tankegång som denna: »hvad röra oss aflägsna folks välstånd och upplys-

ning, när hjelp och bistånd så trängande behöfvas här hemma, och ännu mer, hvarför skola de skatter, som afpressas oss, användas till fullföljande af en rikspolitik, hvaraf endast de öfre tiotusendena ha någon nytta?»

Dessa argument, som höras från de ultra liberala eller radikala åsigternas förfäktare, ha äfven användts af en och annan statsman, som, i allt för stor förtröstan på det förenade konungarikets industriela och kommersiela välmakt, varit nog kortsynt att påstå, att England är sig sjelf nog och för sin naturliga storhet ej behöfver några kolonier.

För att bevisa den fullkomliga ohållbarheten af sådana teorier, behöfver jag endast fästa läsarens uppmärksamhet på de stora fördelar, England genom sin handel och sjöfart hemtar af sina indiska besittningar, en handel, som är i ständig tillväxt, så att af de 154 millioner pund, hvartill Indiens hela handel uppskattas, lejonparten tillfaller England. »Hela exporten af britiska varor från det förenade konungariket beräknas till 240 millioner årligen; hela värdet af vår export af britiska varor till Indien är 32 millioner, d. v. s. mer än en åttondel. I denna summa ingå ej 6 millioner pund i silfver och 3 millioner i utländska varor, som ge sysselsättning åt vår sjöfart, om också ej arbete åt våra fabriker. Fyrtiotvå millio-

ner pund representera alltså värdet af de engelska varor, för hvilka vi finna en marknad i Indien. Det vill säga, det är för oss värdt 5 millioner mera än Förenta staterna och en tredjedel till så mycket som Australien.

De vigtigaste artiklarna i denna handel äro bomullsvaror, metaller, järnvägsskenor, yllevaror och stenkol. Af dem äro bomullsvarorna de vigtigaste. 1882—83 hade hela vår export af bomullsvaror från Lancashire ett värde af 76 millioner pund; af detta belopp tog Indien 25 millioner, det vill säga, Indien är som kund åt Lancashire värdt hälften så mycket, som hela den öfriga verlden till sammans. Närmast kommer metallexporten, med ett värde af 6 millioner pund, omfattande stålvaror från Sheffield och Birmingham samt koppar från Swansea. Dernäst maskiner; af dem exporterade vi samma år för ett värde af 1,750,000 pund, hufvudsakligen från Leeds, Manchester och Glasgow. Dernäst järnvägsskenor, till ett värde af half annan million, hufvudsakligen från Leeds, Middlesborough, Sheffield, Birmingham, Barrow och Bristol. Exporten af yllevaror till Indien inbringar West Riding af Yorkshire 1,250,000 pund och kolexporten 1 million (se de motsvarande uppgifterna i professor Cyril Ransomes »Our colonies and India», London, 1885).

Den på detta sätt erhållna vinsten utgör säkerligen ingen obetydlig del af Storbritanniens rikedom, och det skulle intressera mig mycket att få veta, hvar och huru Storbritanniens så lofprisade industriela och kommersiela verksamhet skulle finna en marknad, om Indien tillhörde en annan europeisk makt. Jag behöfver i detta fall endast erinra om det förhållandet, att sedan Ryssland satt sig i besittning af de centralasiatiska khanaten, den engelska handeln genom Afghanistan på Bokhara betydligt aftagit, och de orimligt prohibitiva tullar Ryssland infört skulle väl kunna ha till följd, att den britiska handeln utestänges från länderna på andra sidan Amu-darja, liksom från norra Persien. Te, bomull och järnvaror ha nästan helt och hållet utträngts af ryska artiklar i samma väg, och det är ingen öfverdrift att påstå, att hvart enda steg, den nordiske kolossen tar mot söder, är ett slag mot den britiska handeln och industrien.

Men utom de kommersiela fördelarna få vi ej heller glömma de löner och arvoden, engelsmän uppbära i indisk tjenst, liksom de pensioner de, efter en jämförelsevis kort tjenstetid, erhålla från den indiska statskassan och som med få undantag depenseras i hemlandet. Antalet civila ämbetsmän på fast stat i Indien uppgår till nära ett tusen, och antalet af sådana europeiska tjenstemän, som endast äro

tillförordnade, såsom järnvägs- och telegraftjenstemän, distriktsläkare m. fl., är ännu betydligare. Lägga vi härtill de 4,570 officerarne med fullmakt, få vi ett ganska vackert antal engelsmän, som efter tjenstetidens slut med sin mödosamt förvärfvade sparpenning återvända till fäderneslandet och sålunda bidraga till nationalförmögenhetens tillväxt.

Sist, men ej minst, böra vi erinra om de ofantliga summor engelskt kapital, som äro nedlagda i indiska järnvägar, bevattningskanaler och andra företag, och särskildt de tusentals engelska köpmän, egare af fabriker, indigo- och teplantager, skeppsredare m. fl., som i alla delar af landet sträfva att göra britiska kapital fruktbara. Slutsatsen af allt detta, en slutsats som gör sig sjelf, måste bli, att besittningen af Indien ej är en likgiltig sak och att förlusten af denna koloni skulle vara ett dödshugg för den britiska nationen och staten.

Öfvergående till det moraliska anseende, Storbritannien åtnjuter i alla sina besittningar, skall jag först fästa uppmärksamheten på den respekt bland alla Asiens folk, de britiska eröfringarna i det fjerran östern skaffat hela vår europeiska verld och vår kristna civilisation i allmänhet. Namnet *feringhi*, d. v. s. europé, under hvilket engelsmännen äro kända i Indien, Kina, Persien och Tatariet ända till

Tobolsk, har fått en i menskligheten historia hittills oupphunnen glans, och jag betviflar mycket om namnet *rum*, hvarunder de gamla romarne voro kända i dessa aflägsna delar af den asiatiska verlden, någonsin kunde berömma sig af den nimbus, som nu omger namnet *feringhi*.

Indiens eröfring har i asiaternas ögon alltid varit ett *ne plus ultra* af politisk makt och storhet. Det var den strålande juvelen i Djengiz', Timurs och Nadirs krona och har på den senaste tiden äfven varit en trollglans, som förbländat de österländska folkens ögon, ty när helst jag på mina ensliga färder hörde vesterlandets storhet prisas, var det derpå anförda exemplet alltid, att feringhierna störtat Stora mogols tron och blifvit egare till Indiens skatter. Den moraliska *prestigen* af denna eröfring var derför nästan lika vigtig, som införandet af ångfarten på de östasiatiska farvattnen, ty hon injagade skräck i Kina, Japan och hela östra Asien och har i hög grad bidragit till Englands öfvervälde i dessa delar af verlden.

Till dessa moraliska segrar höra dessutom de tjenster, engelsmännen gjort och ännu i dag göra den europeiska vetenskapen derigenom, att de öppnat en rik grufva af vetande rörande Indiens historia, språk och fornminnen.' Utan William Jones', Richard-

sons, Horace Hayman Wilsons, John Muirs, Monnier Williams' och en stor mängd andras arbeten, skulle vi knappast kunna drifva våra zend- och sanskritstudier så som det nu är oss möjligt; ty de ha lagt grunden till våra nyare forskningar, alldeles som de värdefulla arbeten i österländsk literatur, som utgifvits af Alexander Korosy de Csoma, Sprenger, Nassau Lees, Raverty Prinsep, Ferguson och andra, skulle varit omöjliga utan det bistånd, de erhållit af den anglo-indiska regeringen. Och slutligen är det äfven engelsmännens inflytande i Indien, som gjort det möjligt för mig att utforska de angränsande länderna, ja, att lära känna nästan halfva Asiens forntid och nutid.

Det är derför på grund af den strängt och rent humanitära rol, England spelar i Indien, som hvarje europé måste hysa ett lifligt intresse för uppehållandet af det britiska väldet i Indien. Han måste vara öfvertygad om det oundvikliga sakförhållandet, att med engelsmännens aftåg från denna halfö antingen den förfärligaste anarki måste inbryta och mord och plundring träda i stället för de nu varande ordnade och fredliga förhållandena — ty Indien var aldrig i stånd att styra sig sjelf — eller också att Rysslands barbariska despotism skall öppna en ny era af asiatiska fejder och sopa bort hvarje spår af den här-

liga byggnad, som Englands statskonst, ihärdighet och hjeltemod uppfört.

Det är möjligt, att i en aflägsen framtid, Indiens olika folk, sedan de blifvit tillräckligt inöfvade i sjelfstyrelsens grundsatser och gjort sig tillräckligt bekanta med vår vesterländska kultur, skola kunna hjelpa sig utan de ledband, de för närvarande ovilkorligt behöfva, och stå på egna ben. En sådan tid kan utan tvifvel komma och måste komma; men då skall lärjungen skiljas från läraren, icke med blodfläckade händer, utan på det vänskapligaste sätt, och förhållandet mellan segraren och de besegrade skall helt naturligt förvandlas till ett kärleksfullt minne och varm vänskap.

Men då denna tid, som jag sade, ännu ligger ett godt stycke in i framtiden, måste engelsmännen med ofrånvänd blick betrakta det värf, som ännu ligger framför dem. De ha ännu endast gjort halffärdigt arbete och få ej skygga för ansvaret och mödan att göra det fullfärdigt. Den djupa pligtkänsla, som utmärker den engelska nationen och är ett arf från deras puritanska förfäder, förbjuder dem att herska öfver andra endast för att rikta sig sjelfva. Denna känsla — för att tala med professor Ransome — har aldrig varit starkare än nu, och jag tillägger en varm önskan, att hon må bibehålla sin styrka

och derigenom bidraga att ännu i många mansåldrar upprätthålla Storbritanniens välgörande välde öfver Indien.

För att detta mål så mycket lättare må kunna vinnas, är det ytterst nödvändigt, att en stor förändring sker i engelska folkets uppfattning af Indiens värde. Det är framför allt denna olycksbådande och förderfliga likgiltighet, parad med en oförlåtlig okunnighet i allt som rör Indien, hvilken måste lemna rum för ett lifligt intresse och en ständig omsorg för denna stora nationalfråga. Hela nationen måste genomträngas af medvetandet om den ärofulla ställning hon intager och får ej höja på axlarna, när Indien, Afghanistan och Centralasien komma på dagordningen i den offentliga diskussionen.

Under de tjugutvå år, jag tagit del i diskussionen af denna fråga, och under mina många föreläsningsturer i alla delar af det Förenade konungariket, har det alltid på en gång förvånat och smärtat mig att se, huru litet den britiska publiken i allmänhet bekymrar sig om Indien och i hvilket missförhållande auktoriteterna i denna fråga stå till hennes vigt och betydelse. Antalet af dem, som förut sysselsatt sig med en grundlig undersökning af Centralasien, har nu på ett förfärande sätt aftagit i England. Ej underligt derför, att en oförlåtlig likgiltighet hastigt fått

öfverhand och att det sluga Ryssland, begagnande sig af detta allmänna engelska misstag, lätt kunnat smyga sig fram och, låtsande vänskap, med dolken gömd under manteln närma sig det i säkerhet invaggade England.

Jag är dock viss på, att i samma ögonblick engelsmän upphöra att diskutera den frågan, om Indien bör uppgifvas eller bibehållas, och skarp vaksamhet efterträder den nu varande apatien, Storbritanniens ställning i Indien och hela Asien skall med ens förändras. Ryssland, dess mäktigaste och fruktansvärdaste rival, skall inse, att tiden för fagert snack är förbi, och att det hädanefter skall hafva att göra ej med partipolitikens fantastiska ideer, utan med en stor och mäktig nations vilja, en nations, som är ömtålig om sin heder och beredd att med alla hjelpkällor, som stå henne till buds, försvara sin fana.

TRETTONDE KAPITLET.

Jag sjelf och min bok.

Att tala om sig sjelf är, enligt ett österländskt ordspråk, »djefvulens sak». Det är också en högst obehaglig sak, och om jag icke dess mindre gör det, drifves jag dertill af bevekelsegrunder, som jag vid detta tillfälle ej kan lemna oförklarade. Att en utländing träder fram för att försvara ett lands intressen, som ej är hans eget, ett folks, för hvilket han är en främling, är säkerligen någon ting mycket ovanligt i den politiska literaturens historia och inom politiken i allmänhet. Det förvånar mig alls icke att höra mig skildras som en fanatiker, som en galning, som en person, hvars fantasier äro fullkomligt obegripliga och för hvars uppträdande folk endast kan finna en förklaring i hans ungerska nationalitet, en åsigt, som jag ofta hörde uttalas i följande ord: »Professor Vambéry är en ungrare och gömmer som sådan i

sitt bröst ett outplånligt hat till Ryssland. Han kan ej glömma 1848, när general Paskievitch tvang hans landsmän att lägga ned de vapen, de dragit mot Österrike. Han rufvar oupphörligt på hämd, och häraf hans oupphörliga bemödanden att inveckla oss i krig mot Ryssland».

Nå väl, jag vågar påstå, att denna förutsättning är alldeles oriktig. Som jag vid ett annat tillfälle nämt, var det af rent humanitära skäl jag började mitt politiska författarskap, och jag har dervid ej på minsta vis påverkats hvarken af mina nationella känslor, deri inberäknadt mina antipatier mot Ryssland, eller af någon särskild förkärlek för eller obetingad beundran af engelsmännen.

Man har ofta förebrått mig att jag, en vetenskapsman och professor i österländska språk, befattar mig med politik, ett ämne, som ligger utom den teoretiske forskarens område och anses helt och hållet främmande för personer, hvilkas tankar antagas vara helt och hållet upptagna af språk, historia och etnologi.

Mitt svar har alltid varit och är ännu, att det är en stor skilnad mellan en forskare, som tillbringar hela sitt lif i sitt bibliotek och sålunda endast ser sakerna på afstånd, och den resande, som rör sig på den praktiska erfarenhetens fält och säkerligen mottager ett vida lifligare intryck af hvad han

hör och ser omkring sig. Den resande lefver och andas länge, om ej hela sitt lif, med de folk och nationer, han under sina resor kommit i beröring med och som han gjort till särskildt föremål för sina forskningar. Han öfverlemnar sig gerna åt spekulationer öfver deras framtid, han söker ifrigt förbättra deras tillstånd, och när sådana nationers framtid är nära förbunden med den europeiska politikens frågor för dagen, blir den resande så att säga vid håret släpad in på den politiska spekulationens fält och kan ej undgå att sjelf bli en politiker.

Liknande skäl förklara mina så kallade engelska sympatier. Om en orientalist ej kan hindras från att bli en s. k. politiker, bör han ej klandras för det han i sina politiska åsigter omfattar den sanna frihetens grundsatser och för det han egnar sin gärd af beundran åt den del af den europeiska verlden, som han anser gå i spetsen för vår civilisation och hos hvilken han finner alla dessa egenskaper och vilkor, som utgöra vår vesterländska kulturs renaste och fullkomligaste uttryck. Det finnes må hända, och finnes utan tvifvel, nationer, som ha djupare inträngt i de abstrakta vetenskaperna, som äro fredligare och mera fantasirika än engelsmännen, men det ges säkerligen ingen, som i sitt enskilda och offentliga lif är så fri och sjelfständig som de. Ingen kan berömma

sig af så fria institutioner, ingen kan till samma grad som de uppfatta värdet af individuel och sjelfständig verksamhet i enskilda och allmänna saker.

Jag rår ej för, att för mig friheten är det högsta tecknet till fullkomlighet, och jag väntar ej blott, att den frie mannen skall visa ett allvarligt nit att befria andra, utan jag anser äfven en sådan man vara den lämpligaste för en sådan uppgift. Endast en fri man är mäktig af stora handlingar, endast han kan bortrensa det förfallande Asiens vidskepelser och laster, och det är af detta skäl mina sympatier tillhöra engelsmännen, hvilkas öfverlägsna manlighet, oförskräckthet och sjelfaktning göra dem dugliga att med större framgång, än någon af de andra europeiska nationerna, genomföra Asiens pånyttfödelse.

Jag behöfver knappast säga, att dessa mina sympatier ej hindra mig att bilda mig ett opartiskt omdöme om bristerna i den engelska karakteren, brister, som för öfrigt ej utöfva det minsta menliga inflytande på engelsmänens handlingar i Asien och på sin höjd kunna vara ett hinder för utvecklingen af deras inre förhållanden, en sak, som jag anser mig hvarken ha rätt eller förmåga att bedöma och som alltid skall stanna utanför området för mina politiska skrifter.

Det var derför med någon öfverraskning jag såg mig på vissa håll räknad till de konservativa. Jag

upprepar det, jag har ingenting att göra med partipolitiken i England, och det enda skälet, hvarför jag ser mig identifierad med detta partis intressen, torde finnas i den omständigheten, att detta parti under de senare åren visat en tydligare benägenhet att understödja rikspolitiken och större nit för bevarandet af dessa utländska besittningar, som utgöra den engelska företagsamhetens ära, samt gifvit prof på större skicklighet och högre statsmannatalang i bevarande af Storbritanniens *prestige* öfver hela jorden. Detta parti kan derför kallas mera britiskt, mera manligt och mera verksamt i mensklighetens tjenst utomlands än det andra partiet, hvilket mycket skadat Englands anseende och haft afgjord otur i sin utrikespolitik. Denna olikhet i framgång synes mig utgöra ett tillräckligt skäl för hvar och en, som intresserar sig för Englands verksamhet i Asien, att gifva sina sympatier åt de kraftigare och skickligare politikerna, och detta är äfven mitt enda skäl för det jag tagit parti för de konservativa och deras politik i Asien.

Det är sannolikt denna missuppfattning, som under det senaste året så ofta utsatt mig sjelf för anfall från den liberala sidan och mina skrifter för allahanda misstydningar. Medan jag förr endast ådrog mig ovilja från sådana af kontinentens politi-

ska skriftställare, som voro förblindade af sitt hat till England, har jag på senaste tiden fått mottaga skarpa hugg äfven från andra sidan Kanalen, dels i den liberala pressen, dels i enskilda bref, som tillskickats mig på Buda-Pesth.

Dessa och dylika utfall kan jag dock taga mycket lätt vid tanken på det verkligen oförtjenta bifall, jag under de senaste tjugu åren rönt af det stora flertalet af den öfverseende engelska allmänheten. Särskildt har min senaste föreläsningstur i England gifvit mig den fulla öfvertygelsen, att mina skrifter, ehuru på vissa håll och under vissa tider förlöjligade, ej varit helt och hållet förgäfves. Det varningsrop, jag flere gånger höjt, när en skenbart molnfri himmel insöfde den stora hopen af politiker i säkerhet, har ej ohördt förklingat, utan gjort intryck på några tänkande engelsmän. Min tacksamhet till dem är oändlig, och det är denna tacksamhet, som förmått mig att skrifva denna bok, hvilken, ämnad för en större spridning, jag innerligt hoppas måtte väcka äfven massorna till insigt af nödvändigheten af en energisk, fosterländsk och bestämd politik mot Ryssland.

Och slutligen är det äfven denna känsla af tacksamhet, som skall förmå mig att hädanefter som hittills orubbligt fortgå i samma riktning, hvari mitt politiska skriftställeri hittills gått.

Härigenom hoppas jag vinna två syften: det ena att fästa Europas uppmärksamhet på den omåttliga tillökningen af det barbariska och despotiska Rysslands makt, en makt, som erhållits genom vår diplomatis undfallenhet och oskicklighet och innebär stora faror för hela Europas fria institutioner. Då jag kastade blicken omkring mig bland Europas nationer för att upptäcka den lämpligaste till att uppföra en verksam barrier mot detta angrepp, fann jag, att det ännu måste dröja en god tid, innan Tyskland vunnit en sådan manlig mognad, att det kan stiga fram som en verklig frihetens försvarare, och att Frankrike, detta stora rum fullt af *enfants gâtés,* erbjuder frihetens sak mindre trygghet i följd af sina medborgares nyckfullhet och barnslighet.

Det är endast den angelsachsiska karakterens fasta klippa, som skall ge det nödiga materialet till ett fast och dugligt bålverk, och mitt andra syfte är derför att så mycket en skriftställare förmår stärka detta nationalelement, att uppmuntra engelsmännen att bevara sin ställning i Asien, som är oskiljaktigt förbunden med deras makt i Europa. Om jag endast i någon liten mån lyckats i dessa bemödanden, skall jag anse mig mer än tillräckligt belönad.

INNEHÅLL.

Här tagas ögonblicksbilder af **Yankee Doodle.** Ett häfte karrikatyrer, skämtsamt behandlande dagens frågor och andra samhällsföreteelser. Pris 2 kronor.

Svenska Familj-Journalen, serien **A.,** som utkommer med **tolf** rikt illustrerade häften om året med bidrag af vårt lands flesta författare och framstående konstnärer. Pris 75 öre i månaden.

Svenska Familj-Journalen, serien **A.** och **B.,** med bibeltext, i enlighet med bibelkommissionens öfversättning, och med **Gustave Dorés** verldsberömda bibelplanscher, den yppersta bokprydnad i ett hem, den värdefullaste gåfva, någon kan gifva. 12 häften om året. Bibelverket utkommer fullständigt 1886. Pris 1 krona i månaden.

Sv. Familj-Journalen, serien **A.** och **C.** med bilagan **Europa i bilder,** rundreseskildringar från olika delar af Europa med teckningar af Englands förnämsta konstnärer. Af tidskriften erhållas 12 hälften och af Europa i bilder 4 häften om året, dessa 4 häften innehållande 25 tryckark stor qvart och 125 teckningar. Pris 1 krona i månaden.

Europa i bilder, text af **Mathilda Langlet,** teckningar af **Englands förnämsta konstnärer,** 200 sidor stor qvart med 125 teckningar. Det elegant utstyrda bandet — särskild praktupplaga — innehåller skildringar, under formen af rundresor, från England, Spanien, södra Italien och Sicilien, Grekland, Turkiet, Svarta hafvet och Donau. Pris med praktband 7 kronor 50 öre.

Pris: 2: 50.